

M. Szabó István

Elfelejtett szavak antológiája

TARTALOM

Piéta

Szájból fityegő cigaretta
Beszélj csak csöndesen, Európa
Kút, diófa, pléhasztal
Aki hóban született az udvaron
Néha hallgatnak a madarak
Altatódal egy másik országból
A bor dicsérete
Isten szemét pihenteti
Utójáték
Piéta

Kutyák, madarak, bolondok módszerei

Gyökerek és kutyakölykök
Akire hallgattak a madarak
Az események rohamos fejlődése
A módszer

Piéta

Szájból fityegő cigaretta

Az írásképpnek tisztának kell lennie, tanítják, és ez így is van; ám az írásképpel meg lehet védeni a látszatot is (Camus szavai). De mit tud erről egy olyan ember, aki sohasem tudott írni? Nem tudott írni, mert két osztályt járt, s a két osztály utána mindjárt a mezőre kellett mennie. A mezőn pedig nem kellett írni, nem, ott semmit sem kellett írni. Ott a kaszát, a gereblyét, az ekét kellett forgatni. És az írás lassan-lassan a feledésbe merült, mint egy teljesen szükségtelen valami. Talán ez is bizonyítéka lehet annak, hogy az írás felesleges, és egyáltalán nem emberi dolog, nem tartozik az emberhez. Csak felesleges találománya.

Mindjárt mező után kezdődött a második világháború (mintha a mező végében rejtőztek volna el a kattogó fegyverek, a dübörgő tankok, s egyszerre, villámgyorsan keltek ki onnan), és a háború után mindjárt fogságba is el kellett menni. Lélek kellett oda, nem írás. Azt a kevés levelet is másokkal íratta meg, s ennyit vésetett rá a hársfakéregből készített lapra (a papi-rusztól a pergamenen át egészen a papírig, hogy aztán a hársfakérgen csúcsosodjon ki a sok ezer éves tudomány): Jól vagyok. Fáj a gyomrom, a felcser azt mondja, ne egyek sokat. Bizony, nem is lehet sokat enni. Aztán hazaeresztenek. És aláírta egy nagy, fekete kereszttel. Volt olyan is, mikor az ujját nyomta a kéregre.

S ott a fogságban, bent Szibériában földbe ásott lyukakban éltek. Fejük felett karókból összerakott, összekötözött rács, mely mellett az ör bakancsának koppanása nem hallatszott a saras föld mián; inkább tompa puffanások formájában öltöttek a hangok alakot, oly sivarak és monotonok, mint az állandó, örökké tartó pillanat, amely víz formájában kúszott, vonaglott le a vermek falain: kezdetben idegesítően, később dühítően, aztán már észrevétlenül, immáron teljesen közönyösen. Pityókahéj felett verekedtek össze nap mint nap. Voltak vagy tízen egy veremben, s ennek a tíz embernek egy marok héjat dobtak be, naponta háromszor, azon marakodtak. Aztán két és fél esztendő múltán hazaengedték. Lovon, szekéren, vonaton, de mindenekelőtt gyalogosan jutott haza a szülőfaluba; ment mindjárt vissza a mezőre, a kasza és az eke szarva mellé. Csakhogy most nem a saját földjét túrta, áztatta verejtékével, hanem az állam földjét. Isten - és nem ember - legyen a talpán, aki meg tudta volna magyarázni neki, hogy ez a föld már nem az övé, hanem az államé, mert az úgy jobb mindenkinek. Vasvillával kergette ki az udvarról az adóbehajtókat, mikor azok jöttek, hogy a borjút, melyet három hete hozott világra a tarka tehén, melyet az ő két keze segített át ide, elvegyék az állam nevében. Aztán valahogy beletörődött a dolgokba. Volt más választása? Talán lehetett volna., de most már mindegy. Leadta a tyúkok tojásait, nyúlfiakat, csikót, mindent. Kivéve a lovakat, azokat nem. Addig cserélte, vette, adta azokat, hogy végül az állam sehogy sem tudott kifogni rajta. Olyan lókupec lett belőle, hogy híre ment, bizony ritkán történt meg, hogy rajtaveszített a vásáron. Kellott is a pénz! - ekkor már asszony volt a háznál, s a ház: bizony olyan volt, hogy asszony nem volt beléje való. Csepegett a víz a padlásról, a falak dűledeztek, az ablakok vak-sin bámulták azt az ösvényi udvart. Innen aztán albérletbe - ahogy akkoriban mondták, kvártélyba - költöztek a feleséggel, mert a gyermeket nem, aztán végleg nem lehetett megtartani a vizes falak között. Leány volt az első emberfióka, csendes ugyan, de természetéből kifolyólag meglehetősen fázós. Sokáig kerestek egy szobát, végül a falu felső részére költöztek, egy gazda második házába. Egyedül lakott a háziúr, a gyermekek a faluban azt mondták róla, hogy emberevő, mert nem vetette meg a nyers húst sem. Igaz, a sültet meg sem tudta enni, csak a főtt húsig ment el. Itt született meg a második gyermek, az már fiú lett.

Lassan aztán nem kezdett elég lenni a kollektívából kapott pénzecske, ezért gyárba mentek dolgozni, az asszony meg ő. Akkor már elég sokan dolgoztak a falusiak közül a gyárakban, a városban. Bent a városban akkor bővítették a dohánygyárat, felvettek oda mindenkit, aki csak jelentkezett. Kellett a munkás, s tudták ezt az államisok is, mert jó párezer moldovait hoztak a hegyen túlról a magyar vidékre. De ő csak megsodorta a bajsztát (micsoda bajusz volt az! egyszerű, nikotintól sárga - de hogyan tudna mesélni!), köhécselt hozzá egy sort. Aztán a kezébe vette a seprűt, és tovább tisztogatta az udvart, vagy ásott néhány sort hátul a gyár kertjében. Nem érdekelte őt sem a moldovai, sem a magyar, csak a hely, ahol dolgozni lehetett. Mivel nem tudott olvasni, a kertészethez osztották be.

Otthon meg lassan-lassan épülni kezdett a ház. Igaz, ekkor már a két gyermek is bejárt a városba dolgozni, így besegíthettek ők is. Minden fizetést hazaadtak. Szép ház lett a pénzecskékből, egy szoba és egy konyha, egy kamra és egy padlás, no meg a pince. A konyhában (mert elment az szobának is) aludtak mind a négyen. A tisztaszobát - a belső szobát - fenn tartották, a fene tudja kinek, de akkoriban úgy volt a szokás. Aztán a vej a villanyt is bevezette a házba. Illetve akkor még nem volt veje, akkor még csak udvarolgatott - de komolyan, nagyon komolyan, és ezt az öregek is megkövetelték - a formás leánynak, aztán két esztendő elteltével feleségül is vette. S ez azzal járt, hogy el is költözött otthonról, de még a faluból is, be a városba.

Az öreg ekkor kezdett el inni. Szopogatta az italt, nem túl gyakran ugyan, de azért hozzáhozányúlt a butykoshoz. Aztán a fiú is kinősült a házból - ő is beköltözött a városba - s akkor már tisztességesen kezdte fogdosni az üvegnyakat, pedig tiltották az orvosok is, nemcsak az asszony szidta keményen vagy sóhajtozott a fülébe. Gyomrának kétharmadát távolították el a szibériai fogság után (ezért legyen az ember levente), az orvosok külön listát állítottak össze neki azon ételekről, melyeket nyugodtan elfogyaszthat. De nem sokat törődött ő ezzel akkoriban: sokszor jött haza egyre ittasabban, bizony többet spiccesen, mint józanon. Pedig italt, azt végképpen nem volt szabad fogyasztania. Az asszony szidta továbbra is szidta ugyan, de ő nem foglalkozott vele. Különben is az asszony neve hallgass, a férfiak dolgába ne szóljon bele. De ezt soha nem mondta neki. Ha napi két szót szólt, az sok volt.

Reggel háromkor kelt, vetett az állatoknak, visszadólt egy cseppecskét, kémlelte a frissen megrakott tüzet (a kályhából kiszüremelő lángokat), aztán felneszelte az asszonyt is, rendbe szedték magukat, s mentek be dolgozni a városba. Amíg nem volt buszjárat, addig gyalog jártak, akárcsak a többi falubeli. Gyalog is jöttek vissza. Ez napi tizennégy kilométert jelentett. (Voltak olyanok is, akik a buszjárat beindulával sem vettek bérletet: - Minek az? Nincs es olyan messze a város, aztán meg csak költ az ember...) Aztán megjöttek a buszjáratok, és azzal kezdtek járni dolgozni. Ők ketten a dohánygyárba, a két gyermek meg a textilgyárba. Ritkábban találkoztak is. Úgy háromnaponként. S bár tekintetükben ott volt a vád - különös vád ez! - azért, hogy elköltöztek otthonról, soha egy szóval nem említették. Minek? A gyermeket fel kell nevelni, aztán hagyni kell, hogy kibontsa szárnyait. Akkor sem rimázkodtak egy szóval sem, amikor elköltöztek. Nem magyarázkodtak ők sem. Menni kellett, és kész. Elvégre nem lehetett abban a házban együtt élni - férjestől, gyermekestől. Mert hamarosan jöttek az unokák is. Aztán meg haza is fognak látogatni, gyakran.

Látogattak is, kezdetben legalábbis. Azért a város kényelmes, összkomfortos öléből a szülőfalu puha hangja úgy hívta őket haza, mint a tavaszt messze földön megérző madarak. De amikor megszülettek az unokák, a gyakori hazajövések, látogatások egyre ritkultak.

Ahogy ritkultak a látogatások, úgy szaporodtak az unokák. Végül már négyen is lettek. Hozták őket is haza, mikor csak tehették, a nyári szüneteket is mind ott töltötték falun, az udvaron lévő nagy diófa árnyékában. Az öreg egy hintát kötött fel az egyik alsó ágra, s a négy csöppség

ott veszekedett, sokszor egész nap, hogy ki ringatózzon rajta, egészen a kék égboltig fel. Vitatkoztak, bizonygattak ott a gyermekek mindenfelét - hogy most én jövök, mert te az előbb voltál, s én csak a negyedik fordulóban voltam, te meg a másodikban; én jövök, nem, én jövök, te jössz stb. -, míg az immár nagyanyó asszony ki nem lépett a házból és nyaklevest kezdett osztogatni. Akkor aztán megcsitultak a rakoncátlan, hangoskodó csibék, csend költözött az udvarra, s csak a kutya riant fel egyszer-kétszer - olyan tisztelettudóan -, mikor végighajtottak lóval az úton.

Az öreg meg már nem is kupeckedett a lovakkal. Ott volt a ház, a csűr, a nyári kunyhó a kert végiben, minek már a pénz. Az a két ló meg úgy sem kell az államnak, annyit tarthatott a gazda. Tehén meg nem volt. Az öreg kezek nem bírták a fejest. Kaszálni még lehetett velük, s ezt az öreg meg is tette. Megkapta felibe a református temetőt - erre az állam nem merte rárakni a kezét -, és nyáron, munka után, úgy estefelé odajárt kaszálgatni. Ritkán magával vitte valamelyik unokáját is, aztán ott foglalatostkodtak késő estig. Lassan-lassan a nap nyugovóra tért; ekkor az öreg leült az egyik sírkőre (kevés volt abban a temetőben, mert katolikusok lakták a vidéket), melléje telepedett az unoka, és elkezdett kérdezősködni: - Nagyapám, miért meleg a kő, tán a holtak lelke fűti? - s az öreg előhúzta a negyedes pálinkásüveget a táskából, kortyintott belőle egyet-kettőt, aztán megsodorta a bajsát és azt mondta, hogy a nap is melegíti azokat, felülről, de a holtak is melengetik a köveket, alulról. Mert a test elrohad a halál után. Négy szóban elmondta az egészet, aztán ismét az üveg után nyúlt. Az unoka meg ott ült mellette, és elborzadva gondolt arra, hogy egyszer majd az ő teste is melegíteni fogja a sírkövet.

Sokszor megesett, hogy mikor részegen ment haza, pofozgatni kezdte a régi lemezjátszót, hadd kerüljön valami muzsika bele ebbe a szomorúságtól ködös házba. A lemezjátszó nyikorogva, étolajjal megkenve, monoton zúgással játszotta a dallamokat: sorra felcsendültek Koós János dalai (ki felejtethné a Kislány a zongoránál nótát!...), Tóth Erzsébet dallamai, Schatt József nótái, s az öreg ott kesergett a megszűrt dallamok recsegése előtt. El ugyan nem mondta volna soha senkinek, de úgy fájt neki, hogy a gyermekek kiröppentek a házból, elmentek a faluból, mintha gyökerestől tépték volna ki a szívét. Elmerengett a zajdoboz előtt a leventesors felett is, aztán pár pillanat múltán kiment a házból. Meg akarta nézni azt az egyszerű, és egyszerűségében szép, lakályos otthont, melyet nyolc kéz húzott fel sok esztendőn keresztül. Hány ló lelke rejtőzhetett a diófa árnyékában meghúzódó ház falaiban? Mintha Kőműves Kelemen falait nézte volna titkon az öreg, s bizony kisodort egy-két könnyet szeméből.

De azért voltak víg napok is: amikor a családdal kiment a Hegyesre, s ott nagy peccsenyézést csaptak. Akkor úgy vágott a lovak közé, hogy azok egy iramban röpítették fel a szekeret a hegyi úton, mint a mesebeli táltosok. Az egyik lovat Arabellának nevezték el az unokák, a másikat meg Homérosznak - mert az egyik unoka csak a könyveket bújta, s ő adta a nevet (a másik unokának inkább a Rigó vagy a Csillag név tetszett volna, de az igazság nem engedte: hogy mind a két lóra ő akasszon nevet). A kutya ott öltögette a nyelvét a szekér mellett; mikor a leányunoka be akarta venni a szekérdérékba, az apja, a vej reászólt, hogy kutyának a szekér mellett a helye, eleget meg volt kötözve, most fusson egy keveset, annak örül az. Bizony, akárcsak a kutya is, az öreg is örült - bár ez csak abban mutatkozott meg, hogy aznap vagy tíz szóval többet mondott. De jelnek tűnhet az is, hogy olyan szakértelemmel sütötte meg a szalonnát, hogy még a betyárok is megnyalták volna a tíz ujjukat. Az unokák a kiadós ebéd után hancúroztak egy darabig a gyepen, de aztán ők is hamar elaludtak, mint az öreg. Mert a délutáni alvókát azért nem lehet kihagyni, az csak jót tesz az embernek. Az unokák már a szekérdérékban ébredtek; a hold rábámult a fenyőerdőre, a szekérre és a kutyára; az öreg szakértelemmel kerülgette a gödröket, aztán hazaértek.

Azt mondják, tiszta kell legyen az írásképm - de mit ez egy olyan embernek aki nem tudott írni. Amit viszont jól tudott, az a szivarozás volt. Már másodikos korában rágyújtott, mindjárt azután, hogy a mezőre ment az iskolából, szivarozott a fronton is, inkább odaadta a kenyeret a füstölnivalóért, csak hogy ne maradjon nélküle. Csak a fogságban nem gyújtott rá, de alkalomadtán ott is összeherdált valami szivarvéget. Aztán mikor elengedték, már csak papírt kellett szerezni, száraz levél akadt elég. Otthon meg szivarral kélt és szivarral feküdt. A kollektívban az mögül káromkodott; mihelyst felébredt éjszaka, hogy az állatoknak vessen, hát mindjárt rágyújtott. Füstölt a gyárban is, még az igazgatói irodában is: valamiért nem szóltak rá. Amikor a gyermekek elhagyták a házat és ő italozásra adta a fejét, akkor még többet szivaraszott, ha ugyan ezt el lehet mondani. Csak akkor taposta el a véget, ha boglyát kellett rakni, mert a széna könnyen lángra lobban. A temetőben is szivaraszott, s a cigaretta füstje úgy vegyült bele a szürkés-kék égboltba, mint patak vize a folyóéba. Reggel rágyújtott, aztán csutkájáról tüzesítette meg a következő cigarettát - még gyufa sem kellett neki. Ágya alatt egy ládikó tele volt a szűrő nélküli cigarettával, onnan szedte elő, mikor a kályha résein kitüremplő lángokat nézte. S hogyan halt meg? Egy temetésen - télen - megfázott és kétoldali tüdőgyulladást kapott. Két hónapra rá elköltözött ebből a világból. Az egyik tüdeje egész egyszerűen felszívódott a testében; az asszony három hónapra rá utánament. Maradt utánuk a ház, a diófa, a lemezek, és egy kép, melyen szájából kifityeg a cigaretta.

Beszélj csak csöndesen, Európa

Milyen volt az a nap, mikor eladták az egymilliomodik rádiót? Valószínűleg olyan, mint a mai: tavasz van, fura szelek borzolják a könnyű levegőt, a frissen kilevelezett fák némi buta tunyasággal veszik tudomásul, hogy íme, ez a tavasz is tud olyan szeleket fakasztani, melyek nem valami kíméletesek az új levelekkel, az új koronákkal; a tömbházak előtt gyermekek játszanak (nincs kulcsod! nincs kulcsod! - szaladnak oda a lépcsőházajtóhoz, amikor hazaérkezik a szomszéd fiatalember s belép a lépcsőház szürke, némileg hideg csöndjébe - nincs kulcsod és nincs senkid sem otthon; de a fiatalembernek van kulcsa, már a lépcsőházban is bebizonyítja: előveszi, kinyitja a postaládát, kiveszi a két újságot, a gyerekek bólogatnak, hogy van kulcsa; aztán az emeletre indul; még harminchat lépcsőfok és otthon is van, az ajtóban a két kutya fogadja, a macska hátul a széken kunkorítja a farkát), a levegő a bolondos szellő következtében kissé poros, az égbolt némileg borult, de a nap sugarai átzilálódnak a felhőkön, s elvárásolják a tavaszt, a gyerekeket, a szelet, a fákat egy semmitmondó időszakán, mely csak azért van, hogy legyen, legyen idő, be lehessen illeszteni az idő fogalmába, rendszerébe, mint egy kopott délutánt - messze még az este, de messze már a dél is. Nos, ilyen lehetett az a nap is, mikor az első egymillió rádiókészüléket eladták, ilyen nap lehetett szerte a világon. Egymillió ember (és akár ennek többszöröse is, ha azt vesszük, hogy egy készüléket hány ember tud hallgatni) vetette alá magát az éterből kicsöppenő hangoknak, izgulta végig úgy a híreket, mint a fagyos, borzalmas és szürke kísértethistóriákat, melyeket sorozatban közvetített a rádió: a hangok kidülöngéltek a hangszórókból és bemásztak a fülekbe, megfoghatatlanul és teljesen láthatatlanul; ugyan ki hinné el, hogy a hírekben elhangzottak valahol tényleg léteznek, valahol a mondottakat megélik.

De most ugorjunk az időben, talán kétmilliárd rádiókészüléket is, állapodjunk meg egy tanyánál - felemás tanya ez, körül-belől három kilométerre van a falutól, sajátos nyelvezetten mórucnak hívják. Menjünk be a dülöngélő kerítés résén (nincs kapu, csak úgy egyszerűen félre kell tolni egy mozgatható részt, melyet még kapuszárnynak is alig lehet nevezni), menjünk fel néhány métert egy dombocskára vezető ösvényen. Az udvar akkora, hogy foci-pályának is elmehetne (mint régi fehér-fekete filmen, úgy tűnek fel az idő homályából a labdát rúgó gyerekek; és a film azonnal elszakad - marad a zöld, hatalmas, némileg kopár udvar, mint egy feleslegesen maradt terület), észak fele egy akol és a csűr zárja, mellettük még van egy disznópajta, de olyan kicsi, hogy csak a jólelkű emberek veszik észre; az akoltól körül-belől tíz méterre helyezkedik el a ház, derékszögben. Lépjünk be a házat körülvevő kerítésen - kerítés kerítésen belül -, haladjunk úgy tizenöt métert egy ösvényen, melyet gyümölcsfák árnyékolnak be, hogy aztán térjünk be a ház felől, s alig öt méter után be is érjünk a kopott, recsegő tornácra. Szemben a ház ajtaja, nyitva. Bent a szoba közepén egy asztal, az asztal mögött heverő, a heverő felett ablakszem, oldalt kályha, vele szemben szekrény. A fal narancssárgára festve, a festés már megkopott, a kályha felett zsírfoltos. Az asztal virágos, kék viaszosvászonral borított, rajta kenyérmorzsa, egy kés, egy tányér, egy kanál, oldalt egy nagy tál, tele mosatlannal, feljebb egy néma, szürke rádiókészülék. Az asztal mellett két barna szék. Az egyikén olyan hetvenöt év körüli öregember ül, fejét kezére támasztja, haja fehér, sűrű, arca barázdált, de nem túlságosan, termete a széken ülve is nagynak látszik, ruhája némileg szakadozott, elhanyagolt, lábán csizma, kissé poros, még trágya is ragadt rá. Megmozdul. Lesodorja a morzsákat a kátránypapírral borított padlóra, aztán bekapcsolja a rádiót. Ütött-kopott jószág a készülék, alján meg is van drótozva, a keresőablak fekete, apró téglalapok vannak rajta, mellettük írásjelek: Budapest, London, Luxemburg, Temesvár, Varsó, Bukarest stb. A készülék megreccsen, aztán felsóhajt egy régi

dal, s a hangok egy csapásra belakják a szobát, belakják az öregember arcát is, mely kissé felderül.

És most, tisztelt vendégem, távozzunk a szobából. Látnunk mi elég öregembert, látnunk elég ráncot, hallottunk mi elég rádióhangot. Mit nekünk a régi nóták, a hírek, melyek előzakatolnak a készülékből, hírek, melyek újak ugyan, de mégis réginek tűnnek, a letűnt idők tengeréből merítenek a jelenbe múltat, zamatot, egy kis kegyeletet - melyet csak ez az öregember érthet meg. Inkább gondolkodjunk el az felett, hogy hogyan is kerülhetett ő ebbe a háromszobás lakásba, melynek egyik szobáját raktárnak használja, a másik szoba meg a tisztaszoba, hová az unokák és a gyermekei fekszenek be mikor nyáron hazalátogatnak; töprengjünk el a házat és a környéket belengő illat felett: sajátos öreg szag ez, keveredik benne az akolban eszegető juhok és a raktárban levő sajtok íze, ám benne van a világítógáz szaga is (a világításhoz szükséges azbesztharisnyát Magyarországról kell hozni mert a román állam felvezette ugyan a gázt a tanyára, de aztán úgy is hagyta, hadd találják fel az ott lakók magukat; az azbesztharisnya akár egy esztendeig is eltarthat; mikor felrakják a gázcsőre - úgy nyúlik bele a házba a mennyezet közepéről, mint nyúlik bele éktelen fuszulykakaró az égbe - és meggyújtják, akkor ellobban: marad a csontváza, mely kifehéredik, aztán a sok égetés következtében lassan-lassan szürke színt húz magára), s az illatban még van benne valami: a kertben rejlő, a fák mögött megbúvó kukoricás illata, a csűrből belopakodó széna illata is, és még van benne valami „titokzatos” keverék, mely megmagyarázhatatlan, de jellemző az egész tanyára - éljük meg mindezt emlékként, látványként, de valóságként is.

De beszéljünk néhány szót arról is, hogy miért van egyedül ez az öregember. Persze teljesen másként is feltehetjük a kérdést: miért van egyedül minden öregember? Miért van egyedül minden öregasszony? Mi az a súlyos bűn, mit elkövettek, hogy egyedül maradtak? De legyen elég a kérdésekből! A pusztára tekintés olykor sokkal több mindent elárul, mint a legerősebb, legacélosabb filozófiai rendszer.

Kilenc gyermek világra hozása után hagyta el a felesége: jobblétre szenderült kint, a havas udvaron. És utána következett az, aminek következnie kellett: a gyermekek sorra kirepültek a házból. Volt köztük olyan is, aki több mint háromszáz kilométeres távolságra költözött. Nem azért, mert nem szerette otthon, hanem azért, mert ott kapott munkahelyet. Mások meg a közelbe költöztek - úgy ötven-hatvan kilométernyire. Úgyhogy a végén mindössze két gyermek maradt a három kilométerre lévő faluban. Ők meg hetente látogatták meg az öregember. Akinek lassan-lassan fehér lett a haja, mozdulatai lelassultak, s annak ellenére, hogy mesteriségére nézve szabó volt, ruhái lassan kopottak, lyukasak, foltosak lettek. A lassú lemondás és eltávozás mítosza vázolódott fel minden mozdulatában. És ezt látta mind a kilenc gyermek. Aggódva vették tudomásul. Ezért megpróbálták minél gyakrabban meglátogatni. Nem mindig működött ez, már csak a nagy távolság következtében is. De azért minden nyáron sikerült elutazni, az unokákkal együtt, a tanyára.

Egyszer az egyik unokának - az egyiknek, mert a kilenc gyermek tizennégy unokát hozott a világra - elszakadt a szandálja. Addig hágott fel a kút mellett pöffeszkedő, fából készített itatóra, hogy leesett, s estében reccsent a barna szandál pántja is. Az unoka bele akart nézni a kútba, hogy miért is ihatatlan annak a vize, miért csak a juhok meg a marhák ihatnak vizéből (a lovak már finnyásan elhúzták tőle a szájukat, s inkább szomjan veszttek volna). Új szandál volt, ezért kissé félve ment be a gyerek a házba, s mutatta, hogy né, elszakadt. Az anyja kissé bosszúsán nézett rá: mert nem tudsz nyugton ülni... Ne szídd, intette meg az öregember, majd egy rozsdás tűt húzott elő a szekrényben rejtőzködő dobozból (szabónak tanult annak idején, ezért is úszta meg a második világháborút; úgy találták a hozzáértők, hogy hasznosabb ha katonagúnyákat öltöget a front mögött, mint puskával a kezében szúrja, lövi agyon az

embereket). Az rozsdás, mondja az unoka. Tanulj, s oda inkább hallgatni kellene, mosolyodik el az öregember. Lehajlott és a tornácot borító kátránypapíron csiszolni kezdte a varrószerszámot. Az lassan kifényesedett. Na, itt van, adta a tűt pár perc múltán. Az unoka anyja elvette, erős, barna fonalat húzott bele. Vesd le a szandált, fordult a gyermekhez. Nem, mondottá az öregember. Hadd varrja meg ő. Az unoka kezébe vette a szandált. Büszke volt arra, hogy szandált varr, első ízben életében, de nem tudta, miként fogjon hozzá: a tű nem ment bele a kemény bőrbe. Szeg kellene, mondta tanácstalanul. Az. Ár, nevette el magát az öregember. Na add ide, vette el a szandált, de gyere ide s nézzed, hogyan kell ezt csinálni.

Több mint öt esztendőnek kellett elmúlnia ahhoz, hogy ez az unoka ismét meglátogassa az öregembert. Ki kell menni a mórucba is, pakolta fel odahaza édesapja a jó szóval, meg kell nézni, hogy mit csinál a nagyapád. Hát kiment a tanyára. Egyedül, gyalog. Este lett mire odaért. Bement a házba; az öregember nem volt sehol. A rádió az asztalon volt, azt piszkálta úgy tíz percen keresztül, aztán kicsomagolt, lerakta az asztalra a rádióhoz hozott elemeket. Kiment, gondolta, hogy megnézi a juhokat, az akolban. Ott találta a nagyapját, az állatokat etette. Na, megjöttél? kérdezte az öregember, hangja belesüppedt az immáron gyorsan közeledő sötétségbe. Hangjában nem volt öröm, nem volt tanácstalanság sem, s nem is annyira kérdezett, mint inkább megállapított. Meg. Jó estét, köszönt az unoka. Lepakoltál? Le.

Ezután már csak hallgattak. Az unoka a juhokat nézte, egyik-másikat megpróbálta megsimogatni. Azok futottak előle, körbe-körbe az akolban. Az öregember megszólalt: hagyd, hogy egyenek. Inkább hoz vizet. Töltsd meg azt az itatót - mutatott a sarokba, ott nyújtózkodott, feketéllett az itató. Vagy tíz veder víz kellett ahhoz, hogy megteljen. Az első négy vederrel az unoka még bírta, aztán nagyapjának is be kellett, hogy segítsen. Hagyta, hogy a gémes kútból a gyermek merje a vizet. Tudta, hogy ez örömet szerez neki mert odahaza nekik hengeres kútjaik vannak. Mikorra befejezték, egészen este lett. Bementek a házba, az öregember meggyújtotta a gázlámpát, s a sziporkázó fény szinte kétségbeesetten, sikoltozva kergette ki a lomha sötétséget a szobából. Ennél?, kérdezte a gyermektől. Az bólintott, hogy igen. Az öregember bement a raktárba, egy nagy befőttesüvegben aludttejet hozott ki, letette az asztalra, a szekrényből nagy kenyeret emelt ki, leszelt egy jókora karajt. Egyél, tette az unoka elő. A gyermek húzta a száját, aztán - csak úgy, a tisztesség kedvéért falt néhányat. Apádék hogy vannak?, szöszmötölt az öreg a rádió körül. Jól, fintorgott az unoka. Alig tudta a kenyeret s az aludttejet a torkán lenyomni. Anyád? Ő is jól van. Akkor jó.

Még elszöszmötöltek egy órát; szó alig esett, csak az éjjelilepkék zajongtak a gázlámpa körül. Az öregember néha elhajtotta. Eltört az üveg, magyarázta az unokának, aki kissé álmatagon szemlélte a meg és megismétlődő műveletet, megsérthetik a harisnyát. Aztán lefeküdtek: az öreg a konyhában lévő heverőt ágyazta meg. Ez sem tetszett az unokának: ő a tisztaszobában lévő nagy ágyban szeretett volna aludni. Jó lesz ez nekünk, intette meg az öregember, elférünk rajta. Mi ez? vette észre az unoka a heverő és a szekrény közé elrejtett botot, melynek végére szurony volt tűzve. Azt hagyd ott, mondta az öregember, a csavargók mián kell. Még a második világháborúból hagyta itt egy német katona: megsebesült, itt hagyták az átvonulók, az öregember megsajnálta, elrejtette a csűrben. A katona aztán elpusztult, s így maradt a szurony utána; a puskát az öregember összetörte, elásta.

Éjszaka az unoka semmit sem aludt. Úgy érezte, pókok szaladgálnak a testén, s kapáló, kotorászó lábaikkal valami kétségbeesett, nyugtalan állapotba sodorták. Az öregember meg ott aludt mellette: álma végtelenül csendes volt, nyugodtan lélegzett, mintha egy másik világ csodálatosan szép és végtelenül gyönyörű energiáit szívta volna magába. Reggel hétig meg sem moccant - míg az unoka alig aludt egy félórát. Végtelenül kényelmetlennek érezte az ágyat is: a szalma oldalát bökdöste és minden mozdulatára reccsent egyet, szétzilálta a konyha

csendjét. Aztán másnap, úgy dél fele, csomagolni kezdett. Eredsz? kérdezte nagyapja. Megyek, mondotta az unoka. Holott még három napig kellett volna maradnia.

Az öregember csendesen, végtelenül csendesen, nyugodtan távozott el a túlvilágra. Mind a kilenc gyermeke ott volt a temetésen: csak négyet ismert fel a kilencből. Te vagy az? - kérdezte pár percnyi bambulás után az egyiktől. Arcát mintha hóval vagy valami nagyon finom liszttel szórták volna tele, csaknem egybeolvadt a kórházi ágy huzatával. Én vagyok édesapám, szorította meg a kezét (az unoka apja volt a felismertek egyike), s lábadt szeme könnybe. Magához vonta apja tehetetlen, elgyengült kezét, és csendesen zokogni kezdett. Testvérei hallgattak: az egyik az ablakon bámult ki, a másik úgy tett mintha a virágot nézné az asztalon, a mások meg úgy döntöttek, hogy kimennek a szobából. Végül csak a legnagyobb leány maradt ott, hogy megnyugtassa testvérét. Alig egy fél óra múltán bekövetkezett a halál: csak a szív dobbanása lobbant el, más minden ugyanolyan maradt.

Egymillió rádiókészülék - elfogyott az első egymillió egy olyan napon, mely semmiben sem különbözött a többitől. Vajon mit tett Európa azért az egymillió hallgatóért? Mit tett Európa azért az öregemberért, aki hangjait egyedül hallgatta évtizedeken keresztül, magányosan, csaknem elrejtve egy tanyán?

Aligha tudtál te újat mondani neki Európa, aligha... s ezért légy hálás millió-valahányadik rádiótulajdonosodnak. Mert ő ismert téged Európa, ha te nem is ismerted őt, ismert téged, engedte, hogy csendesen, halkán suttojjál, alig érzékelhetően.

- Tudod, hogy milyen okos volt a te nagyapád? - tette fia vállára a kezét temetés után az apa. Megpróbálta elrejtetni könnyeit, de azok végül a gyermek arcán jelentek meg.

- A te nagyapád ismerte ezt a világot, fiam. Pedig jóformán ki sem mozdult a mórucból.

Felesége ott állt az ajtóban, és nézte, hogy mit mond a fiúnak. Könnyeit törülgette ő is.

- Tudom, édesapám... - mondta végül a gyermek. - Tudom... ő tanított megvarrni a szandálomat is.

És megértette, hogy most, most hosszú ideig nem szabad rossznak lennie.

Kút, diófa, pléhasztal

„S nem is olykép volt elmém fölött, ahogy az olaj a víz fölött vagy az ég a föld fölött, hanem *magasabban* volt, mert e fény teremtett engem s én *lejjebb* voltam, mivel az ő alkotása voltam.”

(Szent Ágoston - Vallomások; Hetedik könyv, X. 16.)

Halkan, hosszasan sóhajtott. A lágyan zokogó hang végigkúszott a szeptemberi levegőn, s az ernyedtnak tűnő, ám a nap által megkeményített délután suttogó csöndjébe feszes, fekete acélkereszteket rajzolt. Letörülte fejkendője végével a könnyeket sápadtráncos arcáról. - Egyél te gyerek - nézett az unokára vizenyős kék szemével, olyan szemekkel, milyenek csak a gyászoló öregasszonyoknak vannak. - Miért nem eszel? A gyermek zavarba jött, a kanalat a cibrébe merítette. Nem mert volna a nagyanyjára nézni, ám tekintete mégis rajta ragadt, ha nem is orcáján, a gyásszal, a kénköves fájdalommal keretezett orcán, a kezén, a kezén ragadt ott. Így töltötte be a kéz az arc szerepét, az a kéz, mely felnevelt két gyermeket: felnevelte a gyermek anyját, az egyik legszebb lányt a faluból, tanította móresre a gyermek nagybátyját, az egyik legrestebb embert a faluból. Hogyan fogadta magába ez az asszony a férje magvát? - minden biztonnyal szégyenkezve, némileg iszonyodva is, ám a leendő anyaság tiszta, remegő örömeivel, enyhe kéjérzettel, ám messze az orgazmustól - hiszen még a házasság szent kötelékében is úgy érezte, hogy paráznaságot követ el azzal, hogy magához engedte élettársát, ezt az istentelenül káromkodó, ám szófukar öreget, aki akkor kezdett el inni igazából, amikor a két gyermek elköltözött a faluból, be a városba; szeretettel fogadta magába a termékenyítő, élettámasztó magot s a visszafolyó felesleget talán néma szégyenérzettel tűrte: azonnal a mosdótál felé kuporodott, hogy lemossa magát, eltüntesse jegyeit ennek a láncteremtő aktusnak, közösülésnek, lemossa jegyeit ennek az olyannyira tiltott - és ezért nem kívánt - gyümölcsnek, amely az akkori időkben még a házasság kötelékeiben is - a teljes jogosságban is teljesen jogtalan - bűnös tettnek bizonyult. De áldottnak érezte magát annak kellett éreznie; jó anyának bizonyult, annak bizonyult minden szigorúsága ellenére. A két gyermek közül először a leányka született meg, aztán a fiú. A leányka jó tanuló volt, a tanító meg is volt elégedve vele, ám a fiú a megtestesült ügyetlenség, és ebből kifolyólag a megtestesült rossz-ság volt (aki nem is annyira a rossz kedvéért rossz, hanem inkább azért mert nem tudta, miként kell jónak lenni: buta volt az istenadta). Az öregasszony egyenlően kezelte őket. Kaptál jegyet? - kérdezte a leánykától és a fiútól, mikor azok hazajöttek az iskolából. S ha panasz volt kettejük közül valamelyikre, akkor mindkettőt alaposan megverte. A leány gyakran hozott haza ilyen üzeneteket a tanító részéről, mint: a fiú ismét nem tanult, jó lenne ha a leány foglalkozna vele, mert van esze. Az öregasszony gyorsan felfogta a tanítói üzenetek hátsó értelmét - hogy az egyik felelős a másikért, és együtt is felelősek egymásért -, s így az üzenetek vagy a rossz jegyek esetén egyiküket sem kímélte. Az öreg ezt nem szeretete ugyan, de nem tiltakozott a módszer ellen. Egyetlenegyszer mondottá: hagyd abba. Elég nagyok már, vigyázzanak a saját fejükre. S mihelyst ezt elmondta, mintegy varázsszóra, vége szakadt a fájdalmas nevelési formának. Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy az öregasszony nem volt agresszív természet - mindössze nem akarta (vagy nem tudta?) kimutatni szeretetét. Volt egy tévhite, miszerint a fiúgyermek csak rosszat tudnak csinálni. De azért beleegyezett abba, hogy a fia motorbiciklit vegyen. A motorkerékpár még a megvásárlás napján ripityára ment - ki játszott most? az öregasszony avagy a sors? -, bekerült a fészerbe, s évtizedekkel később már csak az unokák lovagoltak a szürke vázon, mint valami pléhszámon.

Alig emelte szájához a kanalat, az öregasszony elsírta magát. Az unoka megrémült. Kilocsogtatta a kanálból a levest, a cseppek a bádogasztalon koppantak. Az öregasszony vett egy rongyot, megtörülte az asztalt. Reszkető kézzel matiszkált, látszott rajta, hogy nem tudja, mit tegyen. Talán szégyellte is magát a gyermek előtt. Tette-vette a kenyeret, a kést, sodorgatta a kenyérmorzsákat, a maga tányérját ide-oda tologatta. Éppúgy tologatta magát is a férje halála óta. Immáron asztalon heverő tárgy lett maga is, melyet elkoptattak, s a különbség talán csak az lenne, hogy ő ezt tudta, érezte.

Ennél a bádogasztalnál ettek azok a cigányok is, akikkel alkalmi munkákat végeztetett a ház körül: fát hasogattak, kertet ástak fel, krumplit szedtek stb. Volt közöttük egy öreg cigányasszony, Idának hívták: olyan öreg volt, mint a diófa az udvaron, s legalább annyi ránc is volt az arcán mint erezet a fa törzsén; őt különösen kedvelte. Jöjjön be Ida - intett a zsákkal a vállán bekopogó cigányasszonynak. És Ida bejött. Egy csepp denét, instálom - könyörgte. A faluban nagy sikere volt a kékszesznek - a kékszeszt nevezték denének -, az összes cigány ezt itta, s talán a magyarok közül is egynéhányan. Nincs dene, Ida - intett szigorúan az öregasszony. De van más. Próbálja fel ezt a lábbelit - nyújtotta át a kertben használt gumiszandált. A cigányasszony letette a küszöbre a zsákot, elvette a szandált, lábához mérte. Jó lesz ez, naccságos asszon, köszönöm es, de tuggya, én nyár fejiben inkább mezítláb vagyok. Úgy a jó nekem, meg asztán meg es szoktam - csúsztotta a zsákba a szandált. Asztán lenne-e valami munka? - érdeklődött pár pillanat múltán, mikor látta, hogy az öregasszony csak áll és nézi. Szedjen ribizlit - rezzent fel az -, ott a kas - mutatott a bádogasztal alá. Ida meg vette a kast, ránézett még egyszer könyörgő, kékesfekete, kissé zavaros szemével az öregasszonyra, majd megrántotta a piszkos fejkötő csomóját az álla alatt, megpróbálta a nyolcvanéves vénségben is fekete hajszálakat a kendő alá visszaigazítani.

Végül elment a kertbe ribizlit szedni. Tudta, mire két óra múltán visszajön a kertből, addigra lesz a zsákban egy fél hófehér kenyér, s ha a naccságának valamivel jobb kedve van az átlagosnál, akkor vagy öt-hat tojás is, újságpapírba becsomagolva gondosan. Meg aztán a ribizliből is kevés. Így is lett. Mikorra visszajött, nem csak a zsákba került néhány dolog, hanem a bádogasztal is meg volt terítve. Az öregasszony akkor tette fel a fazekat a tűzre, mikor Ida lerakta a ribizlit az asztalra. No, üljön le - biztatgatta -, mindjárt fal is valamit. Ida majdhogynem földig hajolt örömeiben, leült az asztal mellé állított padra, belebámult a diófa olajos, árnyékot tartó nagy koronájába s várta a jó falatot. Előbb egy nagy szelet kenyeret kapott, aztán jött a pityókaleves is melléje. A házba ugyan be nem engedte volna a cigányasszonyt, mert arra nagyon vigyázott, hogy a faluban az emberek el nem mondják róla: cigányokkal eszik. Egyszer megtörtént, hogy az egyik kis unokát, aki a kapuban bámészkodott, elkapták a cigányleányok, s összevissza csókolták: egyem a lelkedet, te, de aranyos, pufók vagy - kiáltozták évelődve. Az unoka sírva szaladt be a házba, s mondta, hogy né mit tettek vele a cigányok. Az öregasszony elsápadt. Nem szólt egy szót sem, hanem hátrament az istállóba és leakasztotta az ostort a szegről. Kézen fogta az unokát, kiment vele a kapu elé, várt. Lefelé mentek? - kérdezte aztán a megszeppent csöppségtől. Az alig tudott igent inteni. Pár perc múltán jöttek a cigányleányok. Ezek voltak? - ismét egy szeppent igen következett. Legszívesebben becsusszant volna a kapu alatt, de az öregasszony szorosan fogta a kezét. Csak akkor engedte el, amikor a cigányleányok a kapu elé értek. De akkor már az unoka mozdulni sem mert. Mit csináltak a gyermekkel? - lépett ki az öregasszony, s nem is várt a válaszra, hanem úgy elkezdett csapkodni az ostorral, mit a cséphadró. A cigányleánykák szerteugrottak, kiabálni, átkozódni kezdtek. Üssön magába a mennykő - szedték a lábukat sebesen, hogy megszabaduljanak a gyorsan ütlegelő öregasszonytól. De az vagy ötven méteren át szaladt utánuk, fel sem vette az átkozódást és ott csapta őket, ahol csak érte.

Az unoka letette a kanalat. Kocogva ért az alumínium kanál a bádogasztalhoz. Tanácstalan volt, zavart, egy kissé ijedt is. Az idegen, korai érzések rést ütöttek a szemén, könnyei szivárogni kezdtek. Nagymama - zokogta -, én szeretem magát... Mit tudsz te gyermek?... - nézett unokájára az öregasszony. Zsebkendőt kotort ki köténye egyik zsebéből, megtörülte az unoka arcát, az orrát is kifújatta. Nem tette el a vászondarabot, ott szorongatta a kezében. A gyerek csak nézett maga elé. Pár percig csendben ültek, csak a tyúkok káricsoltak a hátsó udvaron, s a diófa levelei közt szaladt át - néha teljesen értetlennek tűnően, de szomorkásan - a szél. Menjünk be - próbálta később összeszedni az asztalt az öregasszony. Lesuhintotta a morzsát a földre.

Hogy értette-e ez az unoka (a négy közül ő volt a második) ezt a diófa árnyékában meghúzódó pléhasztalt, értette-e a cigányasszonyt, értette-e az elmúlást, a születés és a halál közötti létet, aktusmezőt, kérdéses marad. Ám annyi bizonyos, hogy benne maradtak lenyomatként a mára már sok esztendővel borított érzések; életében először akkor találkozott a halállal közvetlen közről, és rájött, hogy visszafordíthatatlan, visszavonhatatlan; látott egy márványlapokkal kirakott sírkövet a temetőben, s e márványlapokat a nagyanyja nap mint nap gondosan megtakarította, kicserélte a vizet és virágot helyezett a virágtartókba, aztán leült a sír mellé helyezett kis padkára és elsírta magát; ilyenkor az öregember biztosan ott állt mellette, szelíden simogatta a lég erejével, felszárította arcán a könnyeket, és biztatgatta: - Gyere. És az öregasszony ment. Három hónapig tengődött az öreg halála után, aztán felmondatta szívével az élet szolgálatát.

Történt egyszer, hogy mikor kivitték az egyik unokát falura a szülők - otthon meszelni kellett s ilyenkor a gyermek csak nyűg a házban -, az öregasszony nem fogadta. Nyakig vagyunk a munkában - mondottá -, itt a takarás ideje, s ezért csak elvonná a figyelmet a munkáról. Így hát a gyermeket a szülők a falu felső részében lakó nagynénéhez vitték. Ott szívesen fogadták, jó dolga volt a gyermeknek: faragott, erdőt barangolt be, pukkanásig zabált. Aztán egy hét után az öreg néne egy nápolyi szeletet nyomott a kezébe és leküldte a nagyanyjához: - Nézd meg őket, hiszen a nagyanyádék, nem illik, hogy arra sem mész. A gyerekek nem igazán akaródzott lemenni, de aztán elindult. Ment lefele a falun, s szíve egyre jobban szorult. Meg is remegett mikor a düledező kerítéshez ért, szeretett volna visszafordulni, visszamenni a nagynénéhez. De aztán némi tétovázás után odalépett a nagy vaskapuhoz és megpróbálta kinyitni. Azonban az kulcsra volt zárva. A gyermek kiáltott egynehányat, s mikor látta, hogy senki sem mozgolódik odabent, bemászott. A ház is ajtaja is zárva volt, hiába nyomogatta a kilincset. Tudta, csak akkor zárják be a házat, ha elmennek otthonról. Várt: leült a padkára a pléhasztal mellé, később hátrament a kútra és húzott egy veder vizet. Beleivott a vederbe: a hideg víz torkát hasogatta. Látta a veder fenekén a visszatükröződő torz, vibráló arcképét, aztán visszavette a vedret a helyére és visszament a padra. Leült, nézegette a fényes sztaniolba csomagolt nápolyi szeletet és annyira szeretett volna valami más helyen lenni. Sohasem szerette a nagyanyját - a nagyapja mindig imponált neki, annak ellenére, hogy szófukar volt és néha türelmetlen is -, legalábbis úgy gondolta akkor. Úgy három óra felé járhatott az idő, mikor az öregasszony betoppant az udvarra. Gyors lépteivel szétzilálta a diófa árnyékában meghúzódó gyermeknek minden maradék nyugalma. - Csókolom - mondta félve a gyermek. Az öregasszony most vette észre a gyermeket; megriadt, dühösen nézett rá: - Mit keresel itt? Az unoka mit sem tudott mondani, torka összeszorult, könnyeivel küszködött. Hát ez az asszony vásárolt neki egy olyan pisztolytáskát és pisztolyt, mikor szerepelt az óvodában, ez az asszony vásárolta neki azt a szép ajándékot, melyre évekig büszke volt s mikor a pisztolytáska felső része szétpattant, cérnával próbálta a két részt összepáztítani. Az öregasszony a kút fele indult, az unoka most látta, hogy kezében a fonottas üvegkorsót tartja. Utánaszólt: - Magának hoztam ezt - nyújtotta a fényes sztaniolba csomagolt édességet. Holott eszébe sem jutott, hogy

nagyanyja nagyon szereti az édességet: csupán lekenyerezni, kegyet megnyerni, adni akart valami jót, valami olyat, mivel megtörheti az acélos légkört. Az öregasszony megállt, megfordult. A nápolyi szeletre nézett, majd az unoka könnyörgő tekintetébe dőfte a tekintetét. Aztán elfordult: - Nem kell. Menj innen.

Könyörület! könyörület! - hogyan lehetséges ez? Miért nem szerette a gyermeket? S ha szerette őt, akkor miért nem mutatta ki szeretetét? Mi ez a különös szégyenkezés, mely embert távolít el embertől?

A gyerek ránézett a nápolyi szeletre. Pár pillanatig dermedten bámulta, aztán sírni kezdett. Mikor nagyanyja visszajött a kúttól, ott találta, pityeregve.

- No... ne sírj már... - mondta, mikor látta, hogy folynak a gyermek könnyei. - Várj csak egy keveset... - lépett a ház felé, s nyitotta ki a zárat. A gyermek álldogált, könnyei felszívódtak. Tanácstalanul bámulta tovább a nápolyi szeletet.

- Ezt vidd el nagynénédnek - nyomott a kezébe egy fényes konzervnyitót. - Az övé... itt van már három éve. Nem is tudom, hogyan feledkeztem meg róla... Ezt pedig add ide - vette el a nápolyi szeletet. Este meg gyere el. Vacsorázz itt... Tegnap megfőztem egy tyúkot, még sok maradt meg belőle...

Aki hóban született az udvaron

Mint madár, mely a tél elmúltával kibontja hófehér szárnyait, hogy a fény fele röpjön, gyakran ilyképpen tűnnek fel az elmúlás pillanatai az emberi elmében, tudatban: a végső állomástól félve ugyan, ám mélységesen ismerve, átélve azt minden napnak minden pillanatában, s talán vágyakozik is utána az élő, vágyakozik, megkérdezve értelmét az életnek, minden órában, minden pillanatban - így van jól ez? és ha így van jól, akkor miért van egyáltalán? miért kell, hogy jó legyen és miért kell, hogy rossz legyen? és ha van jó és rossz, akkor melyikhez kell tartozni? - ha ugyan kell tartozni valahová, hiszen ez is olyannyira ismeretlen, olyannyira hideg, üres, teljesen értelmetlennek látszik, és mégis - perzselő tűzként rohan végig mindenben és jelen van minden pillanatban: a legjobb barátja minden embernek, minden élőlénynek, mindennek és mindenkinek, ami és aki tudattal bír - ám minden bír valamiféle tudattal, és ennek meg nem értése abból származik, hogy senki és semmi nem tudja a más tudatot megérteni: a kő tudata nem a fa tudata, a fa tudata meg más mint az emberi tudat - és ezért sohasem történik meg a megértés, a befogadás; ám ugyanakkor minden tudattal bíró tudja, hogy egyszer majd eljön az elmúlás pillanata, ideje, az idő, melyben minden olyan végzetesnek tűnik majd, holott nem az - s akár a madár, fog belerepülni, beleszárnyalni a fénybe, mintha egy fagyos tél, a fagyos bizonytalanság láncait, karmait, szorítását rázta volna le magáról. Nagy erő kell a hithez!

Lerogyott. Már hosszú ideje beteg volt, de még mindig nem tudta elfogadni az elmúlás gondolatát. A nagy, hóval borított udvar körülötte most olyan sivárnak és pusztának tűnt: egy teremtettt lélek sincs rajta, mintha a fehér, csaknem steril hó minden megölt volna, mindent elkergetett volna. Érezte, itt a vég, ez nem egy, immár szokásossá vált rosszullét. Nincs tovább: kilenc gyermek fogja a sírhoz elkísérni. Kezét gyomrára ejtette. Halkan felsóhajtott, lehelete szürke ködként illant meg előtte s tűnt el azonnal. Rápillantott kezére. Az kékes kezdett lenni. A fagyás lassan a bőre alá ette magát, becsúszott csontjaiba. Istenem, suttopta, csak jönne valaki... Ám annyi ereje sem volt, hogy a ház fele tekintsen. Oda meg kellett volna emelnie a fejét, s arra már nem futotta. Tulajdonképpen hang sem hagyta el az ajkát. Azt az ajkat, mely előbb szederjessé változott, aztán kéké. És ez a kék vezetett a végső mozdulatlanlásba. Az ernyedtt, béna izmokba kezdett beszökni a hideg. Tehetetlenül látta magát; e látást a halál egyre jobban elhomályosította. Ki tudja, talán könnyületből, talán természetéből kifolyólag, csak úgy, egyszerűen. A szó szoros értelmében érezte, hogy testén végigkúszik a halál. Gyomrából született meg, egyetlen szökkenéssel a lábában termett. Onnan kezdte meg végső és egyetlen útját. Először a lábfej lépett be a halálba. Aztán a lábszár, ezt követte a térd, a comb, az ágyék, a has, a mellkas, a nyak. A fej előtt néhány pillanatra megállt. Úgy tűnt, mintha véget ért volna, mintha éhségét kielégítette volna a test alsóbb részeinek elfoglalása. Egész testemre megbénultam, futott át az asszony elméjén, s egy könnycsepp szivárgott ki szeméből. El sem tudta képzelni, mit tenne bénultan. Egész életében dolgozott. Kilenc gyermek mellett volt elég munka. Az utolsó gyermek most tizennégy éves, őt is embernek lehet számítani. De aztán a halál továbbindult: csak azért állt meg, hogy erőt gyűjtsön. Az érzéketlenség tovább rohant. A már mozdulatlan ajkak hirtelen semmissé váltak, az orr, a tarkó is belemeredt az elmúlásba. A szem következett. Az a szem, melyet már megcsapott az előbb a halál - most a homályos fény végleges kihunyása következett. Aztán az agy múlt el.

Fertály óra elteltével fedezte fel az öregember. Kiment az udvarra, hogy vizet húzzon a juhoknak, s távolabb egy feketéllő halmazt látott a hóban. Mintha villám csapott volna bele, rogyasztotta meg a testét: azonnal tudta, hogy felesége fekszik a hóban. Azt is tudni véle, hogy halott; érezte. Odament. Ránézett felesége féloldalt heverő testére. Lehajolt, nézte, leült.

Valami nagy erő taszította oda a földre, a hóba. Megszólította az asszonyt. Nem tudta, miért. Talán a végső bizonyosság kedvéért, talán reménykedett. Aztán megfogta a gyomorra hullott kezét. Az hideg volt, nehezen lehetett megmozdítani. Magához szorította, megsimogatta. Nézte az arcot. Az ajkak némileg ki voltak nyitva, látni engedték az egészséges fogsort. A szem lecsukva, a homlok sima. A fejet borító kendőnek a csomója meglazult, ezért a haj kiomlott a hóra. Ott szürkült a nagy fehérségben. Csöndesen, végtelenül csöndesen feküdt ott. És ült mellette mozdulatlanul az öregember. Mintha még mindig együtt lettek volna - a halál nem támasztott szakadékot közöttük: élve, lélegezve, piros, éltető, mozgékony, fúrge vérrel ereikben. Hirtelen megvillant a már elmúlnak tűnő élet. Ott vibrált körülöttük, befedte őket valami biztatással, valami nagy nyugalommal. Csöndes volt, némileg szomorú. Csak ők ketten hallották ezt a hangot, érezték ezt a vibrálást. Aztán süket csend lett. Olyan nagy, süket csend, mint a sivár jégmezőkön. A tanya épületei némi távolságban ott feketéllettek körülöttük. Befedték őket. Az általuk teremtetett otthon érezte az elmúlás sóhajait, és zokogva válaszolt. Az akolban a juhok mozgolódni kezdtek; hozzájuk is beszállt az elmúlás. Összébb húzódtak, egyikük-másikuk felbégetett. Az akol mellett lévő istállóban a két ló abbahagyta a széna majszolását. Lehorgasztották fejüket, egyikük felnyihogott. A tehének csaknem süketen néztek a jászolba. Kint az udvaron a fák kopsz ágai közt fura, csaknem idegen ám ugyanakkor ismerős hang keletkezett. Olybá tűnt, mintha a szél csapdosta volna végig az ágakat. De nem szél volt. Végül minden megmeredt: teljes csend szállt a tanyára. Ám ugyanakkor minden lélegezni látszott, mintha minden bizonygatta volna, hogy él, hogy nem igyekszik az elmúlás fele. Az öregember ott ült a tetem mellett. Arca egyre sápadtabb lett, az erek feltűntek a szélcserzett bőr alatt. A kezét tartó kéz remegett. Ekkor kibukkant az első könnycsepp: a végső felfogás, a végső megértés jele. Tétova, bátortalan volt. Aztán egyre több könnyet szült meg a szem. Aláfolytak az arcon, a hóra csepegték. Ott kuporgott sírva a halott felett. Már jó órája kint volt az udvaron amikor valamelyik gyermeknek eszébe jutott, hogy az apa túl sokat van a hidegben. Utána ment. Ott kapta őket. A szürkület gyásszal vonta be az udvart.

Egy pillanat, és mind a kilenc gyermek ott állt körülöttük. Csaknem szabályos kört alkottak, néhányan közülük felzokogtak, megölelték egymást. Mások némán álldogáltak. A legkisebb lány leguggolt, megfogta a halott másik kezét. Melléhez szorította, előre-hátra dülöngélt, zokogott. Könnyei a havat szántották. Aztán mindannyian sírni kezdtek. Csak apjuk nem sírt már. Kevés könnye volt, ritkán is folyt. Mozdulatlanul ült a hóban. Egyre szorította a kezét. Tanácstalanul, fájdalmasan tehetetlenül álldogáltak mindannyian. Aztán felszáradtak a könnyek. Beesteledett.

Felemelték a holttestet. Lepallták a havat róla, bevitték a házba. A tisztaszobában padlóra rakták, a megmerevedett végtagokat kiegyenesítették. Lemosták az arcát. Megmosták kezeit. A fiúk kimentek a szobából, a lányok levetkőztették és az egész testet tisztára dörzsölték. Elővették a gondosan összehajtogatott ünneplő ruhákat, felöltöztették. Végül felfektették az ágyra. Apjuk az egyik fiút az asztaloshoz küldte koporsóért, a másikat papért. Ezután aztán szó nem sok, annyi sem hangzott el. Csak ültek, maguk elé meredtek. Egyikük-másikuk néha megpróbált felállni, de ez inkább csak tétova gondolat volt. Úgy egy óra múltán az öreg magához vett két fiút, és kiment megetetni, megitatni az állatokat. Mikorra végeztek a munkájukkal, sűrű havazás váltotta fel az addigi lanyha hóvihálást. Ahogy kijöttek az istállóból, megpillantották a papot, háta mögött a gyermekkel. A fiú kezében egy táskát szorongatott, a pap csak úgy jött, háta mögött összekulcsolta a kezét, fejét némileg lehajtotta. Odaköszönt az öregembernek. A gyermekeket mintha észre sem vette volna.

Bementek a házba. Némán nézték, miként végezi el a pap a szertartást. Aztán hallgatták, hogy apjuk mikorra beszéli meg a temetést. Mikor a pap elmenni készült, megérkezett az asztalos is, a koporsóval. Szekéren hozta a diófából ácsolt, egyszerűségében szép ládát. A halottat befektették, kezét gondosan elhelyezték. Aztán a koporsót a tisztaszoba közepén lévő asztalra rakták. A pap még szólt néhány szót, végül elment az asztalossal.

Ott ültek a halott körül, a gázlámpa izzó fényében. Közel ültek egymáshoz, egyikük-másikuk elsírta magát. Volt aki hangosan jajgatott. Testük reszketett. Végül a nagyobbik leány erőt vett magán és rájuk szólt: elég legyen! Gyerünk vacsorázni. Kiment a konyhába és hozzákezdett az asztal megterítéséhez. A többi lány követte, az egyik a kenyeret kezdte szelni, a másik a leveses fazekat rakta fel a kályhára, a harmadik a tányérokat és az evőeszközöket vette elő, adta a nagyobbik lány kezébe. Apjuk ott ült a konyhai heverőn, nézte őket. Súlyos kezét gyakran emelte az arcához.

Asztalhoz ültek. A nagyobbik leány kimerte a levest a tányérokba, a fazekat az asztal közepére rakta. Fohászkodtak, aztán nekiláttak az evésnek. Alig faltak valamit. Az öregember csak a kenyérből tört néhány falatot, leöblítette egy kis tejjel. A legkisebb leány elsírta magát. Zokogva mondta, hogy azt az ételt eszik, melyet anyjuk főzött, utoljára. Itt-ott letették a kanalt, könnyek tűntek fel az arcokon. A nagyobbik leány ismét rájuk szólt, hogy embereljék meg magukat. De neki is kiesett a könnye.

Felálltak az asztaltól. A két kisebbik gyermek - a fiú meg a leány - az apjuk lábához kuporodott. Az öregember csak hallgatott, aztán mosolyoszerű fintor rándult meg arcán. Megsimogatta a gyermekek fejét, aludni küldte őket.

Megágyaztak. Az öregnek ott vetettek meg a konyhai heverőn, ott aludt már hosszú évek óta. Azóta, hogy megszületett a kilencedik gyermek, az utolsó. Az anyjuk bent hált a lányokkal a jobboldali szobában, a baloldaliban a fiúk húzódtak meg.

A leányok féltek a halott mellett aludni. Kérték a fiúkat, cseréljenek szobát erre az éjszakára, s azok eleget tettek a kérésnek.

Éjszaka az öregember felkelt. Nem tudott aludni szemhunyásnyit sem. Csizmát húzott a lábára, kabátot terített a vállára, kilépett az ajtón. A havazás elállt, a frissen leesett hó szaga ott vonaglott a levegőben. Hideg volt: a csillagok fagyosan hunyorogtak az égbolton. A gémeskút ott ágált az udvar közepén; olybá tűnt, mintha valami fekete fenyegető szörny lenne. Az öregember kiment a tornácra. A frissen leszegezett deszkákon ropogott a hó léptei súlya alatt. Leült az asztal mellé, úgy, a havas padra. Ott merengett jó ideig. Nem érezte a hideget. Némán bámult bele a feketeségbe, melyet itt-ott csaknem sistergő szikrázással bontott meg a hó fehérsége. Két kezét összekulcsolta a térdén.

Úgy ült ott a tornácon, mint egy fekete kísértet. Aztán fázósan összerázkódott. Felállt. Le sem pallta ruhájáról a havat, bement a házba. A heverő feletti ablakból - ez volt az egyetlen ablak a konyhában - előkapart egy gyertyát, az asztalra tette, meggyújtotta. A szekrény tetejéről levett egy kopott, szürkésbarna dobozt. Abból borotvakést, tükröt, szappant, egy pamacsot, fenő-szíjat és egy kis tálat vett elő. Maga elé rakta, az asztalra. Vette a kést, fenni kezdte a szíjon. Aztán habot vert a szappanból, arcát bevizezte, felkente a habot. Borotválkozni kezdett. Hersegett a szakáll pengéje alatt. Azt hitte, a gyermekek nem látják. Azért is gyújtott gyertyát: nehogy a gázlámpa fényes lángjával felébressze őket. Tévedett. Ott bámulták a két szoba üveges ajtajában. Megrettenve, csodálkozva és értetlenül. De egyiküknek sem volt bátorsága benyitni a konyhába és rákérdezni apjukra: mit csinál?

Másnap dél körül jött a halottkém. A törvény embere gőgösen, üres magabiztossággal ügyködött a halott körül, tapogatta azt. Aztán kiállította a halotti igazolványt, a papírt a koporsó mellé rakta. Köszönt, elment. A kutya sem ugatott utána.

Délután került sor a temetésre. Szekéren vitték le a koporsót a falu mellett lévő temetőbe, úgy négy kilométernyire a tanyától. A lovak óvatosan, lassan lépkedtek, a szekér jóformán meg sem dőccent. A szekér után ment az öregember, őt követték a gyermekek. Kicsivel hátrább jöttek a rokonok, ismerősök. Míg elől a legmélyebb csend volt, addig hátul mormoltak az emberek.

A temetőbe értek. A pap megtartotta a szokásos szertartást: halkán, érzéketlenül búcsúztatott. Lehorgasztott fejjel állták körül a gödröt mindannyian. Egyikük sem sírt már. Anyjuk ötvenkét esztendejét suttogva búcsúztatták a temetőt körülölelő vén, korhadt, havas fák.

Néha hallgatnak a madarak

Annak a madárnak semmi, de semmi tolla nem volt. Ilyen csupasz jószágot ritkán lát az emberfia, ha ugyan lát valaha is: valamiféle sárga, fehér pihék kókadoztak rücskös bőrén, valami elkésztő szomorúsággal (mintha a búbánat madara lenne ez a csupasz jószág). A szél néha belekapott a pihékbe, s a madár összerázkódott, majd néhány percig reszketett. Úgy pislogott ilyenkor, mint valami riadt, beteges, gyerek: a szemek úgy kidülledtek a fejből, hogy majdnem kiestek, s ahogy a szemhéj hártájára fel-alá vonaglott ezeken az üveges golyókon, valami nagyon nagy szomorúság és sajnálat kerítette hatalmába az embert, mintha valakije nagyon beteg lenne és hamarosan meghalna; mintha hamarosan valami nagy baj történne. Hirtelen minden ismerőse eszébe jutott, s a féltő gondolatok elindultak: ez jól van?... ő jól van?... olyan régóta nem láttam... De ott sorakozott az egész család, az egész rokonság (még azok is, akiket nem szeretett, kedvel soha sem), minden közelebbi és távolabbi barát, ismerős, sőt, még a nagyon ritkán látott arcok is feltűntek hirtelen, hideg tisztasággal: csorba üvegfigurákként jelentek meg. Csorba, sebzett volt a csupasz madár csőre is: a felső részből letört egy darab. Nem is tudott enni napok óta semmit, a lesóványodott testből kiütköztek a csontok, csaknem átszúrták a bőrt, groteszk karikatúrákat karcolva a piros, habarcsos bőrre.

Ott tántorgott valami harminc, negyven méternyire a folyó partjától. Feje úgy járt akár a motolla, meg nem pihent egyetlen pillanatra; a sűrű pillantgatás mintha rossz, ám mégis - teljesen kiegészítő alapzenéje lett volna ennek a szertelen mozgásnak. A sárga, elszáradt fű akkora volt, hogy ki sem látszott belőle. Csupasz szárnyaival (inkább megtört botjaival, hiszen a kopasz csontok inkább hasonlítottak eltört botokra, mint levegővezőkre) olykor megpróbálta elhárítani tétova útjából a makacsabb, vastagabb fűszálakat. Legtöbbször kénytelen volt kikerülni az útjába akadó fűszálakat. Merev, bénult csodálat vett erőt az emberen ha rápillantott erre a csupasz madárra: hogyan maradhatott életben? miként hullt el a tolla? satöbbi.

Végül kikapta a horgot a vízből, és pakolni kezdett. Estére járt az idő, s a szokásostól eltérően a halak sehogysem akartak harapni. Egy szerencsétlen márnácska akadt csupán a horogra, még fel is nevetett dühében, mikor meglátta. Kiszedte a horgot a hal szájából, és visszadobta. Aztán csalit rakott a horogra és újra a vízbe rántotta a horgot: széles mozdulat, hatalmas félkört írt le a kicsiny, fényes acél, sziszegve hasította ketté a lomha levegőt, mely úgy ült a tájon mint egy fekete, lusta kutya a poros, mocskos szőnyegdarabon. - Ez az utolsó - gondolta. Aztán már csak várt. Nézte az úszót, az meg felesküdt a mozdulatlanságra. Csak a folyó ritka csobbanása zavarta meg ezt a merevséget. Bóbiskolni kezdett a hosszú bottal a kezében. Pár perc múltán rángatásra ébredt; kikapta a horgot a vízből, de azon csak egy nagyobbacska hínár fityegett. - Hazamegyek - mormolta dühösen, és leszakította a hínárt. A botot a partra dobta, pakolni kezdett. Esőcseppek is nógatták a gyors szedelőzködésre.

Hamar kilépett a gátra. Felpillantott az égre: az olyan sáros volt, mint a folyó. Jól jönne az eső: több mint négy hete, hogy semmiféle égi víz nem öntözte meg a tájat, a természet még a harmattal is fukarkodott. - Ebből sem lesz eső - gondolta, még legyintett is hozzá. A gáton vállára kapta a zöld hátizsákot. Gumicsizmája nagyokat plattyant a finom porban, mely a gátat borította. Aztán letért mert rövidíteni akart. A város úgy négy kilométernyire lehetett, de az épületek a szürkületben alig látszóttak.

Az eső, ez a tunya de rosszindulatú szemerkélés, elállt. - Ennyi volt - gondolta. A kék gumicsizmára nézett: az alig nedvesedett meg a fűben. Ekkor látta meg a csupasz madarat. Alig négy lépésnyire volt tőle, s hogy hallotta a neszezést, hát megpróbált bebújni valami

gyom levelei alá. De a csupasz test úgy világított a szürkületben mint rosszul fércelt sárga folt a fekete nadrágon. A halász megállt. Kíváncsian nézegette a különös állatot. Az első pillanatokban el sem hitte, hogy az madár: erre csak akkor jött rá, amikor kiszedte a gyom levelei alól. Elhűlve forgatta, nézegette. Aztán gyorsan lerakta a földre - ki tudja, milyen fertőzést kapott a szegény állat. A madár mintha tudomásul sem vette volna, hogy visszatették a levelek alá; akkor sem kapálózott amikor az ember felemelte. Összebb húzta magát, megborzongott, tört csőrével kattantott egyet. Aztán már csak hallgatott.

A halász addigra néhány lépéssel odébbment. De visszafordult. Nem akarta otthagyni a madarat, úgyhogy ismét elővette a gyom alól. Az most is némán tűrte, még nem is pislantott. A kabát alá tette. Mellényén keresztül is érezte, mennyire hideg a szerencsétlen test.

Úgy tűnt, hogy az ég azért nem adja meg magát olyan könnyen. A felhők a sötétség jöttével egyre többen lettek, egymásra tornyosultak. Aztán villám csapott ki az egyikből (ettől a villámtól két gazda csűrje égett porrá a közeli faluban), és néhány pillanat múltán ritkán látott fergeteg zúdult a mezőre: lomha, ám mégis fenyegető, durva; sűrű, kövér esőcseppek zuhantak alá, a szél szemtelen erőszakoskodással kapott beléjük. A halász meg is feledkezett a csupasz madárról, egyre gyorsabban vágta a távolságot a város és öközte. Negyedórájába került amíg fedezékbe jutott. A város végén volt néhány lakatlan ház, behúzódott egyikükbe, hogy kivárja a csillapodást. Az elég sokáig késett.

Bőrig ázott. Mikor le akarta vetni a kabátot, akkor jutott eszébe a madár. Kivette a kabát alól, letette a padlóra. Az ott maradt ahova rakta. Még menekülési szándékot sem mutatott. A hátizsákot a padlóra dobta, egy rongydarabot varázsolt elő belőle. Abba bugyolálta a madarat. Közben dünnyögött: - Szerencséd van. Ottmaradsz, ha ez a vihar elkap. Talán jobb is lett volna neked - tette hozzá szánakozva.

Valami félórája dühöngött a vihar, nem akart szünni sehogysem. A halász az ajtónyíláshoz állt, onnan nézte a fergeteget. Fázni kezdett; a sarokban néhány deszkát pillantott meg. Tüzet rakott, leült a hátizsákra. Nézte a lángokat. A madár közelebb tipegett a tűzhöz. - Fázol, mi? - nézett rá. Sűrű pislogás volt a válasz. Csak most látta meg, hogy a csőr egy darabja hiányzik. - Éhen fog pusztulni. Szerencsétlenje... De azért felállt, a hátizsákba nyúlt és puliszkalisztet vett elő. Lecevart a egyik csalisdoboznak a tetejét, behintett egy keveset. A madár elé tolta. Az pislogott, de nem lépett arrébb. - Egyél, na - biztatta. Persze hiába. A jószág meg sem próbált belecsipegetni a puliszkalisztbe. Ezt látván, gilisztát szedett elő, bicskájával darabkákra vágta. Felvette a rongyba burkolt madarat, megpróbálta a csőrébe rakni a darabokat. A csőr éhesen nyelt. Következett a másik darab, aztán egy másik. Valami tíz gilisztát evett meg a madár. Az utolsó falatot visszaköpte, kapálózni kezdett. - Elég volt, mi? - mosolyodott el az ember. Visszatette a madarat a padlóra, megtörülte a bicskát, összezsattintotta. Vetett a tűzre, aztán bámulta tovább a lángokat. Élvezte a sugárzó meleget. A madár ott kuporgott mellette. Különös, groteszk figurákat vetítettek fel a lángok a falakra (még egy szentképet is megvilágítottak: Jézus homályos, piszkos alakja ugrott ki ilyenkor a falból, ahogy két karjával áldja a világot; a szentkép mellett gyufaszál füstjével írt betűk, mintha egy erejétől megfosztott lángoló kar véste volna azokat oda), s a halász eltöprengett. A madár továbbra is ott gubbasztott mellette, a tűzbe bámult, sűrűn pislogott. Kopasz nyaka úgy nyúlt ki a testét takaró rongyból, mint egy kóró, melynek furcsa nyúlvány van a végén.

A vihar nem csillapodott. Bármennyire is belefetrenge magát a tájba, bármennyire is erőszakosnak tűnt, csak nevetni lehetett rajta. Nagy, lomha állat, mely valami hitvány ösztöntől hajtva élvezettel kínozt meg egy olyan földrészt, melyet régóta nem öntözött meg. A villámok hiánya egészen feketévé rohasztotta az eget; láthatatlan, ám mégis megfogható valóság, lomha, esztelen, fekete, zavaros, idegen.

Fogyni kezdett a deszka. - Csak érne már véget - pillantott ki olykor a halász az ajtón. Felállt, hogy dermedt tagjaiból kirázza a bénultságot. A madár riadtan követte a mozdulatokat, közelebb húzódott a zöld hátizsák jótékony fedezékéhez. A halász néhányszor meglóbálta a karját. Feleségére és gyerekeire gondolt. Biztos nyugtalanok, hogy ilyen sokat késik. Órájára pillantott: a mutatók fáradtan nyújtóztak a számok között, mutatva a közeli éjfélt.

A tűz leroskadt. A lángok kihunytak, csak a parázs pislákol a sötétségben. Kissé megtántorodott, beletaposott a parázsba. Valamit dörmögött az orra alá, aztán elemlámpát kattintott. A fénynyaláb pontosan a csőrre madárra vetült. - Veled meg mit kezdjek? Haza nem vihetlek, ott megdöglesz, a gyermekek szétszednek. De előbb a macska... Meg aztán az asszony sem örülne...

A szerencsétlen jószág meg sem mozdult. Az előbb ijedten megrebbent, amikor a halász beletaposott a parázsba. Most sűrűn pislogva nézte a halászt, ahogy az a hátizsákot a hátára dobta, a kabátot magára terítette. - Úgyis megdöglesz. Előbb vagy utóbb. Mindegy... - mormogta és kilépett az ajtónyíláson. Némileg zavarban ugyan, de hazaindult. Ott matiszkált benne a madár, a csupasz madár képe. - Mint egy leforrázott csirke. Ilyet még nem látott az ember. Neki annyi... De mit foglalkozom én ezzel... - dörmögte az orra alá. Feljebb rántotta a lecsúszni készülő kabátot. Már jócskán bent járt a városban. Gumicsizmája jólesően csoszogott az aszfalton.

A madár ott gubbasztott a rongy alatt. Jóleső, meleg érzés volt ott lenni, kiváltképpen, hogy a begye is tele volt. Csakhamar elálmosodott, szeme elkoppant. Leült a parázs mellé, fejét behúzta, tört csőrét a rongyba dugta. Elaludt, kissé riadtan ugyan, de nagyjából a melegség és a biztonság érzésével.

Az aznapi alamizsna nem volt valami sok. Alig futotta egy fél kenyérre, meg három kortynyi pálinkára. Ott a lebuiban emelte szájához azt a három felest, hogy egy kicsit átmelegedjen. El is bóbiskolt; arra ébredt, hogy a karját rángatja a tulajdonos. - Elég volt tata. Holnap is van nap.

Kint szűnőfélben volt a vihar. Hideg lesz az éjszaka.

- Nem alhatnék meg itt valahol? Csak ma este, főnök úr... - nézte kutyatekintetével a tulajdonost. Az nemet intett. - Hely, az nincs itt. Ha csak a klotyóban nem hál meg, lábon állva. Oda bezárhatom... Ismerem a magaféléket, csak inni akarnak - intett bölcsen a cigarettától megsárgult mutatóujjával.

A koldus vette aszalterítőbe csomagolt cókmókját. Majd megalszik a város végén azokban az elhagyott házakban. Bár hideg van, tüzet rak - az egyik vityillóban látott valami deszkákat, azok jók lesznek a tűzrakáshoz.

Kint még szemerkélt az eső. Tényleg hideg volt, össze kellett kapcsolnia azt a hitvány kabátot. Ott bandukolt a sárga lámpafények alatt. Mint egy összetöporodott árnyék. Az egyik lábát kissé nehézkesen húzta maga után. Sánta volt az istenverte. Gyerekkorában a szomszéd gyermek véletlenül kalapáccsal vágott rá, azóta nem tud egyenesen járni.

Az eső teljesen elállt, mire a házakhoz ért. Az ajtónyílásban gyufa után kotorászott. Lobbant a láng, s a kunyhó belseje kibukkant a sötétből. Az egyik sarokban hamu. Deszka sehol. A koldus a tűzhelyhez lépett, lábával belepiszkált. Előtüntek a parázsok.

Valami rongyot pillantott meg a tűzhely mellett. A gyufa a körmére égett, sziszegve dobta el, s gyújtott meg egy másikat. Kíváncsian vette kezébe a rongydarabot. Kibugyolálta a testet: egy csupasz, undorító madarat pillantott meg. Az élettelen, dermedt test hideg érintése visszataszítóan hatott rá. - Pfuj... - nyögte, és eldobta. A rongy ott maradt a kezében; a madár teste kicsapódott az ajtónyíláson. - A fenébe... - nyöszörögte a koldus. Kezét koszos ruhájához dörzsölte. Aztán ledobta batyuját és fáért indult. Hideg lesz az éjszaka.

Altatódal egy másik országból

Bár az udvar tele volt emberekkel, egy szó, egy szöszmötölés nem sok, annyi sem hallatszott. Legtöbben a nagy diófa árnyékában álldogáltak, cigarettáztak, némán bámultak be a dróthálóval körbekerített kertbe; olykor oldalba bökdösték egymást, hogy aztán halkan, egészen halkan súgjanak valamit egymás fülébe; még a kutya sem jött ki az óljából, pedig nem szerette az idegeneket, s ha csak tehette, ugatott, hogy az öregasszony olykor kénytelen volt egy veder vizet beönteni a pajtába: hallgass már, te istenadta! De a kutya csak néhány pillanatra hagyta abba a hangoskodást, aztán vakkantott egyet, és kezdődött minden előről. Most viszont hallgatott, olykor felbukkant ugyan az orra az ól nyílásában, de csak néhány pillanatra, s már húzódott is vissza.

Bent a házban csak a közeli hozzátartozók voltak. A halottat a tisztaszobában ravatalozták fel, szép, diófából készült, lakkozott koporsójában úgy húzódott meg, mint egy megnyugodott, boldog, mereven alvó ember; retiküljének pántjait összekulcsolt kezében szorongatta, ünneplő, fekete ruhája pedig nem a gyászt, az elmúltást vetítette ki, hanem azt a szükséges öltözetet amely kell ahhoz, hogy egy falun élt asszony átlépjen a másik világba. Az előbb egyik unokáját kézen fogta az anyja, és bevitte a tisztaszobába, hadd nézze meg ő is a nagyanyját. Látod, milyen szép? mutatott a nyugvó öregasszonyra, mire az unoka rémülten szorította meg anyja jéghideg kezét: ez a rémület volt az ő gyásza, anyjának a fekete ruhája, anyjának a szomorúsága, anyjának a hófehér arca, szürke ajkai, begyulladt szemei, jéghideg kezei - ezek voltak az ő gyászanak okai, nem pedig nagyanyja, akivel néhány nappal ezelőtt még a diófa árnyékában üldögélt és megpróbálta megenni levesét, hogy aztán könnyezve tegye le kanalát, némileg értetlenül a felnőttek nagy, ismeretlen gyásza előtt (nagyanyja elveszítette a férjét, az ő nagyapját, s bármennyire is erősnek, szigorúnak, sőt - pökhendinek mutatkozott azelőtt, a fájdalom teljesen megtörte és feltárta igazi énjét: egy csendes, szerető, tiszta öregasszonyt). Bármennyire is igyekezett, nem találta szépnek a halottat. Látod, a platinafog is elrepedt a szájában amikor előreesett, mondottá az anyja, nem is neki, hanem csak úgy, a levegőnek. A szavak nehezen röpdöstek, szinte hallani lehetett, hogy beleütköznek a falakba, a padlóba. Hol van most az az anya, aki felolvasta neki Toldit, hol az az anya, akinek egyetlen mosolya elegendő volt ahhoz, hogy a családot egész nap a vidámság és a nevetés kaparintsa meg - töprengtetett a gyerek, de most csak annyit akart, hogy kikerüljön ebből a tisztaszobából, ahol az erős szeptemberi napsütés ellenére is hűvös, csaknem hideg volt, ahol mindent valamiféle különös szürkesség borított, valami nagy homály, melyben a dolgok mégis világosnak látszottak: ám mintha pontosan a lényegük változott volna meg; az a nagy, zöldre festett asztal például, amelyen oly sokszor ettek együtt, most le van takarva egy hatalmas, fekete lepellet, a leplen meg ott van a koporsó. Vagy a szekrény, oldalt, melynek polcaira kis cédulák vannak ragasztva, s a cédulákra pontosan fel van vezetve, hogy ezen és ezen a polcon hány lepedő, ágytakaró, törülköző, paplanhuzat, párnahuzat található.

És odakint az a sok ember... Apjának különösen szigorú pillantásai, amikor a temetésre készültek: most jó kell légy fiam, hogy édesanyádnak segíteni tudjunk - térdelt le a kisfiú elé, s fogta meg annak vállát. A cipőt is kétszer kellett megtakarítsa, hogy aztán az apja vegye kezébe a lábbelit, pucolja fényesre. És a buszon magára kellett öltenie tréning felsőjét, hogy össze ne porozza az ünneplő ruhát; a hőség hatalmas volt, csak úgy csurgott róla a veríték, de mozdulni sem mert; apja egyszer letörülte homlokát érdes érintésű, dohányszagú zsebkendőjével, de egész úton nem szólt hozzá - valami nagy szomorúsággal kellett neki is megküzdenie.

Ezek voltak a gyerek számára a gyász okozói. Az a fekete-szürke merev test ott a koporsóban semmit sem jelentett: anyja szomorúsága, kissé idegen mivolta annál többet. És apja szigorú komolysága, szomorúsága is sokkal többet jelentett ennél. Úgy érezte magát, mintha valami csínytevésen kapták volna rajta - ám ez nem volt más, mint egy próbálkozás, hogy valahová ezt az egészet besorolja. És a felnőttek akkor voltak komolyak vele, amikor rosszat tett. S bár igaz, hogy szívesebben eltűrt volna egy pofont, egy szidalmat, csakhogy ettől az egésztől megszabaduljon, valahol érezte, most itt a helye, itt kell bevárja a végét ennek az egésznek, hogy aztán minden úgy folytatódjon tovább mintha mi sem történt volna.

A pap megérkezése kissé feszülté tette a hangulatot. A diófa árnyékában elhaltak az amúgy is hallhatatlan suttogások, a cigarettavégeket eltaposták, a kezek összekulcsolódtak, kinek elől, kinek hátul; lehorgasztott fejek tucatjával, mintha hirtelen a zöld füvet kezdte volna tanulmányozni mindenki. A házi szertartás után az utolsó út következett: poros, köves, izzasztóan meleg, nagyon komoly és dermedt, fásult út, ki a temetőbe. Olykor megdőccent a halottszállító kocsí, és ilyenkor szilánkokra rittyent a monoton csend. Kint a temetőben mindez megváltozott: ott már bársonyosan suhogó fűszálak nyelték el a döccenéseket, a léptek zaját felítették a fűszálak, a fák árnyékában hűvös volt, a levelek jótékonyan ingadoztak a kísérő emberek felett; három hatalmas fenyőfa árnyékában volt a családi sír, melybe alig néhány hónappal ezelőtt temették el a nagyapját, azt az istentelenül káromkodó, sokat cigarettázó öreget.

A szertartás megkezdődött. A gyermek ott állt anyja mellett, s többet nézte őt, mint a koporsót, melyet később leeresztettek a gödörbe. Anyja némán sírdogált, szoknyája aljára por tapadt, poros volt cipője is; ha a szél túlságosan rakoncátlankodni kezdett, megvillant fekete, vastag harisnyája, melynek szálaiba szintén porszemek költöztek be itt-ott. Kezében zsebkendő, melyet ritkán emelt az arcához - nem is kellett többször, hiszen arca felitta a könnyeket. Végül a gyermek is elsírta magát. Maga sem tudta miért, csak sírt, szinte zokogott. Anyja a fejére tette hófehér, erektől kéklő kezét, megsimogatta a haját, s ettől a mozdulattól némileg megnyugodott; a simogató kezet már nem engedte el, hanem erősen magához szorította.

Néhány marok földet szórtak a koporsóra, s az emberek visszaindultak. A háznál minden megváltozott: a diófa árnyékában asztalok tűntek fel (köztük ott volt az a nagy, zöld asztal is, melyen felravatalozták a nagyanyját), fehér abrosszal leterítve az egész, s az abroszokon kalács, pálinka, borvíz, semmi több. A kapuban Csíszerné fogadta őket, s odasúgta az anyjának, hogy nem kell aggódnia semmi miatt, mert ő mindent kitakarított, mindent kirakott, ami kell a torhoz, az asztalokra. Anyja halkan megköszönte. Ekkor a gyermek ismét elsírta magát, mire apja felkapta. Mi van te gyerek, kérdezte, bár inkább mondta, mint kérdezte. Mire ő kapálózni kezdett: mama... mama - sírt. Apja elfordította a fejét, hogy ne lássa a gyermek: neki is kibuggyantak a könnyei.

Halk beszélgetés indult meg az asztalok körül. Lassan fogyott a kalács meg az ital; tulajdonképpen alig morzsolgatott el valaki egy-egy falatot, hörpintett fel egy pohárka pálinkát, ritkán nyúltak az ásványvíz után is. A kutya néha kipislantott az ólból, sőt, odáig merészkedett, hogy néha vakkantott is egyet, igaz, nagyon szerényen. Egy óra elteltével aztán megindult a szedelőzködés, akkorra már a nap sugarai is inkább feküdtek, mint álltak a földön, a szeptemberi hűvös szelek is ébredezni kezdtek. Az egyre jobban ritkuló csoport egyre hangosabb lett, mert azért voltak, akik kissé többet nyúltak a pohár után, de aztán mindenki eltávozott. Csak a gyászoló család maradt ott: négy gyerek meg négy felnőtt. Tétován tettek-vettek az elárvult, üresnek tűnő ház körül, összeszedték az asztalokat, székeket, kirázták az abroszokat. Később elfogyasztották a száraz ételekből elkészített vacsorát; akkorra már

csaknem besötétedett, a ház mellett levonult a tehéncsorda, s a kolompolásra kiszaladtak a gyermekek - csak ő maradt bent, nézte anyja nehéz mozdulatait. Próbált segíteni neki, az elmosogatásban is, csak azért, hogy mellette legyen; nézte a szomorú, komoly arcot, melyen alágördült néha egy könnycsepp. Múljon el ez, múljon el, legyen minden olyan, amilyen volt ezelőtt.

A dolgok már sohasem lettek olyanok, mint azelőtt. Tulajdonképpen semmi lényeges nem változott meg, csak a kis dolgok: a reggeli, az ebéd és a vacsora már nem volt olyan gondosan elkészítve, néha el is késtek az étkezéssel, dolog, mely azelőtt sohasem fordult elő; s bár ízletesek voltak az étek, valami mégis hiányzott belőlük, nem az a csipetnyi borsó vagy só, hanem valami egészen más. Az igazi döbbenetet az jelentette, hogy egyik este anyján valami különös, szokatlan szagot érzett: pálinkaszagot. Mozdulatai feltűnően lassúak voltak, olykor meg feltűnően hirtelenek, mintha valami eszeveszett kétségbeesés rejtőzött volna bennük. Azon az estén egy tréningrendet is hazahozott az anyja, s kiderült, hogy a ruha legalább három számmal nagyobb a kelleténél. Ezen dolgok következtében megváltozott az apja is: az ő viselkedése is tanácsalanságot, tehetetlenséget árult el - tehetetlenség felesége fájdalmával szemben. Döbbenetet jelentett az is, hogy anyja nem akart többé felolvasni neki; hiába hozta a könyvet, visszalökte: te is tudsz olvasni, nekem dolgom van. Olykor kimentek falura, hogy némi munkát végezzenek az üresen maradt ház körül. Ilyenkor mindig feltűnt Ida is, az a cigányasszony, akit nagyanyja különösen kedvelt. Ida leszedte a cseresznyét, az almát, a diót, kihúzta a hagymát, kiásta a krumplit, megszikálta az edényeket. Az is megtörtént, hogy felseperte az udvart, csak hogy maradjon, ha más munka nem akadt. Különben ő etette a kutyát is, amely egyre hallgatagabb lett; a kapu felett dobálta be a kenyérdarabokat, s onnan az immár drótra kötött kutya el is érte. Később - elpusztult. S mi volt a cigányasszony fizetsége? Aggyon egy cseppecske szeszt, naccsága, rimánkodott, s az asszony adott is neki, mert tudta, Ida férje olyannyira iszákos, hogy elverte az asszonyt, ha az nem vitt haza neki valami itókát. De adott ruhát is, meg néhány ócska fazakat, ételt meg gyümölcsöt is. Aztán Ida is átköltözött abba a világba, ahová az öreg naccsága is elment néhány hónapja. Leánya zokogva rohant be a gyermek anyjához, hogy jaj naccságos asszony, anyám meghött, jaj, még tiszta, rendes ruha sincs amibe felöltöztetni, mert az egy szösz nem sok, annyi sincs nekünk, meg aztán a pap es csak egy malacé akarja eltemetni a szerencsétlent, hát mondja meg már, honnan nekünk egy malac, mikor ne, azt sincs amit megegyünk... Az asszony meg adott ruhát jó szívvvel, beszélt a pappal is, hogy ne kérjen akkora fizetséget. Elsírta magát, mikor az alig viselt ruhadarabokat odaadta a hálálkodó leánynak. Ki tudja, milyen emlékek szabadultak fel akkor! milyen tiszta, szomorú tó hideg vizében merítkezett meg akkor is!

Esztendők teltek el a temetés óta, de a helyzet alig változott valamit. A gyermek felnőtt, és egyre idegesebben, dühösebben tiltakozott az ellen, ha anyjának nem volt kedve erre vagy arra. Pedig ez a düh nem volt más, mint a rosszul kifejezett szeretet: a visszautasítás - amely nem volt ugyan gyakori - tulajdonképpen megakadályozta azt, hogy kimutassa szeretetét az anyja iránt. Aztán egyik pillanatról a másikra változott meg az érzés - villámszerűen, mint minden nagy dolog. Valami felett hatalmasat veszekedett az anyjával, végül dühösen kirohant az utcára, ott rohángált fel-alá, hogy az emberek csodálkozva nézték. Aztán megállt és nevetni kezdett. Addig az a gondolat forrongott benne, hogy olyat tesz, amivel végleg pontot tesz mindenre: megölöm, gondolta, megölöm. És ez a düh, ez a forrongás, ez a szándéknak nem minősíthető gondolat volt az, ami megértette vele: nem függ anyjától. Így értette meg igazán a gyermek és az anya kapcsolatát. Ez az érzés legalább annyira megmagyarázhatatlan volt, mint oly sok más minden anya és gyereke között: de ez volt az az érzés, mely rávezette arra, hogy független, hogy önmagában létezik a világban - anyja által van itt, de már nem vele. Mindaddig csupán egy olyan gyerek volt, akit állandóan összekötött valami köldökzsinór az anyjával.

Így lett az anya igazán anya és a gyermek igazán gyermek. Így mélyült el szeretete édesanyja iránt, melyet azonnal követett a megértés; immáron kívülről látta őt, látta naivitását, csöndszeretetét, rendszeretetét, látta elképesztő tisztaságát, bánatát, örömét, szomorúságát. Élesen kettévágva tűnt fel előtte az idő. Az a gyermek, aki ott volt nagyanyja temetésén, többé már nem létezett. De a ház, a hűvös ház, a zöldre festett, hatalmas asztal, a sok ember, a dróthálóval bekerített kert, az oly sokat ugató kutya, a forróság a buszon, nagyanyja teteme - ezek megmaradtak. Megmaradtak, nem lenyomatként és nem is emlékként: érző, létező, lüktető valóságként. Egyfajta születés volt ez, mely úgy nyert létet, hogy rádöbbsen az idő képlékeny mivoltára: a történések megváltozhatatlanok ugyan, ám mégis - biztonságos, meleg, tiszta, nyugodt, csaknem tökéletesen oktató történésekké lettek a dolgok; jelen voltak a valóság minden pillanatában, és meg is maradnak ott.

A bor dicsérete

A gyermek ott lábatlankodott körülötte s csodálkozva nézte erélyes, erős, ám ugyanakkor kellő helyen kellőképpen finom mozdulatait: belehelyezett a gézbe egy marék ribizlit, össze-csavarta az anyag csücskeit, aztán az egészet erősen összeszorította; azonnal piros lé ömlött ki az ujjai közül, s folyt alá a lába közé helyezett nagy, zománcos tálba. Olyan volt ez, mintha vért facsarna ki a saját kezéből, és nem unja meg ezt a rendkívül fájdalmas műveletet, ezt a különös, önszagató munkát. Újabb adag ribizli, újabb szorítás, facsarás. És a vérzuhatag előlről kezdődik. Az a nagy tál meg olyan lomhán, nemtörődően tűri mindezt!...

A kifacsart ribizlit meg a mellette lévő asztalon elhelyezett lábasba dobta. Odébb már két másik edény tele volt ezzel a masszával. És mindjárt a harmadik tál is tele lesz. Akkor meg mi fog történni? Újabb tálát fog kérni? De kitől? Hiszen a nagymama nincs idehaza... Ki fog neki tálát adni? Vagy merészkedik ő arra, hogy benyúljon a szekrénybe, abba a nagy, fehér, szigorú szekrénybe, és merészel kivenni onnan még egy tálát?... Igaz, neki szabad... Ő felnőtt... És neki, a gyermeknek is hallgatnia kell rá - a nagybátyjára.

Végül nem bírta tovább.

- Mit csinál?

- Bort.

Ennél egyszerűbb, világosabb választ el sem lehet képzelni. Logikus, hogy a gyermek kíváncsisága csak nőtt. Úgyhogy néhány pillanatnyi bambulás után ismét rákérdezett:

- Mit csinál?... Bort?

- Igen.

- Hogy?

- Jól.

Aztán ettől végleg nem lett okosabb. De azért hagyta az egészet - már unatkozni kezdett. És az a véres gézhalom a lábasok mellett az asztalon, ez a véres gézhalom is kezdte elborzasztani. Különben is, ha neki kell bor, akkor csináljon bort, és igya meg az egészet. Meg aztán hogyan is lehet ribizliből bort csinálni? Bolond ez az ember... Persze hangosan ki nem mondta volna ezt a világeért sem.

Nagybátyja elvigyorodott. Erre a gyermek dühös lett.

- Maga meg mit vigyorg?

- Én?... vigyorgok?... Hát csak úgy, ne. Talán nem szabad?...

- Magának nem szabad! - mondta a gyermek, s olyan dühös lett, hogy legszívesebben rávágott volna erre a bort csináló emberre.

- Ebből meg pálinkát főzünk - mutatott a férfi két szorítás között az asztalon heverő lábasokba. Fel sem vette, hogy a gyermek rákiáltott. Valahogy nem volt olyan.

- Pálinkát?!... Azt is?

- Azt bizony...

De ez már végképp hihetetlen volt. (Különben főzött pálinkát a fenét. Abban a faluban senki semmiből nem főzött pálinkát, nemhogy ribizlimasszából, és ő sem volt különb.) Azért a gyermek valahogy megnyugodott a választól.

- És a bor? Az meg hogy lesz? - kérdezte, mert gondolni sem mert arra, hogy a ribizliből nem csak bort, hanem pálinkát is lehet készíteni.

Előbb egy-két facsarás, egy nyögés, egy kézrázogatózás - csak úgy freccsent rá mindenre a piros lé -, végül a válasz. Alapos, akár kimerítőnek is nevezhető válasz.

- Egy liternyi ribizliléhez adnak két liter vizet és egy kiló cukrot. Jól összekavarják az egészet, aztán berakják egy korsóba vagy hordóba. Attól függ, hogy az ember mennyit csinál. És a korsót a pincébe rakják. Vagy valami olyan helyre, ahol jó hűvös van, nem éri a nap. Ott meg jól kifő, és kész is a bor. Csak le kell szívni, meg kell szűrni egy kicsit, és lehet is inni.

- Kifő?

- Ki. Magától.

Na, akkor jó forró lehet, vigyorodott el a gyermek. Csak úgy, gondolatban, mert hát nagybátyja felnőtt ember és meg kell adni neki is a tiszteletet, még akkor is, ha neki fogalma sincs arról, hogy mi a tisztelet. Illetve úgy kell viselkedni vele, ahogy a szülei mondták, mert ők tudják, hogy mi a tisztelet (meg aztán nekik is mindig igazuk van). Tovább bámulta a munkát, de aztán rátört az unatkozás. Szájában összeszaladt a nyál: hirtelen megkívánta a ribizlit. Beleszimatolt a levegőbe, s orrát megtöltötte a gyümölcs kissé szúrós, de nagyon kellemes illata (még a torkára is lehatolt). Végül csuprot ragadt a kezébe és hátranyargalt a kertbe, hogy szedjen magának. Elöl voltak a ribizlibokrok, a kerítés mellett, hosszan, s a zöld levelek alól még jócskán pislogtak ki kövér, piros gerezdek. Néhány perc alatt teleszedte a félliteres csuprot (ezzel az edénnyel mérte ki a nagyanyja is a tejet a szomszédnak), visszament a házba, hogy cukrot kerítsen. Mert a ribizli savanyú egy kicsit cukor nélkül. Odabent leszedte a bogyókat a fűrtökről, végül alaposan összetörte egy kanállal a szemeket. Beöntötte a cukrot. Kíváncsian nézte, hogy miként támad rá a piros ribizli a hófehér cukorra, s festi be azt pillanatok alatt vérvörösre. Összekeverte a masszát, aztán csuporral a kezében kiült a nagybátyja mellé, oda a lépcsőre.

- Talán te is bort akarsz csinálni?

- Nem én... Csak megkívántam.

- Vehetnél volna innen is ribizlit. Meg aztán van itt cukor is.

- A magáé nem kell.

A férfi erre felkapta a fejét, és elmosolyodott a bajusza alatt. Ezek a kölykök már csak ilyenek. Egyre okosodnak, s ahogy okodnak, úgy szemtelenednek. Most aztán vigyázni kell rá, nehogy úgy teleegye magát ribizlivel, hogy egész este fájjon a hasa. Elnézte, miként eszi a gyermek a cukros ribizlit, aztán folytatta a munkát.

Úgy harminc liter bort készített. Elégedetten nézegette este a korsót, lopva meg is simogatta. Két hétig semmi egyébről nem beszélt, mint arról, hogy ő bort csinált, s milyen jó bora lesz. Hozott valamiféle porokat is, belekeverte a ribizlinedűbe. Végül az öreg itta meg az egészet. Nem egyszerre, hanem úgy három hét alatt. Meg aztán a betérőket is meg kellett kínálni valamivel, nem? Több bort nem csinállok, panaszkodott, de az öreg csak sompolygott a sárga bajusz alatt. Csinálsz te még, nevette magában.

Csinált is. Csakhogy akkor már nem élt az öregember. És nem élt az öregasszony sem, hogy szidja az öreget az itóka miatt. A következő szüretkor már teljesen üres volt a ház: mind a kettő elköltözött a másvilágra. És már a ház sem volt ugyanaz a ház. A hátsó udvaron lévő csúrt lebontották, lebontották a fészert is mellette. Lebontották - félig - a kertben lévő, téglából rakott istállót is, csak a régi maradt meg, s az mellé egy szörnyű, ronda fészert építettek fából, három kamrával. Az egyik kamra illemhelyként szolgált, a másik faskamraként, a harmadik meg szerszámoskamraként, később tyúkölként, végül nyúlólként, aztán ismét szerszámoskamra lett belőle. Akkorák voltak ezek a helyiségek, mint egy bőre szabott fakabát, alig valamivel nagyobbak.

S bár minden állat gazdára lelt az öregek halála után (ki tudja etetni azokat, ha egyszer a két gyermek ott lakik a városban, s családosaik mind a ketten), öt-hat esztendő elteltével váratlanul ló került abba a roskadozó istállóba. Olyan öreg, kehes ló volt az, hogy valószínűleg természeti csodának számított. Sörénye egy szál nem sok, annyi sem volt, a szőr nagy foltokban volt kihullva bőréből, farkában meg annyi szőr volt, mint egy megszületett gyermek fején, foga is alig volt, úgyhogy egész nap széna kellett legyen előtte, csakhogy jóllakhasson. Ott feküdt egész nap az istállóban - mert ha állni próbált, néhány perc után imbolyogni kezdett -, s csak akkor veselkedett neki a felállásnak, ha a széna elfogyott a földről. Körülötte olykor egerek futkároztak. Jól megvoltak ott együtt. Az egerek etetésére nem kellett pénzt fordítani, úgyhogy nyugodtan ellehettek. Ott volt a messze földről hozott jó gabona a ház kamrájában, abból éltek az egerek. Ugyanott volt a padláson a kukorica meg a dió is, de minek padlásra mászni, és ott enni azt a négy-öt éves termést, amikor ott a kitűnő gabona.

A gazdasághoz hozzátartozott még egy rongyos lóhám is (a jó hámot közvetlenül az öregek halála után elkótyavetyélték), meg egy piros bojtos ostor. A szekeret is eladták, de azért a nagybátyó készített egyet. Hogy minek, azon lehet filozofálgatni, hiszen az a ló még menni is alig tudott, nemhogy szekeret húzni. S ez a szekér olyan volt, mint egy darabjaira szétesni készülő sündisznó; két keréken gurult volna tova. Volt a gazdaságban még két fejsze is, az egyik - a jobbik - a házban, a másik meg a fészertben. Továbbá nem szabad megfeledkezni arról a néhány kilogramm különösen finom porrról sem, amely beszivárgott a ház padlására az útról - hiszen az is a gazdasághoz tartozott.

- Látod, lenni itt amit csinálni - hordozta körbe a gyermeket az udvaron.

Nyolc esztendővel a nagyszülők halála után csupán a véletlen kínálta az alkalmat arra, hogy ez a találkozás megtörténhessen. Fagyos tél volt; a levelevesztett diófa karjai úgy nyújtóztak bele a fehér, szürkés égboltba, mintha szürke-fekete foltos kígyók lettek volna. Mintha nagyobb lett volna ezelőtt az a fa, töprengett a kamaszkorból kilépő legény, s ügyet sem vetett nagybátyja zsolozsmájára; de azért úgy bólogatott, mintha mély érdeklődéssel, nagy figyelemmel követte volna a szavakat. De tekintete ott lógott a diófa ágain, a fa törzsén. Nézte azt a ráncos fatörzset, s az volt az érzése, hogy a fa összement az elmúlt esztendők alatt.

Nagybátyja folytatta:

- Összedolgoznátok ketten - itt a saját fiára gondolt, aki alig néhány hónappal volt fiatalabb -, ha lenne egy csepp eszetek. Jó pénzt tudnátok szerezni a gazdálkodással. Hiszen ne is tudod, hogy városon drága az élet, ott mindent meg kell venni. Itt meg nyulat adnátok el... lenne pénzetek... Meg aztán ha éhesek lesz, akkor levágtok egy tyúkot, s jó levest és tokányt főznétek belőle - nyúlt be gyapjúmellénye zsebébe, s húzott elő onnan egy pakk cigarettát. Rejtély, hogy honnan tudta ezt a szűrő nélküli, fertelmes, bűdös cigarettát előkeríteni. Rágyújtott. Kifújta a füstöt, köhögött egy sort, miközben a gyermek fintorgott (egy szélfuvallat az arcába vágta a kiokádott füstöt), aztán tovább beszélt:

- Csak annyit kellene csináljatok, hogy az egyik kiköltözik ide. Vagy megosztóznátok: az egyik héten az egyik, a másik héten meg a másik hálna idekint. Mert valahogy el kell látni a gazdaságot, meg arra is kell vigyázni, nehogy valami tolvaj keveredjen be a kapun... S ha a dolgok úgy fordulnának, akkor mind a ketten kiköltöznének. A faluban van elég leány, abból tudnátok feleséget is kapni magatoknak - szívott az erős, rossz cigarettából egy nagyot, s igazgatta meg a kabátját -, aztán idővel egy emeletet is húzhattok a házra. Jó erős az alapja, megbírna még egyet magán.

Leültek a ház elé a padra. Akarsz jövőt magadnak? gondolta a gyermek. Hát itt van, eltervez-ték neked. Legalább annyira egyszerűen, mint amennyire naivan. Dühös lett, belerúgott a hóba. Hülye Rousseau, gondolta tovább, miközben a bakancsa nyomát nézte a havon. Hülye Rousseau, telenyomta az emberek agyát valami süket vidéki szentimentalizmussal. Fel-röhögött - de hallott is valamit ez a francia filozófusról. Aki írt egy könyvet a tökéletes nevelésről, hogy aztán öt kölykét dugja be az árvaházba.

Nagybátyja ránézett:

- Mit kacagsz? Talán nem tetszik?... Pedig jól ellennének.

- Hagyjon nekem békén! - kiáltott rá a kamasz. - Azt hiszi, hogy valaha is képes lesz visszahozni azt, ami elmúlt?!

- Miről beszélsz te gyermek? - csodálkozott a nagybátyja. Felállt a havas padról, eldobta a cigarettát, rátaposott.

- Magáról beszélek, az istenit! - ordította a gyermek. Arcvonásai teljesen megváltoztak, kezével megmarkolta a padot, hogy belefehéredett a keze. Mit sem törődött azzal, hogy jéghideg. - Magáról beszélek, a maga terveiről! Meghaltak, érte? Előbb lebont mindent, aztán megpróbálja felépíteni. Mert maga itt gazdálkodni akar! Vissza akarja szerezni azt, amit már régen ellökött magától. Ott él a városban húsz esztendeje, s most idedugja a pofáját, hogy gazdaságokról locsogjon!

Nagybátyja olyan fehér lett akár a hó. De egy szó nem sok, annyit sem szólt. Csak bámulta a gyermeket.

- Azt hiszi, van nekem kedvem ebben a házban pofátlankodni az étellel? A maga vágyait megélni, teljesíteni? Barom maga, Uramisten, ekkora barmot nem láttam még! - fáradtan legyintett és a kezébe temette az arcát.

- Ne sírj, no... - lépett közelebb nagybátyja.

- Sír az Isten, ha magára néz! - pattan fel a padról, mintha vipera harapott volna bele. Keze teljesen kék volt a hidegtől, a hangok úgy reccsentek elő tüdejéből, mintha útjukban szikla-darabok állnának s azokat félre kell lökjék.

- Azt hiszi, szerettem valamelyiket? Szerette a pokol! Nagyanyám egyszer úgy kifogadott, hogy azóta sem tudom elfelejteni! Csak azért, mert fiúnak születtem, csak azért, mert azt hitte a vénasszony, hogy a leányok jók valamire ezen a világon. Bassza meg! Érti? Bassza meg!

Egy varjú telepedett a kopár diófára, s kíváncsian nézegette az udvart. A gyermek észrevette.

- Csak a varjak járnak már ide! - mutatott fel a fára. - Mert itt már vége van mindennek. Kotródjon haza maga is abba a városba, vegye már azt a biciklit. Mert csak magának van annyi esze, hogy télen is biciklivel jöjjön ki ide.

Egyedül maradt a pad előtt. Nagybátyja hátrament az istállóba, hogy ellássa a lovat.

- Vessél te is valamit estefelé - szólt oda a gyermeknek, aztán vette a biciklit és kiment a kapun. Olyan óvatosan tette be maga után, hogy nyikkanás sem hallatszott.

A gyermek leült a padra. Lassan megnyugodott. A diófára nézett, s látta, hogy a varjú még most is ott ácsorog.

- Mit nézel te? Nincs egyéb dolgod?

A madár meg sem moccant.

- Hess innen te barom! Hess innen - intett feléje.

De semmi eredmény.

Akkor maradj ott - mondotta, s maga elé nézett. Hirtelen eszébe jutott az a nap, amikor nagybátyja ribizliből bort készített. Hangosan felnevetett, majd ezt mondta:

- Tudod, miként lesz a ribizliből bor? Nem tudod? Pedig a ribizliből csak jól lesz bor, öregem, csak jól, semmiféleképpen másként.

A varjú megrázta magát, és felröppent. Valami kevés havat lezavart a fáról, ahogy felrepült. A gyermek utánanézett. Pár pillanatig bambulta az üres eget, aztán fázni kezdett és bement az üres házba. De még akkor is azt suttogta maga elé, hogy a ribizliből csak jól lesz bor, sehogy másként.

Isten szemét pihenteti

- Istenem, mindjárt itt lesznek... mindjárt... - rebegette a nagyobbik leány. Kezét összekulcsolta, reszketve, könyörgő tekintettel nézett ki az apró, disznóhólyaggal borított ablakocsán. - Segíts, Istenem, segíts... - suttogta -, jaj, mindjárt itt lesznek.

A két kisebbik gyermek a sarokban hallgatott. Az egyik úgy hét év körüli lehetett, a másik a negyedik esztendejében járt. Úgy gubbasztottak a poros, kátránypapírral borított padlón, mint valami kis, ázott verebek. Riadtak is voltak; mintha a verebek körül karvaly keringett volna, készen lecsapni, s ezt csak azért nem tette meg mindeddig, mert nem tudta, melyik madárkát kapja el előbb.

Anyjuk, apjuk nem volt odahaza. Kora hajnalban elmentek a mezőre, hogy összegyűjtsék a maradék szénát. Akkor még semmi hír nem volt arról, hogy az oroszok be akarnak törni a faluba (a közeli városból rohant haza az egyik falubeli, s ordította felfele a falun, hogy a városba már betörték, már fosztogatnak, erőszakoskodnak, és várható, hogy a falut is fel fogják dúlni). Nem is gondolt senki sem arra, hogy az oroszok valaha is a település felé veszik útjukat, hiszen meglehetősen elszigetelt helység volt: völgybe zárva, s a völgy bejáratát nagyobbacska patak zárta el. A mező úgy tíz kilométer távolságra volt innen, fent az erdőben, úgyhogy oda a szörnyű hír nem jutott el, a munkával meg csak estére végeznek, hazatértük jócskán bele fog nyúlni az éjszakába. A nagyobbik leányt, aki két hete töltötte be tizenhatodik életévét, azért hagyták otthon, hogy vigyázzon a kicsikre, vessen a tyúkoknak, este fejje meg a tehenet, hogy ne kínlódjon a szegény állat.

- Istenem, istenem... - mondogatta egyre. Visszalépett az ablaktól, s közben keresztet vetett, többet is egymás után. Addig hátrált, hogy beleütközött a szoba közepére állított, zöldre kent asztalba. Ott meggörnyedt, aztán újra kiegyenesedett. - Miatyánk, ki vagy a Mennyekben - kezdte reszkető, elhaló hangon az imát -, szenteltessék meg a te neved... Minden egyes szó úgy szakadt ki a melléből, hogy magával vitte a test egy kis darabkáját. Testvérei sírva fakadtak a sarokban, mire odalépett és vigasztalni próbálta őket.

- Csend, csend, bogárkáim... nincs semmi baj. Isten vigyáz ránk, ő mindent lát, ne féljetek, vigyáz ránk... - könnyezni kezdett, köténye végével megtörülte szemét. Egész teste reszkett. Folytatta: - Istenke mindent lát, és ezért ti is jók kell, hogy legyetek, mert ha nem, meg fog büntetni... Ezért ha azt mondom, hogy le kell menni a pincébe, le fogtok menni, ugye, kedveskéim? - próbálta megsimogatni fejüket, de reszkető keze ellenállt az akaratnak. - Ugye nem fogtok félni?... A két gyermek egyszerre intett nemet, de szívükben olyan félelem lüktetett, hogy majd szétdobta őket. - Isten vigyáz rátok a sötét pincében is... ő mindent lát, neki nem baj a sötét sem, azon is keresztüllát... - próbálta babusgatni őket, már-már hisztérikusan. Úgy megsípte a kisebbik puha arcát, hogy az felvisított (a leány észre sem vette az erős mozdulatot). Abban a hiszemben, hogy a lányka a pincétől ijedezik, gyorsan mondani kezdte, hogy ott nem is olyan rossz, és el kell bújjanak a rossz emberek elől ha élni akarnak. De a gyermek nem hallgatott el, hanem egyre erősebben zokogott, mire a leány hisztérikusan ordítani kezdett az arcába: - pálinka kell neked! Az majd befogja a pofádat. Odasietett a szekrényhez, s egy üvegben kevés szeszt vett ki. Szirupot töltött egy pohárba, úgy egyharmadáig, a többi meg feltöltötte szesszel (felét melléje locsolta). Ráparancsolt a lánykára, hogy igya ki. Az húzódozott, apja után kiáltott, de aztán elvette a poharat. Mikor inni akart belőle, a leány kikapta kezéből: - Várjál te szerencsétlen! Még fel sincs kavarva!

Az ujjával kezdte kavargatni az erős italt, aztán odaadta hűgának. - Egy hajtásra! - rendelkezett eszelős hangon. - Egy hajtásra idd ki az egészet! A kicsi megpróbálta kiüríteni a poharat, de az első korty után erős köhögés kapta el; a padlóra hányt. - Várj te istenátka... várj, töröljem meg a szájadot - kapta a leány a köténye végét. Erőtéljes mozdulatokkal törölte a finom bort, hogy még a vér is kiserkent. A lányka már nem is sírt: némán, falfehéren szorongatta a poharat.

- Idd ki! És aztán csend legyen, mert ha nem... - emelte fel a leány fenyegetően a kezét. Testvére kiitta a poharat és a leány kezébe adta. Az meg letette az asztalra, ölébe vette hűgát és leült a földre. - Ne légy rossz... - mondogatta, miközben előre-hátra hajlongott -, most nem szabad rossznak lenni. Most csendben kell lenni, mert jönnek a rossz bácsik... csendben kell lenni...

A gyerek rajtaütésszerűen elaludt. Ekkor a leány felállt, az ablakhoz lépett. Úgy fél percig hallgatózott. Majd ágyba fektette a kicsit.

Ezalatt a középső testvér meg sem mozdult. Régen abbahagyta a sírást.

- Vigyázz rá! - parancsolta a leány, miután lefektette a kis hűgocskát. Az odakuporodott az ágy mellé, dermedten tekintett maga elé a földre (hiszen még sohasem látta ilyen állapotban nővérét; jónak, végtelenül jónak és kedvesnek ismerte, olyannak, aki még arra is képes volt, hogy ételt lopjon nekik akkor, amikor alig volt egy falatnyi kenyér a házban, és szerencsétlen anyjuk ezt a falat kenyeret másnapra őrizgette).

A család nagy szegénységben tengette napjait. Hiába volt néhány tyúk, egy tehén meg egy ló a hátsó udvarban, jóformán hozzá sem mertek nyúlni. Apjuknak valami nagy adóssága volt, azt kellett törleszteni, oda kellett adni mindent. A kaszálóhoz is úgy jutottak, hogy a falu bírása megkönyörült rajtuk. Akkor kapták meg, miután apjuk olyan szép koporsót faragott a bíró feleségének, hogy csodájára járt a falunak: gyönyörű faragások borították, ólomból volt kiöntve az elhunyt neve. Különben a bíró mentette meg apjukat a sorozóbizottságtól is: azok front-ra akarták küldeni. Pedig betöltötte már ötvenharmadik életévét is, meg nem is volt valami jó egészségben. Anyjuk egyedül nem tudta volna eltartani őket; valamikor fent dolgozott a fűrésztelepen, s ott nyomorodott meg: egy óvatlan pillanatban bal kezének négy ujját vitte el a fűrész. Még azt a kevés segínyt is megvonták tőle pár hónap után, mert úgy találták, hogy szándékosan csonkította meg magát, azért, hogy táppénzt kapjon. Férje azért vitte magával a kaszálóra, hogy mozduljon ki egy kicsit - meg aztán a gereblyét is meg tudta - úgy-ahogy - fogni.

A leány az ajtóhoz lépett, résnyire megnyitotta. Fejét kidugta, hallgatózott. Odakint néma, csaknem dermedt csend. Becsukta az ajtót, a kilincset kitámasztotta egy székkal. Odament az ágyhoz, megsimogatta a gyermek fejét. Valamelyest megnyugodott.

Ekkor verni kezdték a kaput. A leány felsikoltott, elkapta ülő hűgát, és úgy magához szorította, hogy az felkiáltott a fájdalomtól.

- Jaj, Rozika, itt vannak... Istenkém, itt vannak - jajgatott a leány, miközben úgy magához szorította testvérét, hogy körmei annak húsába vájódtak. Hangja hol sipított, hol elakadt.

- Istenkém... menni kell... menni kell... - nézett a karjában tartott gyermekre. Gyorsan letette, odalépett az ágy elé, hogy felemelje a pincenyílás lappancsát. Gyertyát gyújtott. Másodpercek alatt: ember ilyen gyorsan még soha nem tett semmit.

- Vedd el, Rozika kedves - nyújtotta oda az égő gyertyát a rémült gyereknek. - Vedd el, kicsike, csak aztán el ne ejtsd...

Rozika tétovázva nyúlt a gyertya után, mire nővére ráordított: - Vedd el már, azt a rohadt Istenedet! Azt mondtam, vedd el! Miután a lányka markába vette a gyertyát, a pincelejárat lyukába lökte: - Ott várj meg! Azt mondtam, ott várj meg!

A kaput egyre erősebben verték. Behallatszott a házba, hogy a korhadtsz deszkák lassan engednek az erős csapásoknak. A lány kitepte az ágyból alvó testvérkéjét. Valamit gügyögött neki, aztán odanyújtotta Rozikának: - Vedd el. Vidd le a pincébe. Siess már!

Húga ott remegett a lépcsőn. Gyertyával a kezében sem mert lemenni a sötét lyukba. Végül elvette a feléje nyújtott, alvó gyereket. De ekkor elejtette a gyertyát. Az beesett a pincébe.

- Jaj Rozika, hát mit csinálsz... mit csinálsz - sírta el magát a leány. - Még megver az Isten ezért. Na... szorítsd magadhoz... úgy, jól van. Most menjete le... vidd le...

Rozika magához szorította testvérkéjét és lefele indult. Odalent a világított a gyertya, nem aludt ki az eséstől. Kétségbeejtő szürkületet varázsolt a pince agyagos padlójára; itt-ott sejteni lehetett a polcokat, meg-megcsillantak a nedves falak. Már csaknem leért a lépcsőn, mikor megbotlott, és elesett. Bezuhant a pincébe, hátát alaposan odaverte a padlóhoz. Lába a zuhanó teste alá került, visszatört. Rozika sikoltani akart, de egyetlen jajt sem mert kinyögni. Mozdulni próbált, mire olyan fájdalom nyilallt testébe, hogy egész teste megbénult. Ott maradt fekvé a döngölt agyagon, szeméből könnyek szivárogtak, arcocskája teljesen eltorzult. Alvó testvérkéjét karjaiban szorongatta. Alig két lépésnyire tőlük ott pislogott a gyertya.

Nővére lecsapta a lappancsot. Jókor: a katonák áttörték a kaput, már a ház ajtajánál káromkodtak, röhögtek. Olyan bűdösek voltak, hogy még a vékony deszkaajtón keresztül is érezni lehetett szagukat. Egyikük rácsapott a kilincsre, az azonnal leszakadt. Mintha ott sem lett volna a szék, úgy betörték az ajtót. Egymás hegyén-hátán torlódtak be a házba, mohó tekintetükkel azonnal felmértek mindent.

A leány dermedten állt a pincelappancson. Egyik kezét a kályhán tartotta. Észre sem vette, hogy a forró kályhalap hólyagokat erőszakol tenyerére. Lent a pincében a gyerekek mozdulatlanul feküdtek. A gyertya kialudt.

Pillanatok alatt romhalmazzá lett a szoba. Puskatussal verte szét a hat orosz katona, s olyan szakértelemmel tették ezt, mintha egész életükben ezzel foglalkoztak volna. Aztán figyelmük a leányra irányult. Oldalba bökdösték egymást, röhögtek, mutogattak. Lélegzetükbe belefulladt a szoba. Mocskos arcukon eszelős állatiasság. Minden vonásuk valami kiélt tunyaságot árasztott. Szemük is olyan piszkos volt mint az arc, melybe valami istentelen tréfa beleerőszakolta azokat.

A lány mozdulni sem mert. Valamit ráordított az egyik katona, s a kezére mutatott. Intette, hogy vegye el a kályha lapjáról. Mikor aztán látta, hogy a leány meg sem moccan, odalépett. Megpróbálta elvenni a kezét. Ekkor kezdett sírni a leány. Fejét előre-hátra lóbálta, arcán patakzott a könny. - Humm... humm... - nyögte. A katona nem tudta felemelni a kezét - az odasült az izzó fémlaphoz. Kést vett elő zsebéből, azzal vakarta, vágta fel a tenyeret. Mocskos vászondarabot szedett elő egyik zsebéből, odadobta az egyiknek, hogy vizezze meg. Majd a csöpögő rongydarabot odakötötte a leány kezére. Ezalatt a többiek csak röhögtek. Mikor befejezte a kötözést, akkorát csapott a leány hátára, hogy az előrebukott. Mohó vágy csillant meg a katona arcán, mikor a leány kidomborodó fenekét meglátta. Puskáját az ágyra dobta, nadrágján kezdett matatni. A többiek érdeklődve nézték, a durva vágy nekik is ott csillogott a szemükben. De egyikük félrefordította a fejét, és úgy megszorította fegyverét, hogy ujjai belefehéredtek.

Sorban, négyen erőszakolták meg a leányt. Az nem is tiltakozott, talán fel sem fogta, hogy mi történik vele. Csak könnyei folytak. A katonák durván lökték egymást félre, hogy sorra kerüljenek. Végül az utolsó kettő következett volna, mikor kint az úton kürt rivallt fel, gyülekezőre fújtak (parancsnokuk két óra szabad rablást engedélyezett, s az idő lejárt). Káromkodva vették tudomásul, az a katona pedig, aki most következett volna, belerúgott a lányba. De a másik, aki egész idő alatt elfordította a fejét, szemmel láthatóan megkönnyebbült. S amikor a többiek kimentek a házból, a leány elé térdelt, megsimogatta annak verejtékező, torz homlokát. Majd zsákjába nyúlt, onnan gyémántkövekkel kirakott zsebórát és egy vastag aranyláncot húzott elő. A leány elé tette, a földre. Aztán felállt, hogy menjen. De az ajtóban megtorpant. Ismét bele-nyúlt a zsákba, elővette egy agyagszobrocskát. Olyanokat, amilyeneket a templomokban osztogatnak; Szűz Mária szobrát. Azt is odatette a leány elé, majd elment.

A pincében ébredezni kezdett a legkisebb leányka. - Mama... mama... - sírt fel. Különös volt ez: mindig az apját szerette, anyját nemigen. Rozika megsimogatta a fejét. Húgocskája sírdogált, összefüggéstelenül beszélt. Végül ismét elaludt. Úgy fertályóra múltán felemelkedett a pincelejáró teteje.

- Jól vagytok? Istenkém, jól vagytok?... - tűnt fel a lépcsőnél a nagyobbik leány, kezében lámpával. - Ugye jól vagytok? Ugye jól vagytok testvérekém?... Én is jól vagyok. Nem történt semmi baj... jól vagyok én is, testvérekém.

Letámolygott a pincébe. Fejét kétszer is beleverte a szűk járat mennyezetébe.

- Nézzétek, mit hoztak a bácsik - tette le a lámpát a földre s vette elő összehasogatott köténye zsebéből az órát, a nyakláncot és a szobrocskát. - Rozika, ezt neked adom - nyomta a leány kezébe Szűz Mária szobrát. - Játssz vele, csak el ne törd... Az alvó gyerek nyakába felakasztotta az aranyláncot, medalionként ráfüggesztette a zsebórát.

- Ugye, hogy milyen szép, Rozika? - kérdezgette egyre testvérét, miközben gesztikulált. A kötés lehullt kezéről, s a lámpa fényében megvillantak az iszonyatos sebek. Rozika, kezében a fehér szoborral, rámutatott a sebekre: - Azok ott mik?

- Azok? Azok ott a Jézuska sebei, Rozika, azok ott a Jézuska sebei... - bámult a leány tenyerébe. Aztán ezt mondta: - Fel kell menni, kicsikém, mert anyuka már asztalt terített. Finom ebéd lesz ám! Megfőzött egy tyúkot is, meg kaptok friss tejet is hozzá...

Utójáték Piéta

Akár a legtisztább menekülésként is felfoghatjuk - akár a legtisztább áldozathozatalként is. Holott egyik sem az: mert ez nem menekülés a múltba, nem is áldozathozatal: már megtörtént, s bár minden egyes ember szívesen időzik múltjában (mert az már megtörtént, az már nem változhat, s a változatlanság alighanem a legnagyobb biztonságok egyike; ugyanakkor bizonyos idő után minden rossz emlék valamiféleképpen jó emlékké változik át, mintegy átlényegül, és ezen az átlényegülésen lehet megpihenni a legjobban, igaz - olykor nagyon fájdalmas pihenés ez: de az enyém, a tied, és ebben rejlik csaknem minden ereje), nem tépheti ki teljesen magát a jelenből sem. Valami nagyon csodálatos az a pillanat, amikor meg lehet fogni, tapintani, érezni a múltat úgy, hogy a jelen szemernyit sem változik. Az idő darabokra szakad: végtelen állandóság, mégis - mozgékony, dinamikus, energiadús állandóság terül szét az elmében. Szikrázik: minden történés egyszerre van jelen, egyszerre érint meg. Nem pihenés, nem tett, nem tevékenység: csak - és ezen csak minden - felemelkedés. Áldozathozatal pedig azért, mert olykor nagyon fájdalmas lehet. De ez tulajdonképpen nem áldozat: ez is megértés, sőt, az értésen való túllépés is. Módszere nincs, ha ugyan az átlényegülés nem módszer.

Anya fiával - Piéta: és a szobor láttán felbuzog a szeretet, az áldozat, a menekülés, az erő, a tisztaság, az eredet, az emlékezet, a tisztulás. Szobor, mely sohasem ölt lelket, sohasem vonz magába lelket, sohasem fog életre kelni, mert ez teljességgel szükségtelen. Ő az életet és a létet egyaránt képviseli, ő nem lelket önt, hanem lelket teremt; elegendő ránézniük. És mégis: sokkal nagyobb feladata van annál, hogy éljen. Sokkal többet ad, mint életet. Utat támaszt, képvisel. Nem akar, csak van. Ad. És legtöbbször észre sem vesszük, hogy adott. Csak később: akkor, amikor megéljük az adományt. Életre kelt anyag ez? Nem. Nem is lehet az. De képes arra, hogy képviseljen. Képes arra, hogy éreztessen. És nem is akárhogy: összeköti a múltat a jelennel és kivetíti a jövőt. A legtökéletesebb találkozások egyike ez. Fájdalom és szeretet egyszerre. Holott - egyik sem lényeges. Valaki elrejtőzött a tanítások, szavak, a bölcsesség mögé: és ereje mégis nyíltabb, szerepe mégis tisztább, mint bármelyik emberi lényé ezen a világon. A túlvilág tökéletes része lesz ennek a világnak - holott nem ez a lényege.

Négy ember emlékezete: a két nagyapa és a két nagyanya. Sohasem játszottak fontos szerepet - bár ki tagadná, hogy a láncban ők is láncszemek -, hiszen a fontosság szerepét inkább a szülők töltötték be, ám mégis ők képviselik azt, ahonnan jött a gyerek. De átlényegültek, és folytonosan átlényegülnek: a múltnak végtelen jelenei ők, s több már nem is lehet fontosabb ennél. Csupán tekinteni kell rájuk: életükre, halálukra, tetteikre. Arra a türe, amely mellett az egyik csaknem egész életét leélte. Arra a rádióra, melynek hangjaira gondolatait, öreg fejét fektette. Ki tudja, talán nevetett is rajta - vagy olykor elkeseredett. A bádogasztal: lapjára fel van írva a család története, csak tudni kell elolvasni. És nem a szemek olvassák el, hanem a kezek. Az érintés csaknem megráz, akár az elektromos feszültség: a gyerek könnyei kipottyannak, a kanál a tányérhoz koccan. Hirtelen megjelenik egy fejkendő csücske - és a könnyek felszáradnak. Holott - senki sem törölte le azokat.

Hóban az udvaron. A hideg a csontokba váj, a bárányok, juhok bégetnek, jajgatnak. Tulajdonképpen fontos valakinek ez a halál? Nem. Alighanem senkinek sem fontos. De nem is ez a lényege.

A csupasz madár a folyó partján. Az abszurditás nemhogy létet nyer, hanem kötelesség benne élni. Miért? Mert teljes része a Piétának. A válasz nem kielégítő. De nem kielégítő a személy sem: a halász, a koldus. És a madár sem. Éppolyan elképesztő a szerző számára halála, mint

az olvasó számára. És érthetetlen is. De vannak dolgok, melyeknek így kell lenniük. Kérdelem én töletek: láttátok valaha a ti csupasz madaratokat? Ne keressétek a szimbólumokat, a metaforákat, az utalásokat, a magyarázatokat. Mert nincsenek. Csak a csupasz madár van - és kész. De léte a végtelen adás (nem adakozás!). Léte a végtelen szeretet. Léte a végtelen árulkodás magáról az életről.

Ennek az erőszaknak sohasem kellett volna megtörténnie - Isten szemét pihenteti. De minden csak egy ablakon múltott: egy disznóhólyaggal borított ablakon. A gyerek ott ült a hetven éves öregasszony lábainál, és szorongva, csaknem rettegve hallgatta az öregasszony emlékeit. Közben bámulta az eres, a naptól és a munkától kicserzett barna kezét. Félhomályos szoba, kellemes árnyék, a kis házba húzódtak be a tűző délutáni nap sugarai elől. Augusztus. És nézte az ablakot: - Ez az ablak? - Nem, fiam, nem ez az ablak. Az az ablak még ennél is sokkal kisebb volt.

Ebben az ablakban muskátli virágzik; a kályha mellett nincs ott a pincelejáró, és nincs sehol a két kisebb gyerek. De egyetlen érintése a kályhának: és az erőszak megszületett. A katonák röhögnek. Ott sorakoznak valahányan. Puskájukat olykor a földhöz csapják, az tompán csattan. Bűzük betölti a szobát. A gyerek reszket a félelemtől, a marcona alakoktól, mire az öregasszony megsimogatja a fejét. Megnyugszik. A levegő kitisztul: a katonák eltűnnek és a szobácska is világosabbá változik. Feláll a gyerek, az ágyhoz lép, felfekszik rá. Kissé még remeg. A hőség lomhán, fojtogatóan fekszik a poros udvarra, még a házba is belopózik. - Most hol vannak a katonák?... - Otthon... Nekik is van feleségük, nekik is vannak gyermekeik, unokáik. Talán nem is emlékeznek semmire. Talán nem is akarnak emlékezni. Ha ugyan életben vannak...

Délutáni alvás. De azelőtt kivitték az ételt a kaszálóra. Az almafák árnyékába húzódva ették meg a káposztalevest és a paszulyfőzeléket. Bent az erdőben hallani lehet a patak csobogását. Mellette ott a forrás.

- Hozz egy korsóval - és a gyermek bemegy az erdőbe. Itt csaknem hideg van, az avar zavartan recseg a lába alatt. Nem szokta meg, hogy rátapodjanak. A forrás vize kristálytiszt. Benne kis állatkák szaladgálnak. Alig kettő-három állatka. A gyerek nevet. Ráhajol a forrás vizére - a víz jéghideg, fogai belesajdulnak. Aztán megtölti a korsót. Fogaiban még mindig ott a fájás

Így született meg az emlékből, az emlékekből egy újabb emlék. A valóságban nem történtek meg, mégis: szerves részei a Piétának. Annak az érzésnek, amely előntötte akkor a kis települést 1944-ben. Annak a településnek, melyben csöndesen csobog jelenleg is a patak. Ott áll az elhagyott ház. Fényképek a fiókokban és a falakon. A régi szekrény most is méltóságteljesen őrzi a poharakat - pálinkás és kávék poharakat egyaránt -, a mérleget. S ha kinyílik a szekrény ajtaja, akkor most is ott van az ecet, az olaj, a cukor, a rizs, a kenyér, a befőtt, a borsó szaga. Kell ennél több? - csak egy érintés.

A jelenbe ömlik a végtelen múlt, már adott, már értetett. És fontossága mégsem változik. Úgy van jelen, mintha mi sem történt volna. Ám nem követelőzik. Csak - van. Hogyan lehetséges az, hogy mégis, mégis jelen van, vannak folytonosan? - honnan ered ez a különös, minden más érzést maga mögé utasító érzés? Nem paranoia, nem látomás. Mintha egy ősi energiában merülne meg a lélek minden pillanatban, egy olyan ősi energiában, mely egyszerre beszél múltról, jelenről és jövőről. Valahogy nem oktat, nem ad - és mégis. Ha venni akarunk belőle, tüstént megszakad. Valószínűleg ezt nem engedi meg - csak a léte a fontos és semmi egyéb. Legtöbbször a halál képzeete vázolódik fel általa, hogy azonnal megsemmisüljön. Hiszen a temetés legalább olyannyira egybeforrik a lovakat szekérbe szíjazó emberrel, az öreg kezekkel, kalappal, zöld, fehér csíkos, kötött mellénnyel, mint az élet maga. A törtéetésnek

nincs lineáris vonala, de nem is térül vissza önmagába - hiszen erre semmi szükség. Teljes: léte a Piéta.

Van és még sincs szó szeretetről. Inkább rátekintésről. Inkább pusztá létezésről. Az élet dinamikus, és neki történés kell. A létnek nem kell a történés: hiszen ha a lét cselekedni kezdene, azonnal élet keletkezne belőle. „Az életnek nincs célja, az életnek csak értelme van”. Aki ezt nem érzi, az sohasem élt eléggé. Ha két dolog felosztatott minden határt egymás közt, akkor már nem lehet azokat külön megfogalmazni. Nem lehet a Piéta látomásánál anyáról és fiúról beszélni. Ám ahhoz, hogy a kettő létrejöjjön, szét kell szakítani az egyet. És a kettő azonnal egyesülni akar: megszületik a harmadik. S ahhoz, hogy visszaérjünk az egybe, meg kell semmisíteni a kettőt és a hármat. A Piéta kettő: anya és fia. És mégis egy. Nincs szükség a harmadikra, hogy valaha is egyesüljön. Hiszen már - egy.

A megsemmisítés tulajdonképpen egyesülés: történik világi, túlvilági és asztrális síkon. Ha nem egyszerre történik, menthetetlenül tönkretesz. Ha valaki elkezdte, már nem tud kilépni belőle: tönkremegy. Kábítószeres után nyúl, hogy az emlékek kínzó egyvelegét kitörölje magából. Sohasem fog sikerülni neki. Már csak azért sem, mert ez a legprimitívebb módja a felejtésnek. Tönkremegy a lélek és a test. A három sík egyszerre támadja meg az úton levőt, s aki nem tud parancsolni mindháromnak, aki nem tudja az egyet megfogni, elvesz.

Háború. Halál, élet az udvaron. Diófa, kaszálás, gyerek, Európa, rádió, juhok, gyerekek, örökkévalóság, álom, csupasz madár, elhagyott ház, csordogáló ribizlilé, lassú feloldódás. A múlt még akkor is jelen tud lenni az ember életében, ha nem ő élte meg - ezek mások történetei voltak, ezek az ő emlékei. Nagyapja, nagyanyja hirtelen megszűnik létezni: halál. És mégis ott vannak, nem könnyörtelenül, nem védetlenül, nem szellemszerűen, képszerűen, érintésszerűen. Általuk nem omlik össze semmi sem, hanem megszilárdul. Az első tapogatózások egyike: a múlt megszűnt ugyan létezni a fizikai valóságban, s csupán a nyomok maradtak meg, de mégis létezik a jelenben, mégis erősebbé tesz. A végtelen csodálat nyílik meg az emberi lélek előtt: belemerül, utat nyer. Az élet hirtelen megváltozik. Piéta - áldozat, a van nem kérdez, nem tesz semmit sem, nem szuggerál, végül is: csak akkor lehet meríteni belőle, amikor kell. Hogyan történik meg mindez? Hogyan nyerhető vissza ennyire a tényleges valóság? Hogyan lehet az, hogy olyan emlékek gyülemlenek, melyek sohasem történtek meg - vele? - hanem másokkal.

Az álmok megszűnnek létezni és a tudat beteljesül. A határok ugyan nem omlanak le teljesen, de az idő sokkal közelebb kerül a teljes megszűnéshez. A nagy misztériumok mosolyognak, a mágia szégyenlősen nevetgél, az emberi kapcsolatok hirtelen szárnyaszegetté változnak. De ez az út. Sem több, sem kevesebb. Akinek kell, sohasem mondhat le róla. A vég legalább annyira ismeretlen, mint a jelen. És ez így van jól.

Piéta. Kettő, de külön nem választható egység ez. Az anyag megtapasztalja önmagát és átszellemül, megtelik a léttel: ezért elegendő megérinteni. Megérti, hogy valami által van, és nem önmagában létezik. Anya és fia. Kell több ennél? - igen. Kell az áldozat. Ám már ez is megtörtént. És ez az áldozat nem is az emberekre tartozik: ők csak előidéztek azt, hogy valaki feláldozza önmagát. Tehát felépülhet a lét - és nem az emberek által. A három szertefoszlik (történés, emlékezés, megélés) - hiszen képzet, látomás volt ez mindaddig is -, az egy mindent beborít, a végtelen nem törik meg, hanem elmosolyodik. Egy gyerek mosolyával. A szobor léte sokkal többet mond el. A szobor léte végtelenül csendes és teljes. Akár az a szürke rádió. Akár az a sír, melyet a nap és a halott is melegít. És az egész betakarja a hó, a diófa, a pap zsolozsmája.

Az érintés megtörtént. Nincsen tovább.

Ám - mégis lehet tovább. Vannak pillanatok, történetek, melyek arra készítetnek bennünket, hogy őrgöngyöleg akarjuk szétszakítani minden emlékünket. Matt, fűszer íz a szájban, dühöngő elme, önmarcangolás. Éjszaka a falak, a fehér falak, iszaposak lesznek, a szobákban kibíratatlan a bűz. A takaró éget, szűz, nyög, minden csöppnyi zaj, mely bekúszik az ablak apró réseibe, éles tört döf fülünkbe, testünkbe. Hánykolódás: mindez fekete iszapban. A könyvek hallgatnak, most mit sem érnek. Olykor csak ennyit ér az emlékek tárháza: vizes kenderkötél csapásai.

Miért? - az állandósulás egyike a legtökéletesebb formáknak, mondják sokan. Ám ha a mozdulatlanság valóban a tökéletességet idézi, akkor miért kell a dolgoknak mozdulniuk? Miért nem értjük meg, hogy sokkal jobb lenne nem mozdulni?

Az emlékek feletti öröm érzete az élő személyek egyetlen érintésére a mozgásba szédülhet, s imígyen minden, amiről azt hittük, hogy értéket, megnyugvást tud kínálni nekünk, bosszúsággá, kínná, marcangolássá változik.

Vigaszt lehetne meríteni - a forrásból, a patak melletti forrásból, a csupasz madár halálából, haláltudatából, a szürke rádióból, a törvény embere feletti nevetésből (ám ki gondolt akkor nevetésre, ki gondolt akkor nevetésre!), avagy ezernyi más érintésből - ám ez csupán vigasztalás marad. Nem megnyugvás, még csak nem is festék, mely jótékonyan eltakar: hanem önön becsapása mindazon emlékeknek, melyeket oly nagy örömmel alkottunk meg magunknak, s melyekről hittük, hogy állandóak.

Persze ebből az következhet - többek közt -, hogy az állandó emlékek állandó menekülést kínálnak. Valóban, így is van. Ám egy emlékbe kapaszkodni, vagy akár emlékhalmazba kapaszkodni nagyon, nagyon szerencsétlen dolog. Emlékekbe menekülni olykor kell. Mi marad meg akkor, mikor arra kényszerítenek bennünket, hogy átértékeljük emlékeinket? Mit lehet tenni ekkora kihívás ellen? Kell tenni valamit ellene?

Ilyenkor igazán okos dolog elmenni egy folyópartra vagy meghallgatni Mendelssohn opus 64-es zeneművét. A feldolgozás, átdolgozás roppant sokat tarthat, ám lehet pillanatok műve is. Beethoven megírja a III. Szimfóniát, ám nem tépi össze a hír hallatán. Csak a fedőlapját a műnek: Napóleon. Új lap. Ráírja: Eroica. Egy pillanat. Ez mindössze egyetlen pillanat.

Nyugodni tér minden. Nyugodni. Egy időre elég volt az emlékekből. Mert a gyereket is ringatni kell a bölcsőben, hogy csendesen, békésen aludjon.

Ám az első érintés már megtörtént. Megtörtént az első riasztás is. Az emlékek nem változtak: az azokról alkotott képzet, érzés változott meg. Az érintés és a szétzilálás tehát megtörtént. Mi maradt meg nekünk? Egy szimfónia, fedőlap nélkül, más címmel. Emlékfoszlányok, melyek mégis egységet alkotnak. De már rongyos, lyukas emléktakaró ez, réseibe ócska szelek jajgatnak be, szálnalmas szelek.

A szobor persze ott marad, és számtalan lénynek segít, az akarat minden szikrája, léte nélkül.

De mi van akkor, ha a szobor már a gyalázatot is képes sugallni? Mi van akkor, ha a szobor léte voltaképpen a gyalázat felett kezd zokogni? Mi van akkor, ha a szobor hirtelen megjeleníti azt a fájdalmas folyamatot, melyből megszületett? Hiszen az emlékezés, avagy az alkotás olykor nem más, mint gyalázat, a legmagányosabb és a legmélyebb gyalázat.

Íme: van tovább, sajnos van tovább.

Kutyák, madarak, bolondok módszerei

Gyökerek és kutyakölykök

Anyám bejött és letette az asztalra a mentolos cigarettát. Egy egész dobozzal - és ez azt jelentette, hogy apám az elmúlt napokban megkapta a nyugdíját.

Mohón kaptam a dohány után, de amikor éppen rá akartam gyújtani - több mint tíz percre került, míg remegő kezemmel ki tudtam bontani a csomagot -, hirtelen megszűnt nikotin-éhségem, mi több, undor kapott el mihelyst emlékeim közül a dohányfüst íze nyelvemre csapódott. Úgyhogy visszafeküdtem az ágyra, magamra húztam a takarót, és vártam. Hogy mire? - nos, nagyon sok mindenre. Mindenekelőtt talán arra, hogy eljön a herceg a fehér lovon és beszél nekem is: ne dögölj tovább, mert elérkezett a te időd. Az én időm - amire vártam több mint negyvenhat esztendőn keresztül.

Persze meg voltam győződve, hogy ez sohasem következhet be. Biztos voltam benne, hogy verseimmel majd áttöröm azt az idióta falat, amely az irodalmat körülvéshi. Naiv szándék volt, ám kénytelen vagyok bevallani, hogy még most is ez tartja bennem a lelket. Biztos voltam abban, hogy gazdag leszek, nem lesz szükségem arra, hogy valaki eltartsa. Nem lesz szükségem arra, hogy én magam is mohón várjam apám nyugdíját, hogy pénzt kunyeráljak az anyámtól - mert ugye ő az, aki a kezében tartja az átkos háztartás szálait, gyepölőjét -, hogy postázni tudjak külföldre is néhány kéziratot. Külföldre... ahonnan sohasem kaphattam meg honoráriumomat, azt a kevés pénzt, melyből éppen a költségekre futotta volna. Végül is mindig azzal a reménnyel adtam fel a levelet, hogy a következőt már nem én kell elküldjem: engem keresnek meg, és felkérnek, hogy publikáljak a lapban, mi több, legyenek állandó munkatárs, mert valami hihetetlen, hogy mily nagy értékekkel bírok, soraim egyszerűen zseniálisak - én vagyok a jelenkor Dánteje stb. A verseket közzé is tették, akörül talán sohasem volt probléma, de a levél, a válasz- a felkérő-levél sohasem jött meg, legfeljebb annyi, hogy köszönjük, továbbra is várjuk, tisztelettel, menj a fenébe stb.

Lehetek én hibás ezért? - nem, nem hiszem. Biztos, egészen biztos voltam abban, hogy egyszer majd nekem is sikerül, miként sikerült oly sok embernek. Szinte tudtam, hogy győzni fogok, csak még egy kicsit, egy kicsit kell várni, egy egészen kis időt. Olykor úgy éreztem - igen, most megfogtam, most telibe trafáltam, persze sehol semmi. És így ment ez évről évre, gyakorlatilag tizenkilenc éves koromtól. Negyvenegy éves koromban sikerült kiadnom első kötetem, no nem azért, mert nem volt elég anyagom hozzá, hanem azért, mert valahogy sikerült összeszednem a kiadáshoz szükséges pénzt. Azér' volt ott egyéb baj is, de azt most hagyjuk. Na, akkor is úgy gondoltam, hogy most minden meg fog változni. Örömmel láttam, hogy a kötetet mindenhol elkapkodták az emberek, de amikor újabb kiadást szorgalmaztam - ezúttal a K. kiadónál -, azok nem vállalták fel a költségeket. Erőm nekem meg arra nem volt, hogy ismét összegyűjtsem a szükséges pénzt. És a sajtó - nos, a sajtó is mélyen hallgatott. Itt-ott megjelent egy-két recenzió, néhány napilap kibiggyesztette az újság félreeső hasábjaira az *Újonnan megjelent* fejléc alá a kötetet, de különösebb, nagyobb rámutatás sehol, de sehol! Az istenit! szaros gatyában firkáló zugköltők, zugírók részesültek nagyobb méltatásban mint én!

Tehát akkor sem változott meg semmi. Szemben az ágyammal ott a plakát a bemutatóest meghirdetéséről. Jó kis muri volt ott, az bizonyos. Ezüstös öltönyömet vettem fel - na igen, ez az egyetlen öltönyöm -, feltettem medalionos nyakláncomat (rég, régi ezüst, a szeren vásároltam, biztos vagyok benne, hogy az ószeres nem is tudja, mekkorát veszített az üzleten), a művészeti gimnáziumból meghívtam néhány kölyköt, akik úgy húzták a nótát, mint annak idején Dankó Pista, a szponzoromról legomboltam néhány ezrest piára meg kajára, a színházból meghívtam két színészt, hogy szavaljanak el egy-két verset a kötetből, aztán

hajnalig tartó tánc, multság. Másnap meg semmi - csak egy kiadós fejfájás. Meg annyit elértem, hogy megismerjenek a városban, de semmit többet. Úgy egy ideig köszöntettek is az utcákon, később már az sem. Illetve a kölykök, azok köszöntek továbbra is. Költő voltam és vagyok nekik, olyan fickók közül való, akikről a tankönyvekben tanultak. Egy-két selymes kislány hozzám is dörgölőzött, át is engedtem magamat selymes, fiatal, tejes bőrüknek, testüknek, annak az ügyetlen, beteljesületlen kéjnek, amire képesek voltak. Végül lekoptak a kiscicák is, csak a kölykök maradtak illetudó köszönésükkel, rossz farmergatyájukkal, pólós, feliratos lelkükkel, mocskos szájukkal, ügyetlen ujjakkal, vagánykodó lépteikkel.

Apám el sem jött a könyvbemutatóra. Az anyám megjelent ugyan, de csak pár pillanatra, aztán már ment is vissza a konyhába, hogy elkészítse a számtalanadig vacsorát, enni adjon az apámnak, s ha netán hazatérek, nekem is. Mert az apám nem tudott főzni, ő csak Napóleonhoz értett, de hozzá aztán istentelenül. Kívülről fújta a káplár-császár leveleit, csaknem az egészet, Castellet könyvéből egész oldalakat mormogott maga elé - mert ezt a könyvet tartotta a legteljesebbnek Napóleonról -, megírt vagy ötszáz esszét az emperor életéről: bajairól, szerelmeiről, csatáiról, fogkeféről és tábori vécéről. Olykor az volt az érzésem, hogy apám nem is ismeri az életet; jó, jó, rossz kijelentés ez, de ha ránéznél arra az aszott öregemberre, aki nap mint nap minden pillanatban egy akkora nagyság árnyékában kuporog mint az Antikrisztus, akkor megértenéd; na, szóval nem is tudom, hogy miként jöhetett össze az anyámmal, mert anyámat aztán nem érdekli Napóleon, sem a szeretői, sem a tábori vécéje, sem a fogkefeje, sem az a misztérium a halála körül - mert ugye, sokan azt mondják, hogy a francia pusztítót arzénnal megölték, addig mérgezték, amíg feldobta a talpát.

Szóval itt fekszem és nézem a plakátot. A nevem nagy, vastag betűkkel kiszedve, piros színben, hogy feltűnő legyen, alatta a kötet címe, kék betűkkel. Legalól helyezkedik el a filctollal felfirkantott dátum, meg a hely, ahol a könyvbemutató volt. A művelődési házban, mert a képtárba be sem engedtek. Hiába nagy történész az öreg - sokan mondják rá, de attól még felkopik az állunk -, hiába kapott meg ilyen meg olyan díjakat, hiába segíti az írószövetség, rám nem is vakkantottak, se bűt, se bāt. Pedig a képtárgondnok, Misi igazán jó haverom volt; akkor rúgtuk össze a port, amikor a feleségével talált az ágyban, gyönyörű kertes házuk hálósobájában. Misi akkor csak nyöszörögni tudott nagy bánatában, én meg iparkodtam minél hamarabb összepakolni magamat, az asszony meg sikoltozott, hogy jaj Misikém, hát nem is úgy van az, hát meg tudom magyarázni, biztosan megérted, mert te mindent megértesz. Nagyokat röhögtem. Mikor aztán magamra ráncigáltam a göncöket, csaptam egyet Miska vállára, és azt mondtam neki, hogy na, szia haver, majd megbeszéljük ezt a kis malórt, és már el is húztam onnan. Misi rendes kölyök, már a harmadik nap ott fityegtünk együtt a kocsmában; bár eleinte késsel akart nekem jönni, a harmadik üveg bor után már csak szipogott, az ötödik után keservesen énekelni kezdte - fals hangon - az akkor divatos slágereket, a nyolcadik bor után meg összecsuklott és áldani kezdett, hogy én vagyok a legjobb haverja, meg hogy nem történt semmi, amúgy is el akart válni attól a bűdös kurvától, mert mindenki félredugott, ráadásul meddő is, úgyhogy meg is oldódott a dolog. A kis hülye mégsem engedte meg, hogy ott szervezzem meg a rendezvényt, pedig ott sokkal jobb lett volna: a fehérre meszelt falak, a remek világítás, a hatalmas és kisebb termek rendszeretlennek tűnő váltakozása, szóval ott nagyon jó lett volna. Egyen meg a franc, gondoltam magamban, miután motyogott valamit abba a hitvány kis bajszába arról, hogy a polgármesteri hivatal nem egyezne bele a dologba, mert... - és itt szünetet tartott, mert nem merte, vagy nem akarta kimondani, belemondani a pofámba, hogy egy korhely alak vagyok, akiben nincs egy szikra tehetség sem, akitől fél a város kifinomult ízlésű lakossága, meg hogy elrontom a csajokat, szóval nem akarta ezt a szemembe vágni, inkább csak motyogott ott, és úgy állt, mint egy olvadásnak indult hóember, hogy már arra vártam, kiesik a szénszeme és lepottyan

krumpliorra. De azért nem ütött nagyon szíven a dolog, pár óra múltán már el is volt intézve az ügy a művelődési ház igazgatójával, s szalaszthattam is a kölyköket, hogy tapétázzák ki a várost a plakátokkal. A ház dirije igazán rendes ember, apámat is jól ismeri - valamikor együtt mászkáltak egyetemre -, még arra is képes volt, hogy megtisztelve érezze magát: a híres történész gyermeke, a híres költő itt mutatja be az első kötetét. Mi van, gondoltam magamban, miközben nagyokat szippantottam a levegőben vonagló cigarettafüstből, s szagoltam a fej előtt lévő kávé illatát, itt mindenkinek kivan a négy kereke? Az egyik elszáll attól, hogy a mamucikáját ágyba dugtam, ez meg itt azon nyáladzik előttem, hogy mekkora költő vagyok, meg ilyesmi. De azért jólesett. Annyira jól, hogy szóltam neki: hozasson már egy kávé, mert kiszáradt a gégém, mire nagyot nézett, érzékenyen bocsánatot kért, hogy ez eddig nem jutott neki eszébe, s már ki is szólt a telefonon; két perc múlva hozta is a kék köpenyes takarító néni a kávé, miközben lerakta az igazgató asztalára, megvillantotta foghíjas, talán csábosnak szánt mosolyát, nekem meg volt pofám visszaküldeni a kávé, merthogy cukor van benne, én pedig kizárólag cukor nélkül fogyasztom az isteni nedűt. És kértem melléje cigarettát is, mert nekem szikrányi sem volt. Szóval így történt. Otthon az ősök meg bólogattak, hogy végre minden rendicsek körülöttem, sok szerencsét kívántak a maguk ősdi, aranyos módjukon, aztán ennyi. Felhívtam a kölyköket, jött is mind a kettő, és egy órán keresztül semmit sem csináltunk, mint írtuk azokat a kék meg piros plakátokat. Aztán az egyiket elszalasztottam a mecénásomhoz, kérjen már tőle pénzt ragasztóra, s a kölyök hozta is, úgyhogy útra is pakoltam őket, menjenek már ragasztgatni. Az egyiket az utolsó pillanatban visszahívtam, hogy elvegyek tőle egy falragaszt, melyet aztán felpakoltam az ágygal szemben, s melyet most is bámulok. Na nem valami nagy munka, dehát pénz sem volt valami sok. A fontos meg az, hogy jó sokat nyomtak belőle.

Ami meg baromi jó volt ebben az egész könyvzavarban, az az, hogy eljött az a csaj is, akit tizenhét éves koromban szedtem fel. Ott ült a negyedik sorban, magas sarkú csizmát viselt, lábát felkecskélte, pazar combjait hihetetlenül vékony, fekete harisnyába burkolta, és olyan mélyen kivágott ruhát viselt, hogy az ember már arra gondolt, szoptatni készül vagy valami ilyesmi. Mihelyst felmáshoztam arra a mini-színpadra, amit pár órával a bemutató előtt ütöttek össze hulladék fából (recsegett; már azt hittem, ha megmozdulok vagy szökök rajta egyet, akkor mindenki kirohan a teremből, merthogy gránát robbant), hát rögtön megakadt rajta a szemem, de nagyon. Ő meg olyan kedvesen mosolygott azokkal az istentelenül érzéki ajkakkal, hogy azonnal kedvem támadt elvonulni vele valami privátabb helyre. Na öregem, aztán vigyázz, hogy a végén ne szégyellj felállni, biztattam magam, meg vigyázz arra is, hogy ne mondj valami agyalágyult baromságot, merthogy valahol a helyi tévé is ott szorongott a sarokban.

Nem azér' mondom, de a művelődési ház tele volt. Voltak vagy kétszázan. Még az is átfutott az agyamon, hogy jegyet kellett volna osztogatni, hogy legyen a bulinak valami jövedelme is.

De térjünk vissza arra a csajszi. Na, ahogy mondtam már, tizenhét voltam amikor felszedtem. Ő meg tizenhat. Úgy történt, hogy megléptettem az öreg ősdi Ladáját - még most is megvan, vagy három éve nem volt begyűjtve -, s rohantam vele kegyetlenül. Kocsikáztam vele mindenfelé, kiszáguldottam a városból, vissza is jöttem, ahogy kedvem tartotta. Úgy estefele lehetett már az idő, amikor aztán arra gondoltam, hogy meg kellene nézni egy kocsmát belülről is, hát be is vágódtam egybe, rendeltem egy kisfröccsöt. Éppen fizettem, amikor megláttam a csajszit: ott ült a lebúj sarkában, tök egyedül. Na öregem, gondoltam magamban, autó van, suska van, duma van, a többi már csak a technika kérdése. Félóra múltán már úgy össze voltunk melegedve, mintha az a magasságos egymásnak teremtet volna. Kint zuhogott az eső, bent meg jó meleg volt, úgyhogy ment a simi-sumi. Aztán jött az ötlet, hogy menjünk, kínozzuk meg a Ladát, ami csak belefér. Gondoltam arra, hogy na nem kéne, az öregnek ma

este nagy ügye van, mert premier van a színházban (akkoriban ő volt az igazgató), de a lány ujjai úgy matattak, hogy két perc múltán teljesen megfeledkeztem arról is, hogy a világon vagyok, nemhogy az öregnek milyen dolga van. Úgyhogy belesuppantunk a Ladába, s tűnés ki a városból. A csaj meg biztatott: tökösebben, tökösebben, gyorsabban. Na bébi, akkor most megkapod, gondoltam magamban, s kissé elérzékenyülve a sok piától, tökig nyomtam a gázpedált. Vagy húsz kilométert rohanhattunk, mikor megállítottam a lihegő mobilt, s rámasztam a lányra. De mit is beszélek - húzott az úgy magára, mintha én lennék a Messiás. Már azon voltam, hogy rátérek a lényegre, amikor félrelökött, s azt mondta, hogy még várni kell. Na, öt perc káromkodás után becsomagoltam magam, berobbantottam a kocsi, és vissza a városba. Szakadt az eső, én meg a nagyobb élvezet kedvéért nem gyújtottam fel a lámpákat, úgyhogy ott robogtunk abban a rohadtul nagy sötétségben. Gödörbe vágathattam, vagy mi a franc, mert egyszer csak a Lada szökött egyet, s telibe is találtunk egy fát, úgy ahogy illik. Szerencsére semmi bajunk nem lett, csak a csaj verte be kicsit a fejét. De a jármű első része totálkárossá változott. Ennek fele sem tréfa, gondoltam, az öreg nemhogy a hajamat, de a belső szerveimet is kitépi, ha valahogy hazaérek. Mindegy. Előszedtem a csajt az autóból, s neki a romantikának. Történhetett vele valami, mert most teljesen elengedte magát. Eleinte szarakodott ugyan egy kicsit, hogy mi lesz most, az autó tropára ment, de aztán úgy elolvadt az ujjaim között, mint vaj a kemencében. Ott, a szakadó esőben. Tényleg jó volt, komolyan mondom.

A dolog után kiálltam stoppolni. De sehol egy hülye autó, úgyhogy mondtam a lánynak: tetszik, nem tetszik, elő kell szedni a régi jó közlekedési eszközt, mer' itt megfagyunk. Mehetünk már vagy két kilométert is, amikor felszedtek a zsaruk. Komolyan csinálták a dolgot, mert úgy odakoppintottak járgányukhoz, mint dilinyós kölyök a görögdinnyét a földhöz, s máris pakolták fel rám a biztosítékot. A lány meg közben kiáltozott, hogy mi a francnak jár a szájam, még a zsarukkal is kötekedek, pedig nem mondtam semmi különöset, csak azt, hogy ebben az esőben hasonlítanak ahhoz a gnómhoz, amely nagyapám kertjében volt, s amelynek szétvertem azt a hülye kerámiafejét. Aztán jött a többi. Kiderült persze, hogy a Lada némileg szarrá ment, meg az is, hogy nincs jogsim, meg az is, hogy ittam. Kész volt a buli. A zsaruk beültettek a meseautóba, rám szóltak, hogy fogjam be, ha jót akarok, mire megjegyeztem, hogy ennél jobbat nem akarok. Repült a tasli, felhasadt a szájam, de nem hagytam magam, hanem úgy beleharaptam az idióta spicli karjába, hogy az felüvöltött. Ekkor már gumibottal kaptam vagy nyolcat, el is döntöttem, hogy olyan csendben maradok, mint a nagyfi, aki néma volt, isten nyugosztalja. A zsaruk meg bevitték a városba, be a körzetre, s hívták az apámat, akinek úgy belelilult a feje a méregbe, hogy azt mondta, basszák meg azt a hitvány kölyköt, jön ő majd akkor, amikor vége lesz az előadásnak és az azt követő állófogadásnak, addig meg tegyenek csak be valami buzi gorilla mellé, hogy jöjjön meg az eszem. Úgy ordított, hogy még én is hallottam minden egyes szavát, pedig állhattam vagy két méterre a telefontól. De a zsaruk - miután letették a telefont - tanakodni kezdtek, hogy ez így az istennek sem jó, kell a nyilatkozat, egy szülő meg ilyesmi. Úgyhogy levették rólam a karpereceket és bevitték a színházba. A csajszit meg csak úgy hazaküldték, megelégedtek velem is. Ekkorra már vége lett az előadásnak, úgyhogy jött is az öreg, s helyből olyat kaptam tőle, hogy azonnal földhöz csaptam magam. Ő meg felszedett, ordított velem néhány percig - egészen szórakoztató volt - aztán a zsarukkal kezdett dumálni, hogy mit is csináltam. Az a sok díszes népség meg úgy nézett minket, mintha mi lettünk volna az esti fő attrakció. Kihasználtam a pillanatot, elrohantam tőlük, vagy tíz méter előnyre tettem szert mire feleszméltek; felszaladtam a nézőtérre vezető lépcsőn, ott meg egy másik lépcsősort találtam, azon keresztül egy kisebb, poros terembe jutottam, ott is találtam egy lépcsőt, ez már a padlásra vezetett. Az ajtó le volt zárva ugyan, de amikor teljes sunggal nekirohantam, a korhadt deszkák miszlikekre robbantak. Úgy gondoltam, elbújok valahol a sötét padláson, de az utánam érkező szarok valahol lámpákat szedhettek össze; úgyhogy támadt egy merész gondolatom: kimászok a tetőre, s ott majd meglátom,

találok-e valami létrát, csatornát, hogy a földre juthassak. A gondolatot tett követte: pár pillanat múltán már kint ágáltam a vizes tetőn. Az eső elállt, viszont a régi, mohos cserepek elég csúszósak voltak. De sikerült eltántorognom a toronyóráig, s ott megkapaszkodtam a villámhárítóban.

A tagok egy kicsit megtorpanhattak a tetőkijárónál, mert kiáltozásokat hallottam, biztatták egymást. Végül az egyik zsaru elindult felém, mire én ordítottam fel, teljes szuflámból:

- Ott maradj te szarfészek, mert leugrom innen! - és úgy éreztem akkor, hogy meg is teszem.

Na, akkor a zsaru meg is állt. Közben ott lent gyűlni kezdtek az emberek, mutogattak a tetőre, sopánkodtak, hogy már kijött a gikám az undortól. Nem is tudom, miként láthattak engem egyáltalán, 'szen sötét volt, nagyon sötét. Én viszont jól láttam őket.

Végül a tetőlejárónál lévő alakok más taktikát kövöztek ki, mert a zsaru visszavonult, helyette az öregem tűnt fel a nyílásban egy zseblámpával a kezében, s kérlelni kezdett, hogy ne csináljak valami marhaságot, hanem szépen menjek oda. Mert nem csinál semmit, nem ver meg, nem lesz semmi gond, szarta az öreg, én meg arra gondoltam, hogy jól van apafej, de a zsarukkal mi a francot csinálsz, mert azért te sem vagy mindenható. Nem szóltam egy kukkot sem, hanem körülnéztem, hátha le tudok mászni valahová. De nem láttam semmit sem, elég sötét volt. A kezem kezdett ráfagyni arra a hülye villámhárítóra, fáztam, mint az átázott kutya. S mindennek tetejében fogalmam sem volt, hogy mit csináljak. Ekkor támadt egy ötletem. Ordítózni kezdtem, hogy hozzák ide azt a csajt, akit velem együtt bevitte a zsaruságra, mert én nagyon szerelmes vagyok bele, s azért csináltam itt mindent, mert ő nem szeret engem. Na, ennek a tetemtők ötletnek lett is fogantja, mert pár percen belül hozták a csajszt. Ekkor ordítózni kezdtem feléje, olyan szerelmes szövegeket, minőket talán még az az angol Shakespeare is belefoglalt volna abba a szerelmes színműbe. Találó a helyzet, gondoltam, csak egy cseppet más: Júlia lent van, én meg fenn. Röhejes, de a lányt tényleg Juliának hívták. De ne magyarazzunk félre, mint részeg molnár a malomban, hanem nyomjuk tovább a sódert. Szóval meghozták a csajt, én meg olyan szerelmes langyosvizeket köpködtem feléje, hogy mentsem a bőröm. A vége az lett, hogy egy-két pofa könnyezni kezdett, s követelték, hogy hagyjanak békén, mert én szerelmes vagyok, fiatal vagyok, ezért nem is tudom, hogy mit csinállok, elveszítettem az agyamat, meg ilyesmi. Nagyokat röhögtem magamban, s tovább dumáltam, de úgy, hogy az már kész csoda volt. És ette is mindenki alaposan, mer' végül a zsernyákok is szóltak, hogy nyomuljak le csak nyugodtan, nem lesz semmi baj, megúszom egy bírsággal, s azzal annyi az egész ügynek. Közben a csaj állt ott lenn, ámult-bámult, tényleg komolyan vette, hogy miatta csináltam ezt az egészet.

Végül lepakoltam magam a tetőről. Apám bekísért a körzetbe, kifizette azt a röhejes pénzt, aztán mehettünk is haza. De azér' otthon felkapták a vizet, mert nem szóltak hozzám vagy két hétig, azután is csak óvatosan, mértékkel. Végül minden helyrerázódott, ment tovább a maga menetében az élet.

Szóval ez történt azzal a csajjal. Persze utána leráztam, mint kutya a bolhát, és más cucák után néztem. Azért párszor még összekerültünk, olyan visszatérő motívum lett az életemben. Aztán a könyves buli előtt nem láttam elég sokáig, vagy nyolc évig. Akkor aztán bepótoltuk. Talán ha a Lada mozgásképes állapotban lett volna, ismét versekben ordítom ki az iránta érzett szerelmem. Azér', hogy mentsem a bőröm.

A francba mindennel, gondoltam a könyvbemutató után, amikor láttam, hogy jóformán semmiféle újság nem figyel fel a kötetre, a francba mindennel, gondoltam; de a mecénásomról azért még legomboltam valami suskát, s kiadtam két kötetecskét, füzetet, valami harminc verssel. Ötszáz darabot nyomtattam mindkettőből, s aztán csak úgy elosztogattam boldognak, boldogtalannak. Meg el is adtam saját kezűleg vagy kétszázat. Mentem a piacra, az üzletekbe,

a kocsmákba, az éttermekbe, s ott kótyavetyéltem el. Kellett a pénz, hiszen nem dolgoztam sehol sem, akkor már az apáméknál laktam, élösködtem a nyakukon. De azért' egyszer sem tették szóvá ezt: viszont ott van a tekintetükben.

Aztán hazajöttem a könyvbemutatóról, és az óta is bámulom azt a hülye plakátot. Ha azt mondanám, hogy nem pakoltam bele nagy reményeket abba az idióta kötetbe, hát bizony nagyot hazudnék. Mert ki akartam törni én, játszani akartam a nagyfiúkkal egy sorban, de a nagyfiúk sohasem akartak felfigyelni rám. Egy-kettő részegen el is mondta nekem, hogy miért: mert nagyon félnek tőlem, mert jóformán soha életemben nem tanultam semmit, még érettségim sincs, ők meg kinyargaltak hatvanhat egyetemet, azért', hogy legyen belőlük valaki, s akkor jövök én, egy szaros kis senkiházi, és a vers csak úgy csurog ki belőlem, mint veszett kutya szájából a fertőző nyál. Ezért nem akarnak velem közösködni.

Nem tanult az az édes jó anyukád akkor amikor félrestriheccelt, gondoltam magamban, s akkora undort éreztem, hogy azt még Armstrong is látta a holdról. Az bíz' Isten igaz, hogy nem tudtam, tudom komolyan venni a könyveket, mégis szétnyaltam az apám könyvtárát, szétnyaltam a városi könyvtárat is. Egyszer el is kapott az egyik poros vénkisasszony, ahogy éppen osontam kifele az ingem alatt Russell Nyugati filozófiájával, szerencsére nem csinált balhét belőle, csak visszapakoltatta velem a polcra, s azt mondta, hogy ide hat hónapig be ne tegyem a lábam. Szépen visszaraktam a nemes könyvet a polcra, vigyázzba meredtem, szalutáltam egyet annak az aszott vénasszonynak, s elordítottam magam, hogy igenis, értettem, az anyja úristenit neki. Ezt már nem tudta lenyelni: akkora pofot kaptam, hogy kiérződött belőle - minden erejét beleadta. Cseppecskét meg is tántorodtam, de azért még egyszer vigyázzba álltam, ismét szalutáltam, majd utána a keze után nyúltam, és megcsókoltam. Mire aszongya a barom, hogy látom, te azért rendes fiú vagy, úgyhogy hat hónap után ismét találkozunk, addigra meg el lesz felejtve az ügy. Kifele menet gondoltam magamban, hogy én ugyan nagy hülye vagyok, de ez a vénasszony a legnagyobb idióta az egész világon. De azért tetszett a hozzáállása a dologhoz: inkább adott egy löfföt, mintsem a diri elé hurcolt, hogy ott aztán szemeteljenek velem. Másnap vissza is mentem a könyvtárba, elvittem neki azt a verset, amit róla írtam az éjszaka. A vénasszony elolvasta ott helyben, s hát látom, hogy potyogni kezdenek a könnyei, ráborul az asztalra, úgy itatja az egereket, hogy azok már káromkodhattak, honnan ez az istentelen égi áldás. Utána meg felállt, megölelt, azt mondta, hogy életében egy embertől olvasott ilyen verset, és az Byron volt. Ebből le is vontam a következtetést, hogy minden vénkisasszony Byront olvas, vagy valami ilyesmit. Azt mondta, hogy másnap is menjek vissza a könyvtárba, lesz egy meglepetése nekem, hálából, hogy ilyen szép verset írtam neki, meg hogy ilyen nagyszerű, tehetséges és rendes fiú vagyok, és még azt is mondta, hogy a hat hónap el van felejtve.

- Művész, igazi művész - hallottam elsápadt, reszkető hangját, ahogy kifele nyomultam a porszagú, sárga villanykörtéktől és rossz könyvektől csillogó könyvtárból. Na, ez aztán kiakasztott. Sohasem szerettem a művészeket, még magát a terminust sem kedveltem: *mű*-vész. Még a vészük sem igaz, az is mű. El lehetne filozofálni azon, hogy miféle baromságokból ered ez a szó, lehet arra is gondolni, hogy sok nagyfej szerint a művészet nem más mint a valóság utánzása (és ez az egyik legmeggondolatlanabb megállapítás, amit valaha is hallottam!), ez pedig nem utal másra, mint a mű szócskára; a *vész*-en meg nem is kell gondolkodni: vész, veszélyes, szóval ilyesmi alkat az az ember, aki művésznek vallja magát, meg az életmódja is valami veszélyes. Persze, ez legalább akkora baromság, mint az, hogy a könyvtáros nénike művésznek nevezett. S ha már itt tartunk, akkor el kell fosoljam, hogy egyetlen tag van a világon, akit művésznek tartok, és az Michelangelo. Meg sem próbálom elmondani, hogy mit érzek, ha Michelangelo jut eszembe.

Na, de ha másnap nem is, harmadnap felcsoszogtam a könyvtárba, és akkor a vén szipirtyó a kezembe nyomott egy paksamétát, és azt mondta, hogy csak otthon bontsam fel. Közben meg úgy pisolygott, mintha egy taknyos tinédzser lett volna. Rád férhetne egy férfi, gondoltam magamban, és leléceltem. A parkban leültem egy padra, felszakítottam a paksamétát. Kiderült, hogy egy angol nyelvű Byron kötet van benne. Amikor meg megnéztem a megjelenési évet, leszakadt a pofám: a költő életében adták ki. Na, ez megér egy misét, gondoltam, s rohantam is haza, miután a kötetet óvatosan visszacsomagoltam a papírba, hogy azonnal elolvassam. Négy nap után kívülről fújtam minden verset és többé sohasem loptam könyvet a könyvtárból.

És akkor jön egy-két baromarcú, és elmondják nekem tökrészen, hogy azért fosnak tőlem mert jó verseket írok. Mintha valaha is akartam volna az ők bűdös babérjaikra rámászni, mint egy rossz kurvára. Nem. Én csak azt akartam, hogy nekem adják azt, ami járt nekem: egy helyet egy szerkesztőségben, ahol majd rossz kéziratokat nyálazhatok nap mint nap, napi öt vagy hat órán keresztül. Ennyi! Olyan sok ez? Na persze dolgoztam én újságnál, háromnál is, egyik sem ért egy köpetet. Kettő oda is szart: az egyik két hónap után, a másik két év után. A harmadik meg kirúgott valami tizenegy év után. Mivelhogy nagyon tárgyilagosan kezeltem a problémákat, meg hogy nagyon arrogáns vagyok, meg hogy magasan hordom a fejem és nem tudok írni sem. Ezért pakolták ki a szűrőmet. Nem vettem nagyon szívre, de azért eléggé szarul esett. Végül is tizenegy esztendeig nyomtam nekik a sódert, és úgy fizettek meg, mint egy sorvadtnagyú napszámost. És amikor az utcára kerültem, nem is tudtam, hogy hogyan menjek haza az asszonyhoz és megmondjam neki.

Igaz, hogy terepeztem eleget mind a három lapnál, és a terepmunkát világéletemben utáltam, de azért annyi embert ismertem meg, hogy az kész csoda. És ez tényleg jó volt. Egyszer az egyik kollégámmal, Jenővel lepakoltunk az egyik faluba - fülest kaptam, hogy ott az egyik gazda valami aljas dologgal üzletelt. Na, elmentünk, mire az öreg faszi már a kapuban azt mondta, hogy választhatunk: most vagy ránk uszítja a kutyákat, vagy pedig három napig az ő költségén mulatunk. Jenő beszart, makogott valamit, én meg azt mondtam a gazdinak, hogy oké, befogjuk a szánkat, de csak akkor, ha az a multság egetverő lesz, és olyan hangos, hogy a szomszéd faluban sem fognak aludni három napig. Az ember bólintott, mi meg besétáltunk a kapun. Illetve besétáltam én, mert Jenőt úgy kellett berángatnom. - Mit csinálsz, ember - mondta reszkető hangon a beszari -, ellentmondasz minden újságírói szabálynak. - Jenő, Jenő - mondtam neki szomorkás hangon -, hogyan is mondhatnék ellen szabályaidnak, ha nem írok meg semmit, csak mulatok egyet. De Jenő továbbra is dumált, hogy ezt nem szabad, hogy tegyük jégre a pasit, és húzzunk vissza a városba. Kerek egy órámba került, amíg meggyőztem, hogy nincs semmi rossz egy kis buliban, kiváltképp ha nem is mi fizetünk meg a kellékekért.

Hét óra múltán már egy bilivel a fején ordított, hogy a világ nem más, mint szarzsákok gyülekezete, és hogy ő majd megmutatja mindenkinek, hogy ő nem szarzsák, hanem egy tetőtől talpig becsületes ember, aki nem csalja meg a feleségét, és három gyereket szeretne tőle. Aztán zsoltárokat énekelt, végül letérdelt, hosszasan imádkozott és még hosszasan csuklott. Én meg röhögtem nagyokat, később meg ráparancsoltam vendéglátónkra, hogy szerezzen valami tüzes kislányokat, különben felgyújtom a házát. Félóra sem telt el, négy prima nő vágatott be az ajtón, így hát megkezdődhetett az igazi buli. Úgy éjfél fele beállított a falu rezesbandája is, fújták is a nótákat úgy, hogy szakadt le a vakolat a mennyezetről. Folyt a bor és a pálinka, volt kaja is, rogyásig, a nők úgy táncoltak, hogy csurgott rólam a veríték. A gazda meg biztatott: igyon már szerkesztő úr, mert messze még a hajnal. Nem kellett sokat biztasson.

Hajnali három fele megérkezett három zsaru, hogy mi ez a nagy zaj. - Jöjjön be biztos úr! - üvöltötte Jenő, figyelembe se véve, hogy nem egy spicli van az ajtóban. - Igyon valamit. A „biztos úr” nem is „kérették” magát. Úgy leszopták magukat, hogy az kész csoda. Ölelgették

egymást, egymásnak sírták, hogy mennyire tisztelik a belügyminisztériumot. Olyan részeg voltam, mint egy segg, de még így sem értettem meg, mi a köze a belügyminisztériumnak egy bulihoz. Végül az egyik zsernyák kiharcolta a rezesbandát az udvarra, onnan meg a kertbe. Belefetrengett a kert aljában folyó patakba, mert ő egy mocskos disznó, és ezért meg kell, hogy fürödjön. Közben meg azt ordította a zenészeknek, hogy ha abbahagyják a muzsikálást, egy életre elzárja őket. Pirkadt a hajnal, a zsaru meg már fél órája ott feküdt a hideg patakban, és vezényelt a bandának. Végül elaludt. Ott akartuk hagyni, de Jenő lelkiismereti és ember-szereteti rohamot kapott, úgyszólván kiszedte a vízből. Átölelte, ott a patak partján. Úgy aludt el, karjai közt a kéksapkával.

Komoly reggel volt már, amikor mi is nyugovóra tértünk. Én az egyik nőikével pakoltam be magam egy szobába, s kisebb ügy után húztam a lóbort egészen délután két óráig. Aludtam volna tovább is, de Jenő felkelt, hogy mennünk kell, és mennyire szégyelli magát, meg mennyire nem illik hozzá az ilyesfajta viselkedésmód. - Mi van, megint részeg vagy? - kérdeztem tőle. Kiderült, hogy nem *megint* részeg, hanem *még mindig* részeg. Úgyszólván leerőltettem a torkán vagy három pohár erős pálinkát, s az isteni folyadék el is sorolta a megfelelő helyekre. Miután sikerült Jenőbe egy kis belátást vernem, alaposan lemosakodtam, megkerestem a még mindig horkoló vendéglátónkat, felzavartam, és megkérdeztem tőle, hogy milyen meglepetést tartogat nekünk a mai napra. Egy cseppet elpillogott ezen a kérdésen, aztán azt mondta, hogy ne aggódjak, majd csak kitalál valamit. Egy óra múlva bejött a szobámba, és azt ajánlotta, hogy vágjak le egy borjút, az aztán igazán izgalmas lesz. Merev hülyének neveztem, azonnal. Hümmögött egy keveset, kifele menet meg belerúgott az ajtó mellett alvó Jenőbe. Éppen a pohár után nyúltam, amikor visszafordult, s azt mondta, hogy a kutya szülni fog, menjek, és nézzem meg a folyamatot. Elkecseregettem pillantást vetettem rá, s már éppen azon voltam, hogy nemet mondok, de aztán úgy döntöttem, legyen. Elvégre még sohasem láttam egy dögöt sem, ahogy éppen kölykezik, ezért valahol érdekelt is a dolog. Na, akkor a vendéglátó egy, a ház végében lévő kicsi kamrába tessékelt, ahol ott vackolt a szuka. Egy nagy kosárban feküdt, szalmán. Látom, hogy rottweiler. Úgyszólván mindjárt ki is akartam osonni az ajtón, de a faszi elkapta az ingujjam és mondta, hogy csak semmi gáz, a kutya olyan szelíd, hogy a nyulat is megnyalogatja. Meg, meg, gondoltam magamban, miután felét már lefalta egy harapásból. De azért maradtam.

Vagy tíz percig húzódtam meg nagy szerényen a szoba sarkában, miközben a tag úgy becézte és simogatta a kutya, mintha az a szeretője lett volna, amikor a szuka elvakkantotta magát. Cseppet felálltak a hátamon a szőrök. Látom, hogy fészkelődik az állat - s hopp, egyszer csak megjelent egy nedves, sikamlós tökfekete fejecske a hátsó részén. A tag mindjárt utána is nyúlt, kihúzta. Odapakolta az anyja mellé, az meg nyalogatni kezdte. A kicsi vicogott, olyan édes hangokat adott ki: nyekergett, vagy mi a fene. Az anyja meg egyre nyalta.

Ott álltam a sarokban és néztem a dolgokat. Nem is tudom, hogy mi történhetett velem, de egyszer csak elkezdtem bögni. Úgy csurogtak a könnyek a pofámon, mintha egy veder vizet öntöttek volna rám. Hümmögtem, törölgettem a szemem. Majd odaléptem a kosárhoz, odébb löktem a tagot, és elkezdtem simogatni azt a nagy fekete dögöt. Nem féltem attól, hogy megharap, s ha hozzám is kapott volna, hát akkor hozzám kapott volna, és ennyi. A rottweiler hálásan vette a dolgot, kicsit nyüsztet, nézett, de semmi idegenkedés nem volt a szemében, hanem - és bíz' Isten, hogy nem hazudok - szeretet. Pár perc múltán jött a második kutya-kölyök, azt már én segítettem a világra. A gazda meg állt mellettem és nézte, hogy mit csinálók. Szót sem szólt, igaz, nem is érdekelt volna, ha a pofáját jártatja.

Aztán jött a harmadik, a negyedik, az ötödik, a hatodik, a hetedik, végül meg a nyolcadik kölyök. Odaraktam őket az anyja csecséhez, szoptak is hálásan.

- Több nem lesz - szólalt meg ekkor a gazda. Nem válaszoltam, csak néztem a kölyköket. Azok egyre szoptak, apró, fekete mancsukkal gyömöszölték a csecset.

- Jöjjön vissza hat hét múlva, akkor adok egyet magának. Ingyen... - próbálkozott ismét a tag. De én most is hallgattam. Leültem a kosár mellé, s csak ekkor vettem észre, hogy milyen fáradt vagyok. Egész testem remegett. És égett, porzott a torkom, olyan szomjas voltam.

- Hozzon egy pohár vizet - szóltam.

A tag kiment, visszajött egy korsó borral.

- Vízet mondta - suttogtam fojtottan, és jött, hogy ráöntsem azt az idióta bort.

- Bor kell ide... - próbálkozott.

- Nem. Víz.

Vízet hozott. Hosszú kortyokban ittam. Négy nagy pohárral. Mintha a könnyeket akartam volna pótolni. A tag rá is kérdezett:

- Mért sírt?

- Mit tudom én - mondtam, és tényleg nem tudom, hogy miért bögtém el magam. Azt hiszem azért, mert valahogy lelkembe markolt a születés, az élet pillanata. Talán ezért. De ez nem biztos. Talán azért, mert annyira tiszta volt minden abban a kutyában és a kölykökben. Csak a megszületés és a szoptatás kényszere létezett akkor, semmi más. Akkor, akkor semmi más nem létezett. Talán ezért bögtém. És ez a hülye még bort hoz nekem, amikor én vizet kértem. Talán Zeusznak képzelte magát vagy mi a szösz.

- Menjünk innen - álltam fel.

- Gyenge a legény - mormogta a hátam mögött. Azt hitte, hogy nem hallottam. Meg is hagytam hitében. Kiraktam a szobából, óvatosan becsuktam az ajtót, az izzót égve hagytam, hogy fény legyen odabent.

Este nyolc óra volt. Jenő ébredezni kezdett, és megint elkezdte járatni a száját, hogy haza kell menni, a felesége nem is tudja, hogy merre van, biztos, és eddig biztosan zavarosra idegeskedte magát. Nem volt kedvem hallgatni jajveszékelését, rövid úton ott akartam hagyni, ezért kimentem az udvarra, hadd legyenek egy kicsit egyedül is. De utánam jött, és tovább nyomta a sódert. Azt mondtam neki, vegye a batyuját és húzzon innen, ha már annyira el akar menni, de ő tovább nyavalygott, hogy nekem is mennem kell, mert a szerkesztőségbe is be kell, hogy menjen, és akkor mit mond, hol vagyok. Mondtam neki, ma péntek van, ezért holnap nem dolgozunk, és különben is menjen felőlem a pokolba mindenki. De Jenő egyre tovább járatta a lepénylesőjét. Dühös lettem, s azt mondta neki, ha nem fogja meg, kap egyet. Ekkor lerogyott a földre és sírni kezdett, hogy ő mindig is jó barátjának tartott engem és nem érti, hogy miért bánok így vele, hogy nem szégyellem magam, hogy egy rendes emberrel így beszélek.

- De ez nem a te hibád - sírdogálta - téged félreneveltek, meg úgyis egocentrikus vagy, mint minden művész.

Zutty! Jenő akkorát kapott, hogy ott helyben elvágta neki a filmet. Ott feküdt az udvar porába, én meg rugdosni kezdtem, ahogy csak bírtam. Közben folytak a könnyeim. A gazda odabent felfigyelhetett a dologra, mert kirohant a házból és le akart fogni. Elkaptam a kerítésnek támasztott vasgereblyét.

- Ha közelebb jön, ezzel csapon agyon!

Nem mozdult. Ott álltunk egymással szemben, farkasszemet néztünk. Pár pillanat múltán végül behúzta a farkát és elsomfordált. Én meg leültem Jenő mellé. Pofozgatni kezdtem, hogy térjen magához. Mikor felébredt, azt sem tudta, hogy mi történt. Erre elmondtam neki, hogy elvertem. Nem szólt semmit, csak felállt és bement a házba. Magamra maradtam.

Olyan szarul éreztem magam, mint soha életemben. Az volt az érzésem, hogy egy nagy trágyadomb szorult be a mellembe, valósággal éreztem a ganéj ízét a számban, orromat szúrta a szag. Leültem a ház feljárójára, és egy jó félóraig csak bambultam a semmibe. Aztán ihatnékom támadt, de nagyon. Ekkora vágyat az alkohol után addig még soha életemben nem éreztem. Felálltam, erőt vettem magamon, bementem a házba. Üveg után kajtattam, reszkető kézzel emeltem a számhoz. És ittam, ittam, ahogy csak bírtam. Jóformán egy húzásra kiürítettem az egy literes palackot.

- Jó lenne, ha elmennének innen - szólalt meg a gazda.

Ránéztem.

- Ma még nem. Holnap. Akkor elmegyünk.

- Mi van magával, az istenit?

- Semmi az égadta világon. Mi van? Az ember nem ihat és táncolhat egy jót? Nem érezheti jól magát? - vettem oda kötekedően. Nem érdekelt, hogy ő a vendéglátónk, szétvertem volna a pofáját.

Nem is válaszolt egy szóval sem, csak intett az egyik szolgájának, hogy hozzon italokat meg ételt. Meg rohanjon el a rezesbandáért is, hadd legyen, aki húzza a talpalávalót.

- De aztán szedd a lábad! - kiáltottam a kölyök után.

Ez alatt Jenő a konyhaasztal sarkának támaszkodva hallgatott. Előtte üveg, tartamát félig már kiitta. Odamentem hozzá, meglöktem. Valamit motyogott, rám meresztette szemét, felemelte karját, megpróbált csettinteni a nyelvével, aztán kurjantott egyet, végezetül pedig az asztalra ejtette a fejét.

- Gyenge a legény - kiáltottam a fülébe. Táncolni kezdtem az asztal körül, közben kiáltoztam:

- Gyenge a legény! Gyenge a legény!

Valami tíz perc után megérkezett a banda. Betódultak a konyhába, onnan meg átmertünk a nagy tisztaszobába.

- Hát azt ismeritek-e, hogy Cifra beszéd, hegedűszó?

A banda főnöke bólintott, majd beintett. Recsegni kezdtek a hangszerek, én meg énekelni kezdtem:

*Cifra beszéd, hegedűszó,
Csak fülnek, nem szájnak való:
De a szőlőgerezd levét
Iszom, vidám kedvre hevít.
Hej, huj! Igyunk rája,
Úgyis elnyel a sír szája!
Ott lesz zajos életünk
Csendes hazája!*

Üvöltöttek a kürtök, kipirosodva fújták a bandatagok, én meg csípőre tett kézzel roptam a táncot.

*Tót iszik most Szakolcában,
Nem így volt ez hajdanában,
Hanem mondták: tölts ide is,
Fürödjék meg a bajsom is.
Hej, huj! Igyunk rája,
Úgyis elnyel a sír szája!
Ott lesz zajos életünk
Csendes hazája!*

Jenő is felébredt a nagy zenebonára, betántorgott a szobába, úgyhogy összeöleleztünk és együtt fújtuk a nóta utolsó szakaszát:

*Töltsd ide még: áldjon az ég,
Legyen kedved vidám mindég;
Ne hallgassunk szíre-szóra,
Száz esztendő csak egy óra.
Hej, huj! Igyunk rája,
Úgyis elnyel a sír szája!
Ott lesz zajos életünk
Csendes hazája!*

- Jenő, Jenőkém, hogy az Isten áldjon meg! - kiáltottam a kolléga fülébe. A banda fújta, hogy ropogott belé a ház.

- Áldjon meg téged is, hallod-e? - kiáltotta vissza, s a következő nótát már ő intette be a zenekarnak.

*Vásárhelyi kanális, kanális,
Elhagyott a babám is, babám is,
Nem én, ha el, ha el, ha el is,
Megélek én egyedül egymagam is!*

Lábunk alatt döngött a padló, csuromvizesek voltunk, de nem hagytuk abba egyetlen pillanatra sem. Ha jól emlékszem, csak két óra múltán engedtünk a bandának egy kis szünetet, aztán kezdtük előlről. Újra és újra. Később megérkeztek a zsaruk is, aztán ők is beálltak a táncba. Csak a gazda ült egy boros flaska mellett, nagyokat szívott a szivarjából és hallgatott.

Hajnal felé járhatott az idő, amikor ráparancsoltam a társaságra, hogy irány a temetőbe, mert a holtak tiszteletére is el kell járni egy táncot, inni kell lelki üdvösségükre egy kortyocskát.

- Ti itt mind azt hiszitek, hogy nyugodtan lógathassátok a seggeteket és örülhettek az életnek, pedig az nincs is úgy - oktattam a bandát az asztal tetejéről, miközben áldóan tártam fejük fölé a karom. - Holott a holtakra is kell gondolni, mert egyszer mi is holtak leszünk, mindannyian. És ha már az életben gondolunk rájuk, akkor jobban fognak fogadni minket, amikor meghalunk. Úgyhogy nyomás a hullasorvasztóba, az isteneteket!

Kitódultunk az utcára, mentünk a temetőbe. Ahogy végighaladtunk a falun, sorra gyúltak ki a fények az ablakokban.

- Gyertek ti is! - kiáltoztam. - Gyertek ti is, mer' tisztelni kell a holtakat. Kinek nincs ismerőse odakint? He? Kinek nincs? Csak az maradjon otthon. Halljátok-e mit mondok?

Néma csend volt a válasz, sehol semmi mozgás. Olykor kíváncsi fejek tűntek fel az ablakokban, de ennyi volt az egész. Hogyne, hiszen a zsernyákok is velünk voltak.

Kiértünk a temető kapujába. Ott vigyázt vezényeltem a társaságnak, és beszédet intéztem hozzájuk, mint Napóleon:

- Katonák! Menjetek a francba az egészen! Annyi vér sincs a pucátokban, hogy a holtak tiszteletére táncoljatok egyet, tiszteletükre igyatok egy keveset! Ha én nem dobom fel az ötletet, akkor mi lesz veletek akkor, amikor meghaltok? Látjátok? - még a lelketek üdvösségével is foglalkozom. Mondjátok, mi a franc lesz veletek?

Egymásnak dőltek, a három zsaru közül kettő elaludt, Jenő úgyszintén.

- A requiemet, de aztán jó hangosan! - intettem be a bandának, s ahogy megzörrentek a hangszerek, a zsaruk felriadtak.

- Befelé! - rendelkeztem. Úgy követtek, mint kutya a gazdáját. A temetőkertben felálltam az egyik sírra - és ekkor elszakadt a film. Nem emlékszem semmi többre. Semmi, de semmi többre.

Később Jenő elmondta, hogy némi imbolygás után leestem a sírról, és zokogni kezdtem. Valami kutyakölykökről motyogtam közben, mondta, meg arról, hogy mennyire csodálatos az anyjuk. És valóságos görcsöt kaptam, amikor ordítani kezdtem, hogy én is kutyakölyök szeretnék lenni, csecset akarok szívni, érezni akarom a testemen az anyám nyalogatását.

A városi kórházban ébredtem. Teljesen össze voltam törve, tagjaimat alig tudtam mozgatni; olyan depressziós voltam, hogy még az Antikrisztus is megijedt volna tőlem. Az orvosok azt mondták, rendkívül erős alkoholmérgezést kaptam és csoda, hogy életben maradtam. Valami három napig perfúzióztak, aztán átpakoltak a diliházba, ahol szörnyen pocsék volt minden. Ültem a sok dilinyós között, és nem akartam fogadni senkit sem az ismerősök közül. Pedig jött az anyám, sőt, az apám is, aki minden két évben egyszer mozdul ki a házból, jött a feleségem is, sőt a főszerkesztő is meg akart nézni. De nem engedtem senkit a közelembe. Ültem a dilinyósok között, bámultam bamba képüket, homályos tekintetüket, hallgattam zagyva dumájukat, és gyakran gondoltam a kutyakölykökre. Egyetlen dolog, mit eldöntöttem a kórházban, az az volt, hogy megírok egy versciklust, melynek a *Kutyák* címet adom. És ott a kórházban el is készítettem az egészet. Egy szót sem írtam le, minden verset memorizáltam. Végül beleuntam a szarakodásba, kihallgatást kértem a lélekkovácsomtól, és szépen át-éjtettem, úgy kidumáltam a helyéből. Az elbocsátó cédulámra azt írta rá a hülye, hogy *csodával határos módon, egyik pillanatról a másikra épült fel*. Sohasem fogom elfelejteni önelégült pofáját, miközben ezeket a sorokat firkantotta a papírra; egészen biztos vagyok benne, hogy azt gondolta: az ő csodálatos terápiája következtében gyógyultam fel súlyos depressziómból. A kórházból egyenesen a kocsmába mentem, aztán éjfél fele hazaállítottam, merevrészen. Az asszony szó nélkül kirúgott. Nem akartam anyámékat felzavarni, úgyhogy a parkban aludtam egy padon. Másnap onnan is mentem munkába, ahol aztán a főszerkesztő hangos horkantások között megbocsátott nekem - de Jenőt ekkorra már kirúgta. Biztos vagyok benne, hogy ha az apám nem lenne olyan híres történész, ha nem közölt volna olykor az újságban híres esszéiből, tanulmányaiból, akkor engem is kirúgott volna az a bolhafészek. Pedig mekkorát tévedett az a barom! Apám akkor is közölt volna, ha engem - hmm - eltávolítanak a laptól. Az öreg már csak ilyen kurvára becsületes.

Szóval akkor aztán visszaálltam munkába, néhány nap után tudtam beszélni az asszonnyal is, visszafogadott. Addig az anyáméknál húztam meg magam. Végül teljesen ellőttem a dolgot a feleségemmel: ágyban kapott egy csinibabával. Azonnal elvált tőlem, úgyhogy kénytelen voltam visszaköltözni anyámékhoz. Naná! - hiszen az asszonyé volt a lakrész, és minden ami belejár, én egy fillért sem pótoltam a dolgokba. Csak a könyvek voltak az enyém, azokat vissza is szereztem mind egy szálíg.

Szóval nem szerettem a terepmunkát, de az embereket igen. Mindegyiküknek volt valami furcsa sajátossága, olyan abszurd dolga, bogara. Figyeltem is őket tüzetesen. Nagyon sok jegyzetet készítettem több emberről is, vastag füzeteket írtam be tulajdonságaikkal, szavaikkal, mozdulataikkal, gyakorlatilag mindenükkel. De amikor kirúgtak a laptól, megundorodtam mindentől és mindenkitől, így a jegyzeteket is kivágtam. Negyedik házasságom idején történt ez, ezelőtt nyolc évvel. Mert miután a harmadik feleségem elvált tőlem, alig tíz hónapra rá ismét megnősültem. Szép kis pucát vettem el, hét évvel volt fiatalabb nálam. Ráadásul jó volt az ágyban, no meg gazdag família sarja is volt. Úgyhogy szépen el voltunk látva mindennel: házzal, mikrohullámú sütővel, automata mosógéppel, úszómedencével, járgányokkal - kettővel is -, kerttel, számítógéppel, zenegéppel, sőt, a papa, aki nagyon híve volt az egészséges életformának, még egy konditermet is bepakolt a ház pincéjébe. Ha Helga - így hívták az asszonyt - nem használta volna azokat az idomtalan, idétlen gépeket, akkor ott is rozsdázott volna el az egész.

Valami két éve éltünk már együtt, amikor kipakoltak az újságtól. Fostam attól, hogy Helga mit fog szólni a dologhoz, de egy kis morgás után már a dorombolás következett, és el is volt felejtve az egész. Dicséretemre legyen mondva, vissza is fogtam magam a csajoktól, szóval hűséges voltam hozzá. Igaz, elég sokszor néztem az üveg fenekére, s emiatt volt is egy-két balhé, de ennyi.

Apropó pia! A valóság az, hogy mindig is szerettem a snapszot, s ebből volt is egy-két baj. Ha jól emlékszem, már tizenhárom éves korom óta kóstolgom a szeszt, mondhatni ezért, hogy eléggé nagy gyakorlatra tettem szert a nedű fogyasztásában. Most negyvenhat esztendő számolok, és két éve annak, hogy nem iszom. Tehát egy csepp matekkel ki lehet bütykölni azt, hogy harmincegy esztendő töltöttem piával. Dicséretemre legyen mondva, én magam szoktam le a szeszről.

Szóval kirúgtak a laptól és akkor hazamentem és Helga nem haragudott annyira. Nem is néztem más munkahely után, csak ültem a seggemen. Az asszony ugyan biztatott, hogy ne hagyjam el magam, de nem túlságosan: a valóság az, hogy a papa szívesen pénzelte a háztartást, mert annyi suskája volt, hogy a végén már lapáttal hányta be a kályhába, csak azért, hogy valami hely legyen a házban. Nem csináltam semmit, csak ültem a seggemen, olvastam, tévéztem és nagyokat farkaltam Helgával. Meg írtam, elég sokat, azt hiszem, kábé egy kötetnyi anyag is összejött. El is küldtem jó párat a lapokhoz, meg is jelentették, megkaptam a siralmas honoráriumot. Végül egészen nyomott lettem a dolgoktól, és akkor elkezdtem súlyosabban piálni. A szó szoros értelmében hetekig részeg voltam, Helga már nem is tudta, hogy mit csináljon velem. Hiába duruzsolt a fülembé, hiába kiabált velem, én csak nyúltam a következő üveg után. Különösebb indítékom nem volt a snapszra, csak úgy ittam, magamtól. Hónapok múltán egy kicsit megijedtem: egy reggel arra ébredtem, hogy azonnal piálnom kell, különben nem tudok kiszállni az ágyból. Na fiú, ez már alkoholizmus, csapott agyon a gondolat, hogy csak úgy sajogtak bele az agysejtjeim. Erőt vettem magamon, nem ittam egy hétig. Az asszony örült is, nagy öleléseket osztogatott, finom kajákat készített. Aztán - zupp, vissza az üvegek közé. Végül úgy alakult a dolog, hogy ismét a diliházban kötöttem ki, mert kiakadtam a folyékony méregtől. Ott meg telepakoltak mindenféle nyugtatóval. Annyira kábult voltam, hogy még be is szartam, be is pisáltam. Amikor némileg magamhoz tértem, nagyon szarul éreztem magam és elhatároztam, hogy többé nem nyúlok piához. Szerencsére a dokik úgy gondolták, hogy nincs szükség elvonóra, ezért egy valag gyógyszerrel a zsebemben hazaengedtek. És én tényleg nem nyúltam többé a piához. Egy ideig. Szedtem a pirulákat, állás után néztem meg ilyesmi. De senki sem akart alkalmazni, pedig még raktárnoknak is jelentkeztem egy szupermarketben. Valami öt hónapig nem ittam egy kortyot sem, aztán ismét az üvegek közé estem. Helga ekkor már könyörtelen volt velem szemben: ő is kirúgott. Az

első három feleségem azért rúgott ki, mert csaltam őket fűvel-fával, a negyedik meg a pia miatt. Szóval ott álltam a nagy semmiben, állás nélkül, feleség nélkül, lakás nélkül, alkoholistán, és harminckilenc évesen. Visszaköltöztem az apámékhoz, ismét. Akárcsak az előzőekben, apámék szó nélkül visszafogadtak. Rendelkezésemre bocsátották a régi szobámat, be is költöztem mindjárt; a beköltözés abból állt, hogy bepakoltam a könyveimet és ennyi.

Annyi szarba rontottam bele magam, hogy elhatároztam: kész, vége, megváltozok. Lemondtam a piáról. Végleg. Addig altattam magam, amíg a szervezetem nem kívánta többet a piát. Szinte egy teljes hónapig nyomtam tele magam méregerős altatókkal. És amikor időközönként felébredtem, rengeteget zabáltam, lehetőleg zöldségeket. Sokszor úgy reszkettek a karjaim, mint a szélmalom karja, de akkor sem nyúltam a pia után.

De nagyon melléfogtam. Nagyon, nagyon. Az altatók úgy betették az ajtót, hogy nem bírtam, nem bírok megenni nélkülük. Gyógyszerfüggőségem alakult ki. És ettől mind a mai napig nem tudtam megszabadulni. Kezdetben napi négy tablettát is elég volt. Most tizenöt-tizennyolc pirulánál tartok.

Keményen dolgoztam. Mindeddig nem jelent meg egyetlen kötetem sem - és én legalább kilenc kötetre való verset írtam. Úgyhogy nekiálltam rostálni. Egy esztendő alatt pakoltam össze a kötet anyagát - az első szolid pont benne a *Kutyák* ciklus volt, melyet ekkor vettem először papírra Addig a fejemben hordoztam. Huszonegy vers.

Ezek után mecénás után néztem. Sikerült is felhajtanom egy iparost, aki amolyan szegény művészek pártfogójának tekintette magát - és ő elég dohányt adott arra, hogy piacra dobjam az anyagot.

Szóval itt fekszem ebben a szürke szobában (legalább egy évszázada nem meszelt itt senki), és nézem azt a plakátot az ágyammal szemben. Kék betűkkel nyomtatott kötet cím: *Árnyékdalok*. Valósággal szúrja szemem a piros betűkkel kiszedett nevem. Mindjárt itt lesz az egyik kölyök. Mindennap feljön az egyik vagy a másik. Nagy költőnek tartanak, és nagy megtisztetésnek érzik, hogy egyáltalán szóba állok velük. Mindkettő ír, verseket. Az egyik határozottan tehetséges, de el fogja löni valahol, érzem. A másik meg kissé agresszív legény, amolyan odavágók típus, és ő nem annyira áldott a kunsztból, de lehet belőle valami: van akaratereje hozzá, sokkal nagyobb, mint a másinak. A másik kölyök csak makacs - de ennek nagy akaratereje és öntudata van. De ki vagyok én, hogy ilyeneket mondjak? Nostradamus?

A kölykök. Elnézem őket. Olyan fiatalok, olyan tapasztalatlanok, olyan naivan vigyoriak. Olyan senkik. De nem tudják, hogy senkik, és ez mindennél fontosabb. Abban a pillanatban, hogy az ember tudatosan akar lenni valaki, minden elromlik körülötte. Szerencsére a legtöbb ember nem is tudja, hogy micsoda, kicsoda. Ha megkérdezed őket, hogy micsodák, kicsodák, megmondják nevüket, utána pedig mesterségüket. És ezzel nem mondanak semmit. Azt hiszem, jóformán senki sem tudja elmondani - még magának sem -, hogy kicsoda, micsoda ő. Talán maga a nyelv sem képes ezt kifejezni; nodehát ha a nyelv nem tudja kimondani, akkor hogyan is lehetne ezt megosztani valakivel. De legyen elég a filóból.

Szóval a kölykök nem tudják, hogy kik ők, de mégis nagy hangon beszélnek magukról, hogy így meg úgy. Kölyökkorában mindenki meg akarja váltani a világot, naponta legalább ötször-hatszor. Később aztán magukat akarják megváltoztatni, mert látni fogják, hogy a világgal a dolog nem működik. Még később aztán már magukat sem. És ez olyan mulatságos, röhejes. De tiszta dolog. Azt persze tudják, hogy kik szeretnének lenni. Költők. Jócskán megáldotta őket az isten. Ezek akkor lesznek költők, amikor én vízhold nap számos. Soha. Esetleg írók, azok lesznek, talán az egyik, az öntudatosabb. Ő olyan szar verseket ír, hogy az szinte csoda. De erő van bennük, nagy erő. A kölyök egyik írásának részlete még mindig itt cseng a

fülemben: *Fekete folyósón elhal lépteim zaja, csak a fénysugár neszt hallom, mely világtalan ablakon át behatol ólomszívembe, hogy még nehezebbé tegye az emberi élet fáján csüngő kőalmákat.* Biztos vagyok benne, hogy fogalma sincs róla, honnan jött ez a sor. Tizenhat éves korban az ember nem pilloghat olyan gondok, helyzetek között, melyek arra kényszeríthetnék, hogy ilyen dolgokat véssen papírra. Ugyanakkor elég zavaros is a sor, de mindegy. Nekem tetszik. Szóval ez már próza, amit a későbbiekben majd megtanul kifejezni meg ilyesmi.

De jó, hogy vannak a kölykök. Mer' ha nem lennének, akkor pokolian egyedül érezném magam. Mer' barátaim már nincsenek. Többségük feldobta a talpát, a többi meg otthagytott. Piálsz öregem, mondogatták, pedig már öreg faszi vagy. Meg azt is mondták, hogy komolyodjak meg, ne legyek annyira hanyag, ne legyek annyira durva másokkal és magammal szemben.

Tehát vannak a kölykök. Az egyiket már nem is tudom, hogy hol ismertem meg, a másik meg csak úgy odajött, amikor egy kocsmában pislogtam a nagyvilágra valami nyálas lábvíz mellett, s lepakolt elembe egy halom szóhalmazt és azt mondta, hogy ő ír, és hogy meg akarja mutatni nekem az írásait, mert kurvára tetszenek neki a verseim és biztos abban, hogy tudok jó tanácsot adni neki. Eleinte azon morfondíroztam, hogy elküldöm a fenébe, de aztán úgy döntöttem, hogy nem szarakodom. Elvettem a paksamétát, belepillogtam, hát tetszettek a dolgok, de ennyi. S ezek után a kölyök valahogy hozzám ragadt. Már mondtam, még örülök is ennek. Jobb az oda nem illés gyalázatát érezni, mint magányt. Mer' a magány az kikészít, haver, a magány minden dolgot felnagyít, és az ember csak ül a seggén és nem képes semmire sem, sem tévézni, sem aludni, sem írni, sem olvasni; esetleg alszik meg alszik nagyokat, esetleg megrészegedik. De az még veszélyesebb. Szóval a kölykök erre jók, többre is jók, de az engem már nem érint. Én elittam, elkurváztam az életem, hát nekem más nem maradt - csak a kölykök. Meg egy hülye plakát, melytől még most is várom azt az idióta megváltást, a herceget a fehér lovon. Olykor elnézem a kölyköket, meg is mondtam az egyiknek, hogy öregem, ha olyan külsőm lenne mint neked, akkor el is tűnnék a kocsmába nőzni. Az meg elpisolyodott, szégyellősen vigyorgott. Persze azt mondta, hogy volt neki nője, nem is egy, csak azért, hogy dobja a nagyfiút. Pedig meg merek esküdni rá, hogy szűz. A másik kölyök is úgy vigyáz magára mint egy Athos hegyi szerzetes. Na, de alapjába véve a gond az, hogy nem mernek nőt felszedni és ennyi az egész. Vágyakoznak, mint légy a cukor után, de csak a nyáluk folyik. Közben meg olyan verseket írnak múzsáikhoz, hogy még a számár is röhög rajtuk.

Ezek a szaros nyugtatók! Már teljesen kikészítettek! A bőröm is foltosodni kezdett, olyan kékes-barnás pocsolyák tűntek fel rajta; még a végén úgy fogok kinézni, mint egy leprás. Tegnap a fogkoronám is letört, hát úgy nézek ki, mint egy öreg faszi, aki csak csepegteti a nyálát és bámul a nagy érthetetlenbe. A kezem reszket, gyakran hányynom kell, pedig alig eszem valamit, és megy a gyomrom is, mintha ostorral hajtának. Mi van, ez már itt a vég? Kölykestől, versestől, csajostól, piástól, újságostól, fehér hercegestől?

Nem olyan nagy baj az. Még lesznek jobb napok is. Csak el ne veszítsem az érdeklődésemet a jobb napok iránt.

Szóval már nem megy a vers sem. Menni megy valami, de olyan szófosás. Pedig... pedig az volt minden, az volt mindenem. És ellőttem. Talán meggyaláztam.

Mer' a vers volt a legjobb barátom, öregem, az nem vont felelőségre, az nem üvöltözött nekem ha ittam ha csajoztam ha dilinyóskodtam ha marhaságokat csináltam. Olyan barátok voltunk öregem, hogy az már csoda. Jó párszor kiszedett a szarból is. Na mi van, most megbosszulja magát? arra vár, hogy most én szedjem ki a szarból? Na, ez már teljesen lehetetlen. Már csak azért is, mert fogalmam sincs arról, hogy miként lehet kiszedni a verset a szarból.

A vers olyan, mint egy kölyök. Vagy megneveled, vagy nem. Mer' hiába születesz valami istenadta tehetséggel erre a világra, ha nem tanulsz meg beszélni, meg írni meg ilyesmi. Szóval ez a véleményem erről az egészről. Nem kell oda nemzet meg ország meg törvény meg egyéb ilyen dolog, de jó, ha van. Különben azt hiszem, hogy ez az Egész Nagy Valami csak ebből áll. Ennyi neki elég is. A többit csak mi sifnőzzük, pakoltuk hozzá.

Szóval fekszem itt a lyukas ágyon és nézem a plakátot és elegendem van mindenkiből. Elegendem van mindenkiből, tényleg. Na, ez aztán igazán meggyőző.

Mindegy. Ennél jobb már úgysem lehet.

Na, hol az a gyógyszeres doboz? Már ismét harangozni kezdtek a fejemben. Anyámék persze meg vannak győződve, hogy valamiféle betegségem van, arra szedem ezt a szart. Na, anyámnak azért rémlik valami a nagy ködben, de nem mondja ki, mer' nem hiszi, hogy kábszeres lennék. Pedig az vagyok. A francba!

Szóval nem nyílt ki az a nagy ajtó, mi? Én basztam el?

Azér' még van valami hátra, azt hiszem. Valami olyan dolog, amely teljesen tanulság nélküli. Amely csak téged igényel és semmi többet, senki többet. Téged igényel, úgy, ahogy mondják - magyarul. Mindenestől, és a legjobb benne az, hogy nem kérdez semmit sem tőled. Persze, te sem kérdezhetsz tőle semmit. Csak megjön - és elmész.

Azt hiszem, tulajdonképpen én késtem le életem nagy durranását - vagy elrohantam mellette. Én csaptam a lovak közé, és elrohantam minden mellett. A francba, mégsem tudom megbánni, sehogy sem. Az egyik fazon itt keresgél, a másik ott, a harmadik esküdözik, hogy megtalálta - s ha netán arra kérnéd, hogy fizessen neked egy sört, akkor szörnyen megváltozik a pofája, és azt mondja, hogy nem lehet, mert az nem úgy van, és különben sem iszik, és különben sem jó inni. Na, akkor megmondod neki, hogy neked jó inni, mire ő azt mondja, hogy nem, neked sem jó inni, mert az alkohol így meg úgy, csak ezt te nem tudod. Mire te megmondod neki, hogy tudod, a francba is, tudod, na mi lesz már azzal a sörrel, mert neked csak egy sör kell. És akkor elmegy, elmenekül.

Előbb vagy utóbb mindenki menekül egyet erre vagy arra, és az, aki helyben marad, nem normális. A menekülés hozzátartozik ehhez a Nagy Valamihez, és ennyi az egész. Én meg voltam olyan bolond, hogy nem menekültem sehová, csak pillogtam mindenkire, mint borjú az új kapura.

Akárhogy is vesszük, az a plakát ott én vagyok. Akárhogy is vesszük, mindig is tudtam, hogy az ott én vagyok. Hol vagy hercegem? Mi van, elittad a lovad?

Apám, anyám, legalább ti jönnétek be és mondanátok, hogy szerettek. Csak egy félóráig hagynátok a Napóleont és a konyhát. Bár mondanátok: szükségetek van rám, még ha csak félórára is. Akkor minden más lenne. És akkor mindenkinek más lenne, akkor mindenkinek jobb lenne. Akkor még a plakátot is letéphetném. Különben is, sohasem szerettem a plakátot. És azt hiszem, hogy a plakát nem is tudja, hogy nem szerettem, sőt, a plakát nem is tudja, hogy plakát. Akkor meg mi a francot akarok tőle? Semmit. Csak egy kurva bizonyítéka annak, hogy vagyok. Azok a kutyakölykök sem tudták, hogy vannak. De én tudtam: igenis vannak, és ez nekik bőségesen elegendő volt.

Na mindegy. Azér' csak gyűjtsunk rá, mégis. Jó dolog szembefűjni a plakáttal a füstöt.

Akire hallgattak a madarak

Csettintett nyelvével, mire a holló néhány környi repülés után kinyújtott kezére szállt. Mosolyogva nézte: a madár tollászkodott, fészkelődött. De egészen nyugodtan ült ott a kezén. Hatalmas madár, meglehetősen nehéz. Néhány perc után már nem bírta tartani, úgyhogy a levegőbe dobta. A holló felrepült, és a közeli fára telepedett. Kiszáradt almafa. Itt, a szántóföldek közepén.

- Viszlát Coki! - kiáltotta a madárnak. Elindult, hazafele.

Olyan gyönyörű idő volt, hogy az már a hihetlenséggel határos: a szeptember végi nap valami csodálatosan nyugtató erővel lengedezett alá a mezőkre; a levegő bársonyos, olykor mintha az érfélben lévő szőlő illata nedvesítené, nemesítené meg; az ég kellemesen világoskék, itt-ott suta bárányfelhők takarítják, s a szél oly bolondosan kergeti meg azokat, (megelégetve sutaságukat) miként kergeti a nevető gyerek a kutyakölyket (mosolyogva, játszadozva, csöppet sem komolyan - és a kutyakölyök, örülve a játéknak, szalad a gyerek elől, hogy végül mindketten a földre rogyjanak, és ott folytassák tovább a játékot).

Coki. Berta néninek a szomszéd lépcsőházban volt egy szarkája, azt nevezte az öregasszony Cokinak. Mosolygott. Íme, én egy hatalmas hollót nevezek Cokinak. Nincsen bennem semmi eredeti. Nem is akarom, hogy legyen, folytatta a gondolatot, miközben szétrúgott néhány földgöröngyöt. A szántásban sétált. Annyi eszem sincs, hogy kimenjek az útra. Ott nem kellene bukdácsoljak. De semmi kedvem kimenni.

Ezért is lettem életrajzíró, nem? A nagy regények, az ilyen meg olyan novellák, főként a versek, nem mentek nekem. Pedig mennyit próbáltam... Mennyit? - nevetett fel. Nem sokat. Két esztendő alatt mindenikbe belekezdtem, abba is hagytam, tisztességesen. Mindegy... Az életrajzírás legalább megy. Különben is, azt hiszem, hogy már minden könyvet megírtak a világon, minek nekem is összeszemetelni az irodalmat.

Coki... egyszer a lépcsőház bejárata előtt kikaptad kezemből a tésztát; én meg ott álltam és sírtam, a félelemtől meg a bosszúságtól. Később meg azt kezdtem ordibálni, hogy Berta néni, főzzön tésztát, mert Coki ellopta az enyémet. Mire az öregasszony kinézett az ablakon, s azt mondta, hogy ne aggódj Karl, lesz tészta, csak gyere vissza egy kicsit később. És még azt is mondta, hogy a tésztát nem főzik, hanem sütik.

Milyen rejtélyes volt Berta néni lakása! mondta ki hangosan. Leguggolt a barázdába, kezébe vett egy göröngyöt, morzsolgatni kezdte. A szarka pizok egy madár volt, nem? - nevetett. Igen, az volt. Egyszer úgy belekapott a fülembe, hogy az felhasadt, nyúlt önkéntelenül az alig látható forradáshoz. Coki, Coki... minden gyerekre haragudtál, minden gyereket megcsipkedtél. Berta néni lakása... Volt az öregasszonynak egy kanárijaja, a fiától kapta ajándékba... Coki, Coki, te a harmadik napon megölted azt a szerencsétlen madárkát. Meg kisújtottad a macska egyik szemét is, pedig az igazán békés állat volt - állt fel. Hogy mi minden nem jut az ember eszébe, töprengett, homlokát összeráncolta; és milyen összefüggéstelenül hatol el mindez a tudatomig, dobta le a göröngy maradványait a földre, dörzsölte össze kezét.

Mi is történt Berta nénivel? Miben is halt meg? Azt hiszem, májcirózisban. Igen. Nagyon sokat ivott. Az öregember egyszer el is mondta nekem, hogy Berta néni akkor kezdett el inni, amikor megértette, hogy az öregedés folyamata visszafordíthatatlan. Mindaddig egyetlen korty sem ment le a torkán.

Megírhatnám Berta néni életrajzát, nem? Mindeddig megírtam Van Gogh, Paganini, Liszt, Monteverdi, Sylvia Plath, Cicero, Julien Green és Mark Twain életrajzát, most már igazán papírra vethetném a Berta néniét is. Egészen biztos az, hogy nem fizetnének annyit érte, mint mennyit fizettek az előzőekért, de ez nem is lenne fontos. Viszont foglalkozz most Beethovennel. A felét már megírtad... Miután befejezted, elgondolkodhatsz Berta néni életrajzán is.

A kiszáradt almafa fele pillantott - íme, a holló még mindig ott üldögélt a fa egyik ágán. Tollain meg-megcsillantak a nap sugarai. Mozdulatlan, fejét sem mozgatja. Mintha aludna. Kiáltsak oda neki? figyelne rám egyáltalán? Coki mindig akkor jött a közelembe, ha ő is úgy akarta. Különben hívogathattam egész nap, meg sem moccant. Olykor hetekre eltűnt, hogy aztán teljesen váratlanul megjelenjen, ott, az almafán. És mindössze egyszer történt meg, hogy felkeresett a háznál. Egy reggel: csőrével hosszasan kopogtatta az ajtót, s mikor kinyitottam, úgy jött be a házba, mintha az az ő birtoka, az ő fészke lenne. Körülbelül fél óráig járkált ide-oda, mindenhez odakapott a csőrével, végül felrepült a karosszékre, s egy percnyi néma bámulás után ki akart repülni az ablakon. Úgy odacsapta magát az üveghez, hogy az miszlikre tört. Leesett a földre, de mire odaléptem, hogy segítssek neki, ismét felröppent, kiszállt az ablakon. A tornác karfáján tollázkodott egy keveset, aztán eltűnt. Délután ismét találkoztam vele, az almafánál. Hiába hívtam magamhoz, nem jött. Úgyhogy most se hívjam...

Onnan a dombtetőről tisztán látszott a fél mérföld járásra lévő falu. Tisztes, takaros település, kissé már elöregedett, a fiatalok mind-mind beköltöznek a városba, az öregekre hagyják a föld körüli gondokat. Karl négy évvel ezelőtt vásárolta meg a településen az egyik házat, melyből szerre kihaltak a lakók. Olcsó pénzért kapta meg, csaknem bagóért. Úgy tervezte, ki fog költözni ide a városból - végül is letett tervéről. Megelégedett azzal, hogy a telet és a nyarat itt töltötte, a tavaszt és az őszt pedig a városban.

Cokival ott ismerkedett meg a mezőn. Egyik sétáján a holló odaröpült melléje, s követte, akár egy hűséges kutya. Karl kissé meglepődött, végül már természetesnek tűnt az egész. Coki meg elkísérte másnap is, harmadnap is, hogy a negyedik napon eltűnjön. Nem mutatkozott egy hétig; Karl már azt hitte, hogy soha nem fogja viszontlátni, mikor ismét feltűnt, ott az almafán. És ismét követte a sétán. Ekkor nevezte el Cokinak.

A holló névadásával egyszerre Berta néni is belépett az életébe. Hirtelen harminc esztendőnél is többet ugrott vissza az idő: a szomszédos tömbházban lakó néni megjelent a maga fekete, rövid hajával, sovány testével, fonnyadt arcával, kékesfekete ruhájával, kopott, öreg biciklijével, félszemű macskájával, gonosz szarkájával, férjével, azzal a kövér, jóságos, félénk emberrel, aki egykor pék volt, s még nyugdíjas korában is viselte a pékek jellegzetes, fehér fejfedőjét. Karl azon vette észre magát, hogy el-eltöpreng Berta nénin, a néni tulajdonságain, elringatja magát a gyerekkori emlékek között, s ilyenkor megszűnik körülötte a világ; gyerekeknek érzi magát, aki sírva fogja meg a fülét, miután Coki odavágott, ijedten nézi kezén a vért, elszalad a többi gyerekhez, hogy elmondja: Berta néni biztosan, egészen biztosan egy rossz boszorkány, mert csak a boszorkányoknak vannak ilyen rossz madaraik és félszemű macskáik. Mintegy újraélte azt az ijedtséget és mérget, amikor Coki kikapta kezéből a tésztát és elröpült vele, letelepedett a lépcsőház sarkában meghúzódo áramházra, s ott szedte darabokra, ette meg jóízűen az édességet, ő meg csak nézte, végül kiment a lépcsőházból, odaállt Berta néni ablaka alá és elkezdett kiáltozni, hogy ő tésztát akar, mert Coki ellopta az övét. Nem mert volna belépni az öregasszony lakrészébe, mert ott egészen biztos boszorkányos dolgok történnek; oda az édesanya kísérete kellett, mert az édesanyák rendelkeznek azzal a különleges képességgel, hogy messze űzik a boszorkányokból a rossz, ártó és ígésző képességeket, így ártalmatlanná lesznek. Rémuldózva olvasta valahol, hogy a boszorkányok

gyermekzsírból készített főzetet kennek testükre, hogy repülni tudjanak; csodálkozó és ugyanakkor tartózkodó, tiszteletteljes pillantásokat vetett Berta néni cirokseprűjére, mert biztos volt benne, hogy az öregasszony azon a seprűn repül el minden szombaton a boszorkányok közé, s ott mindenféle rossz dolgokat művelnek; el nem tudta képzelni, hogy az a jószágos bácsi miként tudja eltűrni azt, hogy felesége egy boszorkány. Biztosan nem is tudja, gondolta, mert az öregasszony elkápráztatta, elvarázsolta. Olykor hetekig elkerülte a néni lakrészét, még a szomszédos lépcsőház felé menni sem mert, nehogy egy olyan pillanatában kapja el a boszorkányt, amikor annak szüksége van gyermekzsírra, vagy netán rossz kedve lenne. Viszont szerette is Berta nénit, hiszen ő mindig kedves volt vele, mindig akadt zsebében egy kis cukor számára, tésztával is megkínálta. Érthetetlen lehetett számára, hogy miért nem fogadtam el olykor a süteményt, kuncogott Karl, de a következő pillanatban kissé elkomorodott. Nem, nem tudott nevetni az öregasszonyon. Némi fájdalmat okozott neki az a gondolat, hogy néhányszor látta Berta nénit a tömbház előtti kertben heverni, hiszen olyannyira részeg volt, hogy nem tudott lábra állni. Hiába szidta az öregember, felesége nem szokott le az italról, sőt, egyre többet fogyasztott. Végül a kórházba került. Karl pontosan emlékezett erre az eseményre: Berta néni biciklin tért haza, s mikor le akart szállni a kerékpárról, elesett, alaposan odaverte magát a lépcsőház betonlépcsőihez. Berta, Berta, megint mit csinálsz, futott ki férje, de felesége nem válaszolt. Azonnal kórházba kellett vinni, ahol összevarrták fejét; a rutinvizsgálatoknál kiderült, hogy súlyos májcirózisa van. Négy hónapot adtak neki az orvosok, az öregasszony meg nyolc hónapig húzta. Nem törődött a doktorok tanácsával, figyelmeztetésével, tovább ivott, még többet, mint addig. Végül elfogyott ebből a világból. Ekkorra már Coki is elszökött otthonról, a félszemű, öreg macska is megdöglött. Az öregember meg, hogy ne legyen annyira egyedül, elköltözött a város más részébe, a fiához. Lakrészüket rövid idő múltán egy fiatal házaspár vásárolta meg.

Karl megrázta a fejét. Megpróbálta elhessegetni az emlékeket, hogy folytassa a munkát, de azok ott maradtak tudatában. Végül felállt az íróasztaltól, nagyot csapott tenyerével az ívlapokra, futó pillantást vetett a vastag kéziratra, majd átment a konyhába, hogy kávé készítsen. Amíg a kávé főtt, leült a konyhaasztal mellé. Eszébe jutott az az egyetemista lány, akivel valami húsz év előtt beszélgetett egy kávézóban. Annyi idő elteltével is pontosan emlékezett a lány öltözetére, arcára: barna, fordítottbőr kabát, kék ing, nyakán nyitott, fekete farmernadrág, magas sarkú cipő, melyből kikandikált a lány műszálas zokni; kék zokni, fehér virágokkal. Karl voltaképpen undorodott a lánytól, de azon az estén olyannyira nyomorultnak érezte magát, hogy még őt is elviselte - nem akart egyedül maradni. De amikor a lány fontoskodva azt mondta, hogy mi, szinisek, mind szegények vagyunk, de összetartunk, és ez a legfontosabb, felállt az asztaltól, szó nélkül fizetett, és kiment a kávézóból. Világéletében utálta a színházat.

Néhány pillanatig még ott lebegett előtte a lány arca, az a telt, csaknem kövér arc, melyet seszínű haj keretezett; fülébe csendültek az akcentussal kiejtett szavak. Elbambult; a kávéfőző rotyogása térítette magához. Felnézett a konyha falán csüngő öreg kakukkórára - ezt még a ház régi tulajdonosai hagyták itt -; az óramutató éjfélhez közeledett. Ásított, bár csöppet sem volt álmos. Fekete bögrébe öntötte a forró, gőzölgő kávé, majd kiült a tornácra. Kellemesen meleg éjszaka volt, holdtalan. A csillagok szikráztak; csend uralkodott, melyet olykor megtört a szél, ahogy az udvaron lévő hatalmas fenyőfa ágai közé beosont, s ott kis ideig rakoncátlanokodott az ágakkal, a tűlevelekkel. Itt-ott felugatott egy-egy kutya is, de ugatásukkal inkább megerősítették a csillagoktól szikrázó csendes éjszakát, mintsem szétzilálták azt.

Ott borongott a tornácon az emlékek, a tőle idegen emlékek, történések között. Íme, gondolta, mások emlékeit kovácsolom egybe, könyvbe, a magam emlékeimnek meg nem tudok parancsolni. Húsz, harminc esztendő múlt el, s ma este egyszerre minden itt van. Berta néni... A négy esztendő folyamat most beér, vagy mi van? kérdezte magát. Csaknem rémülten észlelte, hogy ezen négy esztendő alatt az öregasszonyról őrzött emlékei pontosan úgy álltak össze, mint amikor anyagot gyűjtött Van Gogh, Cicero stb. életrajzának megírásához. Szokása volt, hogy körülvette magát olyan tárgyakkal, képekkel, melyek valamilyen szinten összefüggésben voltak azzal a személlyel, akinek az életrajzán dolgozott. Hatalmas Mark Twain portrét függesztett íróasztala felé, amikor róla írt; Van Gogh életének papírra vetésében nagyban segítette egy eredeti levél, melyet a festő küldött testvérének, Theónak. Karl Bécsben vásárolta meg a levelet egy antikváriumostól, s bár biztos volt abban, hogy nem legális úton került forgalomba, ezzel vajmi keveset foglalkozott. Kifizette a nyolcezer dollárt, amit a levélért kért tőle a könyvtár, s már vitte is. Otthon üvegtartóba helyezte, s amíg a festő életrajzán dolgozott, íróasztalán tartotta. Olykor megérintette a levelet, mintha arra várt volna, hogy ez által bepillantást nyer Van Gogh életébe. Talán így is történt. Mindenesetre, egyetlen életrajzi műve volt ez, melyet díjjal tüntetett ki a londoni festőakadémia. Ötvenezer dollárt is adtak a díj mellé, s bizony Karl sokkal jobban örült a pénznek, mint a díjnak, mert akkoriban szűkösen álltak rendelkezésére az anyagiak; csaknem utolsó pénzén vásárolta meg a levelet. A kiadó összesen harmincnyolcezer dollárt fizetett a munkáért, a legnagyobb összeg, melyet valaha is kapott egy kéziratért. Sylvia Plath életrajzáért mindössze hatezer dollárt kapott, Julien Green életrajzáért pedig tizenégyezret.

Hörpintett a kihűlőfélben lévő kávéból, s ahogy a kávé illata orrába hatolt, Berta néni lakrésze jutott eszébe. Bizony, eléggé szutykos lakás volt az. Az öregasszony nem törődött a tisztasággal és a renddel, az öregembernek meg nem nagyon volt ereje hozzá.

Zöld olajfestékekkel lekent asztal és szék volt a konyhában, a falakon a festés csaknem teljesen tönkrement a főzéssel keletkezett gőz következtében; alighanem ötven esztendőnél is öregebb konyhaszekrény, amely ragad a rátapadt zsír miatt, a mosogatógagyló tele mosatlannal, némelyik edényre csaknem lekaparhatatlanul ragadt rá az ételmaradék; a fapadlót valami rikító színű rongyszőnyeg borította, a rongyszőnyeget meg nejlon - így védték a sár meg a morzsák ellen -, a nejlon tele van kenyérmorzsával és egyéb szeméttel, itt-ott fel is van hasadva, törve; egynéhány helyen a szarka, Coki ürüléke éktelenkedik, csak éppen az asztalon nem. A nappaliban aludt a két öreg: ott az ágy mindig vetetlen, az ágynemű jócskán hagy kívánnivalót maga után, a falakon sok-sok bekeretezett fotográfia, ábrázolja a két öreget különböző fürdőhelyeken, megcsillan az esküvői kép, melyre olykor könnyezve tekintett Berta néni - s ilyen alkalmakkor mintha többet ivott volna - de ott van a fiúk és az unokák képe is. Karl elképzelte, hogy miként is tisztítja meg olykor az öregasszony ezeket a képeket: reszkető kézzel, könnyes szemmel, majd leül a vetetlen ágyra, fonnyadt arcát tenyerébe ereszti, a portörölővel meg olykor a saját arcát is letörli, hogy szabaduljon a könnyektől, a bánattól. Régi televízió, amely már évek óta nem működik, mellette egy még öregebb, lámpás rádió, amelyen olykor még megszólaltat néhány régesrégi adót, olyat, amelyet már fiatalabb korukban is hallgattak, akkor, amikor még nem volt televízió. Az ágygal szemben régi ruhásszekrény terpeszkedik, ajtaján a lakk már pattog le róla. Mellette meg ott a vitrin, melyet egyszerre vásároltak a ruhásszekrénnel, a vitrinben régi porcelánok vannak, melyeket később eladott az öregasszony, hogy legyen pénze italra. Ócska, kopott, lyukas szőnyeg a padlón, immáron lehetetlen megállapítani, hogy milyen mintákat szőttek bele egykor készítői. Bent, a kisebbik szobában aránylagos rend van, egyrészt azért, mert ebbe a szobába jóformán sohasem lépnek be az öregek - itt lakott valamikor a fiúk, most meg Coki kalitkája van behelyezve, melyet a szarka sohasem használ -, másrészt meg azért, mert oly kevés itt a bútor - egy szekrény, egy

ágy, egy íróasztal, egy szék; semmi több - és az egyéb használati tárgy, hogy nem is lehet rendetlenség. Mindent vastag por borít. Némileg fülledt szag lengi be a két szobát és a konyhát, ehhez járul még egy olyan szag, melyet kizárólag az öregek lakásában lehet fellelni. A lakrész ablakai olyannyira mocskosak, hogy odabent állandó homály uralkodik.

Valóságos emlékgorgia lehetett ott, rázta meg a fejét Karl. Ismét belekortyolt a kávéba, előre-hátra ringatta magát a karosszékben.

- Lesz tészta, Karl, csak gyere vissza később - szólta ki az öregasszony az ablakon. Rossz almástészta, mosolygott. De minden gyerek örömmel fogadta.

Karl - csengett az öregasszony hangja a fülében. Tudatában hirtelen felbolydultak a Beethovennel kapcsolatos ismeretek. Karlnek a zeneszerző nagybátyja volt, rajongásig szerette a fiút, meglehetősen sokat pereskedett érte Johannával, a fiú anyjával. Amikor Beethoven testvére, Caspar meghalt, végrendeletében Karl gyámjaként feleségét és Ludwigot jelölte meg. Beethoven viszont úgy ítélte meg, hogy Johanna nem érett a saját fia nevelésére - és ez a legenyhébb kifejezések egyike, nevette el magát Karl - ezért a bírósághoz fordult, hogy nyerve el a kizárólagos gyámságot. Első ízben a bíróság az ő javára döntött, ám Caspar özvegye viszontkeresettel visszanyerte a gyámsági jogot. Végül is maga Karl vágta el a vitát azzal, hogy öngyilkosságot kísérelt meg, később meg katonának ment. Nem lehet hibáztatni a fiút viselkedéséért, gondolta Karl, hiszen Beethoven a lehető legrosszabb gyám volt: hol engedékeny, hol szigorú, hol kegyetlen, hol kedves, vagyis - kiszámíthatatlan. Viszont az is igaz, hogy Beethoven rendkívül rajongott a felelőtlen gyerekért, folytatta a gondolatot, hiszen amikor az öngyilkossági ügy a rendőrségre került, azt hazudta a rendőröknek, hogy gyámapja kínozza - s ekkor a zeneszerző néhány nap alatt esztendőket öregedett.

Ó, Beethoven, suttogetta Karl, s megreszketett kezében a kávésbögre. A kilencedik szimfónia hangjai jutottak eszébe. Az emberiség fejlődése! suttogetta fojtott hangan, mi több, az egész világ fejlődése. Mintha a Nusz, az ész és a Teremtő Ige bukkanna föl a Semmiből, s parancsol - legyen! Hangja, mozdulata végigsugárzik a Semmi birodalmán, létfolyamok bukkannak fel, széthömpölyögnek... És az első tétel utolsó hangjai mintha a győzelmet hirdető rivallások lennének: íme, megszületett a Lét! Végül az ismétlődő hangok, az ismétlődő erő mintha a Rendet akarná megteremteni - gyermekként csodálkozik el erején, teremtoi mivoltán, hogy aztán harsányat kiáltva, vidáman föl kacagva, beteljesülve immár saját szépségében, fejlődni kezdjen. És a fejlődés még az emberen is túlra mutat! Nehéz küzdelmet vív egymással a teremtés és a semmi.

- A harmadik tételben mintha megpihenne az erő, hiszen győzedelmeskedett: szépsége végigsugárzik a rend Univerzumán, s minden egyes csillagot, üstökös, bolygót, varázsporra hint tele, ruháztatva föl ily mód még nagyszerűbb, tökéletesebb szépséggel a mindent - mondta fennhangon. Felállt, az égboltra tekintett. - Ám túlságosan is csönd van, mintha valami hiányozna, mintha egy kevés szomorúság is kitűnne a hangok közül. Megteremtettem a világot és nincs ki azt csodálja - folytatta. - S e bánat kissé magába fordítja a teremtető erőt - ám néhány pillanattal később fölrivalló harsonák hirdetik a megoldást, imígyen vetítve előre az ember megérkezésének pillanatát. Ismét vajúdni kezd az Ige: formálja ki az Ember testét, építi meg lelkét, alkotja meg a test és lélek kettősségét. Mint anya, aki magába fogadta a megtermékenyítő magot, olyképpen viselkedik. És a tétel végén csöndesen felkészül a szülésre, mely robbanásszerűen érkezik meg a szimfónia negyedik részében. Fájdalom, ám ismét és ismét győzedelmes fájdalom! - kiáltotta. - A játékos futamokat mély hangok egészítik ki, s e kettős előrevetíti a várakozást. S miként virág emeli ki törékeny szárát a fagyos, tavaszi földből, olyképpen születik meg a gyerek. Törékeny és gyöngye még, hangja halk, ám egyre följebb emelkedik. Előbb a mély hangszerek, később már a hegedűk hangja sóhajtja a jól

ismert dallamot - s minden följebb kúszik, végül egyesül a mély, a közép és a magas, hogy a motívum teljes egészében pompázhasson, hogy a teremtés az emberben beteljesülhessen! Megszólal az ember: Ó, barátaim, ne ezt a hangot! Schiller Örömdája... az emberi mivolt teljes szépsége, vágyai, vétkei, álmai tűnnek elő a kórus hangjaiból. S a szimfónia vége óhatatlan győzelemről ad hírt, mintha a megistenülés hajnalán álló embert látnánk! - kiáltotta egyre és egyre.

Egészen megrészegült. Mintha extázisba esetem volna, gondolta. Nem illik ez egy negyvenkét éves emberhez, suttozta, miközben megtörölte gyöngyöző homlokát. Visszarogyott a hintaszékbe. Fázni kezdett. Kiitta a maradék kávé, bement a házba. Odaült az írógép mellé, magára húzott egy takarót, és dolgozni kezdett. Két óra elteltével felállt, tüzet rakott, majd tovább folytatta a munkát.

Délután öt óra körül ébredt fel. Ott aludt el az írógép előtt; feje a kéziratcsomón nyugodott. A takaró lecsúszott róla, ezért teljesen átfázott. Kábult volt, nem talált egyetlen gondolatot sem, melybe belekapaszkodván, ki tudta volna tisztítani tudatát. Talán öt percig is bambulhatott maga elé, végre aztán felállt, kinyújtóztatta fáradt, meggyötört tagjait. Kinézett az udvarra: szemben az ablakkal ott nyújtózkodott egy kemence. Soha többé nem fognak begyűjtani oda, gondolta. Képtelen vagyok koncentrálni... mindenféle lehetetlen gondolat kavarg bennem, teljesen összefüggéstelenül.

Köhögött. Száraz, erőszakos köhögés. Túl sokat dohányoztam. Kevesebbet kellene. Minek... - lépett a tűzhelyhez, hogy ismét tüzet rakjon. De a fa sehogysem akart lángra kapni, ezért egy idő múltán bosszúsan abbahagyta a hiábavaló kísérletezést, vette kabátját és kilépett a házból. Odakint hűvös levegő fogadta, orrába hatolt az ős illata. Leült a tornác feljárójára, fejét tenyerébe hajtotta. Nem, sehogysem jó... nem érzem jól magam.

Később megrázta fejét, hogy elhessegesse a komor gondolatokat. De azok nem akartak távozni, ezért továbbra is ott üldögélt a lépcsőn, mintegy várakozva, bámulta az udvart. Aztán az éjszakai felvillanásra gondolt. Hihetetlenül sokat írt az éjszaka, több mint százöt oldal. Pontosan nem is tudta, mikor alhatott el, csak arra emlékezett, hogy már hasadt a hajnal. Akkor minden elsötétült. Kavarogtak benne a történetek, a nevek, a személyiségek, a hangok, a dallamok, az összefüggések. Undor kapta el, Beethoven személyisége hirtelen riasztóvá vált. Szomorúan elmosolyodott, amikor eszébe jutott, hogy gyakorlatilag a zeneszerző temetését és utóéletét kell még papírra vetnie, és készen is van a kézirattal. Egynapi munka, egynapi intenzív munka, és meg is szabadulok attól a hatalmas iratcsomótól, amelyet több év alatt halmoztam fel.

Valahányszor befejezett egy-egy munkát, a hiábavalóság érzése kapta el. Olykor napokig, hetekig nem hagyta nyugton ez az érzés. Karl nem tudott örülni a befejezett önéletrajznak, nem örült a munkának, az írásnak. Ugyan voltak pillanatok, percek, órák, amikor határozottan szeretett írni, de ezen időszakok meglehetősen kevés részét alkották a megírás folyamatának. Szívesen abbahagyta volna az írást, de bizonyos idő elteltével valósággal ordított az írógép után. S ha nem engedelmeskedett a kényszernek, akkor feszült lett, hangulata nyomottá vált, nem tudott aludni, úgy érezte, hogy semmi értelme annak, hogy megszületett, hogy ingyenélő. Mihelyest leült írni, ezen érzések azonnal eltűntek.

Valahogy kiszabadította magát a komorság kötelékeiből, és bement a konyhába, hogy kávé főzzön. Amíg az élénkítő folyadék elkészült, tüzet rakott a szobában. Később leült a tűzhely mellé, kezében a kávésbögrével. Felvázolta magában az életrajz befejezését, majd miután elfogyasztotta a kávé, ismét odaült az írógéphez. Ám mindössze öt oldalon sikerült keresz-

túlvergődnie. Végül hagyta a fenébe az egészet. Kazettát helyezett a magnóba, s hamarosan Sosztakovics opusz 110a. zeneművének hangjai töltötték be a szobát. Karl meglehetősen hangosra állította be a lejátszót, úgyhogy a csattogó, szaggató, viharos hangok valóságos orgiát idéztek meg a falak között.

„Ó, ti, akik azt gondoljátok vagy mondjátok, hogy rosszindulatú vagyok, makacs és embergyűlölő, mennyire félreértetek engem” - suttogta maga elé Beethoven Heiligenstadti végrendeletének szavait. Ott kuporgott az ágy szélén, a bőgre reszketett kezében.

- Elég! Legyen elég! - kiáltott fel. Felugrott, kikapcsolta a magnót, elkapta kabátját, és kirohant a házból. A mezőre szaladt, ki a faluból; rosszkedve úgy követte, mint acsarkodó, dühös eb a prédáját.

- Coki! Coki! - kiáltozott, amikor a kiszáradt almafa közelébe ért. Megbotlott, elesett. Beverte fejét, szája felhasadt, a sebből vér szivárgott. Feltérdelt, kezével ajkához nyúlt. Zsebkendőt vett elő kabátja zsebéből, szájához pásztította. Felállt, és le sem porolva magát, továbbment. Próbált ismét a madár után kiáltani, de ebben megakadályozta a szájában eluralkodó fájdalom. Nem látta sehol sem a hollót. Leült a fa tövébe, hátát nekitámasztotta a törzsének. Fáradt volt, iszonyatosan fáradt. Elaludt.

Arra ébredt, hogy a holló kabátját rángatja. Ekkor már sötét éjszaka volt. Különösképpen teljesen kipihentnek érezte magát, rosszkedve eltűnt. - Szervusz Coki - emelte fel karját, rajta a hollóval. Coki okos, csillogó szemébe nézett. - Mi jó barátok vagyunk, nem? - kérdezte, és ránevetett. A madár félrefordította a fejét, úgy nézett Karlra. Később károgott egyet és leugrott a karról. Eltipegett úgy két lépés távolságra, ott meg a földre telepedett. Szemét továbbra sem vette le Karlról. A sötétségben úgy világítottak a szemei, mintha szentjánosbogarak lennének.

Karl feltápáskodott. Éhséget érzett. Késő lehet már, gondolta. - Jössz, Coki? - nézett a csillogó szempárra. - Kapsz finom húst, ha velem jössz. Ha meg nem akarsz, akkor jó éjszakát.

A holló károgott, majd felrepült az almafára. Karl teljesen szem elől veszítette a szénfekete madarat. Elindult hazafele. Sokáig bukdácsolt a barázdák között, míg végre ráakadt a hazafele vezető útra. A faluban itt-ott emberekkel találkozott, odaköszönt nekik. Nem lehet olyan nagyon késő, gondolta, ha emberek vannak még az utcán. Tévedett: amikor egyik ismerőse táncmulatságba invitálta, akkor rájött, hogy bizony későre járhat az idő. Tizenkettő múlt néhány perccel - tudta meg. Megköszönte a meghívást, majd munkájára hivatkozva visszatartotta. Ismerőse még biztatta néhány pillanatig - Karl számára már kellemetlenné kezdett válni a visszautasítás -, végül elváltak.

Az ismerős szájából kicsapó alkoholszag ismét Berta nénit idézte elméjébe. Elképzelte az öregasszonyt a biciklin - mi lenne, ha most hirtelen elkarikázna mellettem? Akár egy villanásnyi látomás... Mit tennék akkor? Megrémülnék? Azt gondolnám, hogy Berta néni valóban boszorkány? Tudnék mondani neki valamit, ha váratlanul megjelenne és rámköszönné? Mit tud mondani az ember egy olyan személynek, akiről azt hitte, hogy halott, s íme, előtte áll?

Eszébe jutott egy történet. Még gimnazista korában történt. Kémiatanárnője meglátta az utcán, rendkívül meglepődött, még táskáját is elejtette. - Te élsz?... - kérdezte döbbszerű hangon. Karl még jobban meglepődött: - Igen... Miért? A kémiatanárnő megrázta fejét: - Azt mondták nekem, hogy felakasztottad magad. Karl nevetett, felvette a tanárnő táskáját és kezébe nyomta: - Higgye el tanárnő, ha valaha is megteszem, utána azonnal felhívom ön - mondta. Később kiderült, hogy a város másik gimnáziumában egy hasonló nevű fiú vetett véget az életének.

E történés mosolygásra készítette. Aztán gondolatai visszaugrottak Berta nénire. Mire hazaért, egészen biztos volt abban, hogy elkészíti az öregasszony életrajzát. Ha nem is jelenik meg, ha nem is fizetnek érte, nekem fontos munka lesz, gondolta. Végre a saját múltomat verhetem csapra ezzel... és mily örömmel fogom megtenni.

Belépett a kapun. A tornác feljáróján valami motoszkálást hallott, úgyhogy meghúzódott a sötétben. Pár pillanatnyi feszült várakozás után kissé megemberelte magát, és ki akart lépni a tornácra. A zaj erősödött - aztán egy káromlás hallatszott. Coki az, enyhült meg feszültsége, s már azon volt, hogy szól a madárnak, amikor rájött, hogy madárhangnak madárhang ugyan amit hallott, de nem Cokié. Gyorsan belépett a házba, odabent felkattintotta az izzót. A tornác deszkáira nézett. Ott egy kis, csillogó, fekete tollgombolyagot pillantott meg: egy szarkát. Mi a fene, hökkent meg.

A madár egészen közel vánszorgott Karlhoz, ismét káromgott. Leguggolt, kezét kinyújtotta a szarka fele, mire az hátraszökkent. - Ne félj, ne félj - biztatta. Hiszen ez Coki - döbbsent még pár pillanatnyi bámulás után. Ez Coki, Berta néni szarkája.

Nem, ez lehetetlen, vetette el a gondolatot, mégis, nem élhetnek oly sokat a madarak. - Coki - mondta ki a szarka nevét, mintha a végső bizonyosságot kereste volna. A madár káromgott, ismét közeledett. - Coki - mondta ismét, halkan, egészen halkan, mire a madár ismét megmozdult, csapott néhányat szárnyaival. - Coki... - mondta ki ismét, és könnyes lett a szeme. Újabb káromlás, szárnycsattogás. Karl úgy guggolt ott, mint egy gyerek, aki mélységesen szomorú. Végül a szarka törte meg a csendet - megpróbált Karl vállára repülni; eltévesztette a repülési irányt, Karl háta mögött a tornácra esett. Gyorsan megfordult, kezébe vette a madarat. Magához szorítva vitte be a házba, s helyezte le a konyhaasztalra. Ott gubbasztott Coki, nem is moccan. - Istenem, hogyan találtál ide - suttogta Karl, majd gyorsan a konyhaszekrényhez lépett, s onnan egy csipetnyi rizset vett elő. A szarka elé szórta, de az rá sem nézett az ennivalóra.

Karl leült az asztal mellé. A madarat figyelte. Jó negyedóra is elmúlhatott anélkül, hogy egyikük is mozgott volna.

Kaparázás hallatszott az ajtón. Karl feleszmélt, Coki felrepült és a konyhában lévő díványra esett. Karl kinyitotta az ajtót. Körülnézett, de nem látott senkit. Megfordult, becsukta az ajtót. Cokit kereste, végül megpillantotta a díványon.

Coki nem volt egyedül. Mellette ott üldögélt a holló.

Akkora döbbsent zuhant Karlra, hogy egészen elgyengülten ült le a konyhaszékre. Mi történik itt Istenem... teljesen megbolondultam. A holló az asztalra repül, kezébe csípett. Majd odalépett a rizshez és jóízűen felszedegette. Csapott néhányat szárnyával, és visszarepült a szarka mellé.

Karl felállt, a díványhoz ment. - Coki és Coki - mondta. A szarka káromgott, a holló meg felszökkent Karl vállára.

Nevetni kezdett. - Mi van Berta néni, hát tényleg azt akarod, hogy megírjam azt az életrajzot? - mondotta hangosan. A holló visszaszökkent a szarka mellé, annak tollaihoz dörzsölte magát. A szarka lehunyta szemét. - Csak aludj, öreg madár - suttogta Karl, és ismét könnyek szöktek szemébe. - Csak aludj... az én madaram majd vigyáz rád.

Bement a dolgozószobába, néhány vékonyabb fát dobott a tűzhelyen pislákoló parázsra, úgy ruhástól végigdőlt az ágyon, még kabátját sem vetette le. Néhány perc múltán fellobbantak a lángok; Karl sokáig, sokáig nézte a tüzet. Nem megyek még haza, döntötte el magában, nem, addig nem megyek haza, amíg meg nem írom Berta néni regényét. Mert regény lesz az, nem

életrajz. Regényt írok, igazi regényt, nagy és a nagy személyek által naggyá lett személyek nélkül: csak emberekről, magamról és másokról és megint másokról. Nem lesz szükségem tucatnyi vastag dossziéra, kutatási anyagra, nem lesz szükségem másra, mint tulajdon két kezemre, agyamra és az írógépemre.

Felállt, vastagabb hasábokat helyezett a tűzre, visszadőlt az ágyra. Néhány pillanat múltán elaludt. Egy óra múltán megébredt, ismét rakott a tűzre, levetette kabátját, és visszaheveredett az ágyra.

Két hét múltán már lidércnyomásnak érezte az egészet. A regénnyel jól haladt ugyan, de az volt az érzése, hogy minden leírt szó kiszakít testéből egy darabkát. Beteg lett: olykor órákig hánykolódott lázasan az ágyon, teljesen tehetetlenül, s ilyenkor gondolni sem akart az írásra. Mindhiába: a szavak ott zúgtak benne; rémülten észlelte, hogy belőlük áll, hogy egész lényét szavak, csak szavak alkotják. Ritka, igazán ritka volt az a pillanat, amikor örült ennek.

Köhögve, reszkető kézzel gépelt; később meg olyannyira elgyengült, hogy nem bírt írni az írógéppel. Ekkor félretette a masinát, kézzel folytatta a munkát. A szarka meg ott ült mindig az íróasztalon, mint valami kabbala, de fétis is egyben. Három hét múltán készen állt a regény felével. Nem is tudta, merre vezetnek a szálak, miként fogja, hová fogja levarni azokat, ő csak írt, írt, s mintha valami istentelen erő vezette volna a kezét, nem engedte nyugodni, nem engedte megpihenni. Ha leírta egy mondat felét, a következő mondat már ott égett benne, kikívánczozott. Úgy érezte, megőrül, ha nem veti azonnal papírra a következőt, és a következőt és a következőt.

Boszorkány... boszorkány... suttogta maga elé csaknem minden percben. És akkor az öregasszony szikár, fonnyadt alakja valóban boszorkánnyá lényegült elméjében, rosszakaró démonná, aki csak a saját, önös játékát folytatja vele, nem kíméli, kiröhögi fogatlan szájával, feléje kapkod mocskos, faágszerű kezével, homlokát simogatja - a bőre érdes, akár a durva dörzspapír; minden érintése egyben lázba hozza és egyben fel is égeti; lidércnyomás, hideg-meleg verejték, könny, jajgatás, delírium; ő meg csak írja, írja a sorokat, számtalanszor bemegy a vénasszony mocskos lakrészébe, leül a konyhában, leül a nappaliban, leül a fiú üres szobájában, számtalanszor megbámulja, miként falja fel Coki a tésztát a lépcsőházban, az áramház tetején; számtalanszor látja az öreg, nyikorgó drótszamárt, ő is felül rá, de nem tud biciklizni, úgyhogy az öregasszony tartja a masinát, s közben vihog; számtalanszor megáll a békés öregember előtt, nézi fehér péksapkáját, mely így, így közelről nem is olyannyira fehér, mert íme, fekete pettyek vannak rajta, s mikor az öreg leveszi, hogy kezében tartsa, nyomkodja, akkor látni lehet, hogy a fejfödő belseje csaknem fekete a zsírtól; számtalanszor látja miként az öreg boszorka odaveri magát a lépcsőkhöz, s koponyája felhasad, a vér ömlik, ömlik, már vörös az egész lépcsőház, vörös a lépcsőház eleje, vörösek a bokrok és a fák és a fű a tömbház körül, vörös a rossz drótkerítés; együtt jajgat az öregemberrel, úgy érzi, hogy szétmarcangolja annak fájdalma az ő, az ő lelkét, testét, együtt rohan vele a kórházba, együtt sápad el vele és rogy össze, amikor megtudja, hogy a vénasszonynak májcirózisa van; mily szívesen elpusztítaná ezt a boszorkányt - de nem tudja, mert a következő és a következő szó, mondat, sor életben tartja; megrészegeti a vénasszony szájából kicsapó alkoholbűz, úgyhogy részegen, szédelegve, bódultan, kábultan írja tovább a sorokat, vad, örült energiával a lelkében, testében, hogy a papír is felhasad az írógép csapásai, nyomása alatt, de ő nem törődik ezzel, nem és nem, ő ír, egyre ír, egyre sebesebben, egyre olvashatatlanabbul, egyre erőszakosabban, egyre örültebben... Olykor kezébe süllyeszti fejét, hogy megpihenjen, hogy megpihenjen azért, hogy tovább tudja folytatni; tudja, érzi, hogy csak akkor lesz vége, ha befejezi ezt az istentelen írást, melyet úgy kényszerítettek rá, kérdezetlenül, vele mit sem törődve.

Hat hét múltán elkészült. Rá sem bírt nézni a kéziratra, amely ott terpeszkedett az íróasztalon, kevélyen, gögösen. Fejét lehorgasztotta, s úgy bámult maga elé órákon keresztül. Észre sem vette, hogy odakint nagy pelyhekben táncol alá a hó, annak sem örült, hogy befejezte a munkát.

A holló károgása térítette magához. Tétován körülnézett a homályba burkolt szobában, megpróbált felállni, de tagjai úgy elgémberedtek, hogy percekbe került, amíg fel tudott tápászkodni. Valahogy elvándorolt az ágyhoz, az ágyhoz, melyre nem feküdt le több mint hetven órája, és rázuhant. Tizennyolc órát aludt egyfolytában.

Reszketve ébredt fel; olyan hideg volt a szobában, hogy lehelete látszott a levegőben. Tüzet rakott, fagyos tagjait megpróbálta felmelegíteni. Néma idő elteltével a konyhába ment, evett néhány falatot, majd visszatért a szobába. Kellemes meleg fogadta. A két madár némán gubbasztott egymás mellett az ágyon; Karlak csak most jutott eszébe, hogy enni adjon nekik. De - állt meg, amikor már vissza akart menni a konyhába - a szarka nem evett mindeddig egy falatot sem. A holló igen, de a szarka, Coki semmit sem.

Lekuporodott a két madár elé, vizsgálni kezdte a szarkát. Az pontosan úgy nézett ki, mint hat héttel ezelőtt - tollai vizesek voltak, holott nem ment ki a szobából, teste sovány, csőréből egy kis darab hiányzott. Karl megborzongott, ahogy a madár ránézett. Mintha halott szem tekintett volna rá: Coki szemében semmi, de semmi fény nem volt.

Végül felállt, kiment a konyhába, ennivalót hozott és a madarak elé helyezte egy tálcscában. A holló mohón kapott az étel után, viszont a szarka meg sem moccant. - Egyél már - kiáltott rá a madár. - Mi van veled? Bosszúsán odament az íróasztalhoz, hogy elrendezze, dossziéba helyezze a kéziratot. Csak most jutott eszébe, hogy még nem adott címet a regénynek. Kis gondolkodás után ezt írta fel az irattartóra: *Akire hallgattak a madarak.*

Sivalkodást hallott. Megfordult. Lába a padlóba gyökerezett a látványtól: a holló nekitámadt a szarkának, gyors ütésekkel verte szét annak fejét. Pillanatok alatt végezett vele. Karl odarohant az ágyhoz, de késő volt: Coki ott hevert, egy csepp vér nem sok, annyi sem folyt ki testéből. A holló csapott néhányat a szárnyával és az íróasztalra repült. Onnan meg az ablaknak rontott: kitörte az üveget, és kiröpült. Szél volt odakint, néhány hópihét sodort be a szobába, melyek elolvadtak, mielőtt elérték volna a padlót.

- Elég... elég volt... - suttogta Karl maga elé. Percek alatt összecsomagolt, egy óra múltán meg a falu vasútállomásán váltott jegyet az első vonatra, amely Prágába ment. Fél órai várakozás után megérkezett a vonat, ő meg azonnal felszállt - holott a szerelvény több mint tíz percig tartózkodott a peronon -, helyet foglalt az egyik fülkében, tekintet nélkül arra, hogy jegye nem arra a helyre szólt.

Prágáig nem volt hosszú az út, alig negyven perc múltán már le is szállhatott a vonatról. Azonnal lakására ment. Csomagjait ki sem bontotta; megfürödött, evett egy keveset és lefeküdt. Sokáig nem jött álom a szemére, gondolatai hol ide, hol oda rángatták. Végül elaludt. Reggel ébredt meg, alaposan kipihentnek érezte magát. A közeli kávéházban reggelizett, onnan meg a kiadóba ment. Leadta a kéziratot, majd hazament.

Egy hét múltán megkereste a kiadó, és felajánlottak neki negyvenezer dollárt a regényért, továbbá részesedést az újrakiadásokból. Karl elfogadta az ajánlatot. Kissé meglepődött amikor a kiadóbéliek közölték vele, hogy harmincezer példányt szándékoznak nyomtatni a kötetből.

Három hét múltán már kezébe is vehette a kész könyvet. Egy hétre rá pedig, hogy a mű kapható lett a könyvesboltokban, csörögni kezdett a telefon. Ismerősei, különböző lapok szerkesztői gratuláltak a munkához, értetlenségüket fejezték ki, hogy mindeddig nem foglalkozott

szépirodalmi munkával. Alig két hónap múltán újra kiadták a könyvet, ekkor már nyolcvanezer példányban, majd fél év múlva harmadszor is, szintén nyolcvanezer példányban.

Karl teljesen értetlenül állt. Ő messzemenően rossznak tartotta munkáját, olyannyira, hogy képtelen volt újraolvasni - csak belelapozott, majd is letette. Ha volt rá lehetősége, inkább kikerülte az újságírókat, akik meglehetősen bosszantóan kezdték felfedni életét; valóságos ódákat írtak személyiségéről. Mi több, még azt az egyetemista lányt is előkaparták valamelyik színházból, akivel annak idején beszélgetett; a korán fonnyadozásnak indult színésznő meg elmondta, hogy ő már akkoriban nagy embernek tartotta őt, mert olyan különösen viselkedett.

Befejezte a Beethoven életrajzot is, melyből szintén sikeres könyv lett. Már nem is életrajzként, hanem öntörvényű regényként tárgyalta irodalom - Karl meg bosszankodott.

Az elkövetkezendő év nyarán kilátogatott falusi házához. Kissé félve ment be az épületbe, majd kísértelt a mezőre, hogy megkeresse Cokit. De hiába kiáltozott utána, a holló nem jelentkezett. Négy napig maradt a faluban, ezalatt idegennek érezte magát a falak közt, rossz álmok gyötörték, rossz előérzetei voltak. Aztán hazament, anélkül, hogy Cokival találkozott volna. Végül úgy döntött, hogy eladja a házat; búsás haszonnal sikerült megszabadulnia tőle, hiszen ekkor már mindennek értéke lett, amit birtokolt egykor. Valami újságíró riportot is közölt a házról, áradozva, hogy a híres regény ott született meg.

Végül minden egy rossz emlékké alakult át; később már teljesen jelentőségét veszítette. Karl soha többé nem írt egyetlen sort sem, sem életrajzot, sem regényt. Elég pénzhez jutott, hogy gondtalanul megélhessen. Sokat utazott, élte az életét úgy, ahogy mindig is akarta: semmit sem tett. Az a kínzó érzés, hogy írjon, soha többé nem jelentkezett. Nyolcvanhat éves korában halt meg egy Bécs melletti faluban, mosolyogva, egy derűs, napsütéses októberi napon. Több mint húszezer ember vett részt temetésén - akárcsak egykor Beethoven temetésén. S ha valaki megkérdezte volna tőle, hogy melyik művét tartja a legnagyobbobbnak, akkor habozás nélkül Beethoven életrajzát nevezte volna meg.

Az események rohamos fejlődése

Stulte, quid haec frustra votis puerilibus optas?

(Ovidius: Tristia)

Tétován szálldosott a levegőben. A rekkenő hőségben úgy hallatszott a dongás, zümmögés, mintha valami ócska fűrésszel dolgoztak volna egy deszkafal mögött. Leszállt a barna asztalkára, a kék kávéscsésze mellé, már éppen arra készült, hogy jóízűen megebédeljen abból a néhány cukorszemből, amikor újsággal csaptak rá.

- Legyek! Mindenhol csak legyek - dörögte a pápaszemes, meglehetősen kövér ember. - Az ember már a kávéját sem tudja elfogyasztani... - majd nagyot suhintott a gyilkos fegyver szerepét betöltő újsággal, hogy a légytetemet lerázza. De nem sikerült, úgyhogy kénytelen volt egy pöccintéssel eltávolítani az agyoncsapott legyet. Majd megigazította pápaszemét, kinyitotta az újságot, és olvasni kezdett. Olykor megigazította barna kabátját, láthatatlan porszemeket fricskázott le róla, köhécselt, majd tovább olvasott.

Rajta kívül még három személy tartózkodott a helységben, két vendég és a tulajdonos. A vendégek mindhárman a kávéház különböző sarkaiban helyezkedtek el. Holott igazán sok közös vonás volt megtalálható bennük: ugyanazt az újságot olvasták, mindhármuknak pápaszeme volt (divat ez, nem is más), mindhárman két kiskanálnyi cukorral fogyasztották ugyanazt a kávé, mindhárman felkecskéltek a lábukat, mind a háromnak meglehetősen nagy volt a hasa, mindhárman csíkos mellényben voltak. Csupán korban különböztek egymástól: ketten úgy hatvan esztendő körül járhattak, a harmadik pedig meglehetősen fiatal, huszonöt év körüli.

A kávéház tulajdonosa unottan támasztotta a pultot. Csíkos mellényében úgy festett, mint egy szökött rab; de ez alighanem rámondható a városka férfilakosságának a kétharmadára, hiszen csaknem mindenki csíkos mellényt viselt.

Tulajdonosunk mellénye teljesen új volt, és selyemből készült, ezzel is jellemezve társadalmi helyzetét: a gazdagabbak fajtájából. Holott csak látszat ez. Már nem valami gazdag, igaz, a szegénység viszontagságai sem fenyegették létét. Sokan inkább azt mondanák rá, hogy jól szituált. És igazuk is lenne. Ezért kissé meglepő, hogy azon gondolkodott: itt az idő bezárni a kávéházat és valami más vállalkozásba kezdeni. Fakitermelésbe. Mert az jó haszonnal jár. A kávéház már nem olyan jó üzlet, kiváltképpen a háború megkezdése óta. Azelőtt még jól ment minden... még egy felszolgálót is tudott alkalmazni. De most... de most már a felszolgálót is el kellett bocsátani - nézett némi undorral a három vendégre. Őszintén a pokolba kívánta mind a hármat. Hiszen még arra sem voltak képesek, hogy egy kis süteményt vásároljanak!... - háborgott, s vetett pillantást a pult üveges részében elhelyezett süteményekre. Azok már két napja, hogy ott árválkodtak. Alig sikerült eladni egyharmadukat. Bezzeg annak idején!... annak idején, amikor még a zsidók is a városban voltak - sóhajtott a tulajdonos, majd gyorsan körülnézett, hogy a három vendég közül valaki észlelte-e az önkéntelen sóhaj. De azok úgy meredtek az újságjukba, mintha saját sorsuk lenne ott pontosan, napról napra, óráról órára megírva. A zsidók!... azok igen... Ezelőtt egy esztendővel még egy-két fiatal leányt is tudott fogadni, hogy néhány vendég ízlését maradéktalanul kielégíthesse. De véget értek a szép idők: egy napon a polgármester parancsot kapott, hogy gyűjtsék össze a zsidókat, telepítsék ki őket a város végén található régi tégláégető épületébe. Azóta meg egyre rosszabbodik a helyzet - sóhajtott ismét tulajdonosunk, de most nem nézett körül. A zsidók összefogdosását követően a

jegyrendszer következett. Előbb a kenyeret adták jegyre. Most már a cukrot is, a húst is. Szerencsére neki van egy-két jó barátja, akiken keresztül sikerül cukrot szerezni. Mert különben tényleg bezárhatja a kávéházat, és elmehetne arra, amerre a szeme lát.

Idáig jutott az elmélkedésben, amikor nyílt a faragott, barna ajtó, és újabb vendég lépett be a kávéház felettebb meleg, de hűvös, tartózkodó légkörébe. Csak úgy, ingujjban szaladt be, még csíkos mellény sem volt rajta. Pedig igazán viselhetné - morfondírozott a tulajdonos, és máris töltötte a kávé. A belépő nem volt más, mint a városka egyetlen szabója, mesterségéről tanuskodtak a sűrű, göndör hajában árválkodó cérnafoszlányok is. Öt óra - gondolta a tulajdonos, miközben a kávé a pultra helyezte. Ugyanis a szabó mindig pontban öt óra két perckor lépett be, hogy elfogyassza az aznapi kávéját. Ezt a szokást tizenegy esztendeje vette fel, s csupán két nap volt, amikor elmulasztotta: akkor temette el feleségét.

A szabó meglehetősen izgatott volt. Márpedig ez az izgalom sehogy sem illett ahhoz a meleg és méltóságos légkörhöz, melyben addig eltespedt a kávéház.

- Jaj nekem... jaj... - lépett oda a pulthoz, és szomorú kutyatekintetét a tulajdonosra emelte, aki kínosan vigyázott arra, hogy ne tűnjön fel, mennyire kíváncsivá tette a szabó jajgatása.

- Valami baj van, uram? - kérdezte kötelességtudóan. Végül is egy kávéház tulajdonosának íratlan kötelessége, hogy lelki támaszt is nyújtson a vendégeknek.

- Jó napot... jó napot... - hadarta a szabó, és körülnézett a teremben. - Én is megkaptam... képzelje, én is megkaptam...

- Mit kapott meg, uram?

- A behívót... a behívót kaptam meg.

Akkor tényleg baj van, gondolta a tulajdonos. Mert nem lesz aki varrjon majd a városban. Az öreg szabó négy éve visszavonult, s azóta nem hajlandó egyetlen öltést sem ejteni.

- És mikor kapta meg, ha szabad érdeklődnöm?

- Alig négy órája.

Az egyik úriember mocorogni kezdett. Tiszteletteljes jelzése volt ez annak, hogy ő is részt szeretne venni a diskurzusban.

- Igen, uram? - fordult feléje a tulajdonos.

- Meglehetősen sokan megkapták már - hümmögte az úriember, és letette az újságot az asztalkára. Néhány pillanatig belemeredt kávéjába, aztán tovább folytatta: - De a hazának most szüksége van minden erős testre és lélekre.

- Ön uram meglehetősen könnyen beszél - reszketett meg a csésze a szabó kezében. - Ön már túl van ötvenötödik életévén, s ezért aligha fogják behívni.

- Uram, nem ez a lényeg! - mocorgott ismét az úriember, és ez a mocorgás arra utalt, hogy türelme. - A lényeg az, hogy önre most szükség van. Különben is, az újságok azt írják, hogy meglehetősen hamar vége lesz a háborúnak. Tisztelt uram! ehhez tartsa magát, és ne feledje, hogy mi a kötelessége!

De a szabó nem hagyta meggyőzni magát.

- Világéletemben tisztességes állampolgár voltam - mondottá. - De képtelen vagyok egyet-érteni a háborúval.

- Uram, ön fél! - csattant fel erre az úriember. A tulajdonos kissé meghökkent, már-már azon volt, hogy beleszól a beszélgetésbe, de aztán letett szándékáról.

- Uram, ön megfélemezik arról, hogy népünknek sok fia máris a frontokon van! Saját testükkel védelmezik földüket a golyóktól és az aknáktól.

A szabó elhallgatott. Nem mintha meggyőzték volna. De a rendőrfőnökkel nem igazán jó dolog ujjat húzni. Már így is túl sokat mondott. Ekkor mocorogni kezdett az az úriember, aki agyonütötte a legyet. Kegyes, kissé fölényeskedő hangon szólalt meg:

- Ugyan, ugyan, uraim! Csaknem fognak most hajba kapni. Hagyjuk az ilyen primitív beszélgetéseket... nem úriemberekhez való. Hitem szerint ön valóban fél - intézte szavait a szabóhoz -, és ez természetes is. Az ön mestersége a varrás, nem pedig a fegyverforgatás. Ön pedig - fordult a rendőrfőnök felé - mérsékelje szavait.

Pillanatnyi szünet következett, mely alatt megtörölte verejtékező homlokát.

- Tény és való, uraim, hogy a hazának most szüksége van minden fiatal, erős kézre. Éppen ezért maradéktalanul eleget kell tennünk kötelességünknek. Érzéseinket kénytelenek vagyunk figyelmen kívül hagyni. Remélem, értik szavaimat - emelte fel kávéscsészéjét. Akkurátusan: hüvelyk- és mutatóujjával.

Ez is túl van az ötvenötön, gondolta mérgesen a szabó. De nem mondta ki, mert az alpolgármesterrel sem jó játszani.

- Önnek, uram, önnek mennie kell. Teljesítse a kötelességét - folytatta az alpolgármester. Olyan beszédet tartott, melyet még egy pap is megirigyelhetett volna.

- Tökéletesen igaza van! - mondotta gyorsan a rendőrfőnök, miközben elégedetten hátradőlt. A szék nagyot nyikkant súlya alatt.

Ezzel vége is lett volna a beszélgetésnek, ha a harmadik úriember is bele nem szólt volna.

- Magam is megkaptam a behívót - mondta.

Akkor nincs semmi baj, nyugodott meg valamelyest a szabó. Ha a polgármester fia is behívót kapott, akkor nem is lehet olyan rossz hely az a háború.

- Megkaptam, és teljesítem azt, ami a kötelességem - folytatta, némileg rideg hangon. - Édes atyám mindig arra oktatott, hogy maradéktalanul alá kell vessem magamat mindannak, amit a haza megkíván tőlem.

Igen, mérgeződött magában a rendőrfőnök, a haza kívánta tőle azt is, hogy a város pénzéből építsen villát a szomszédos tartomány egyik tava mellett. Hirtelen mozdulatot tett, mintha dühét akarta volna elhessegetni, s ezzel feldöntötte kávéját.

- Oh, elnézést... - nézte, ahogy a fehér abrosz mohón felitta a feketésbarna lét.

- Hagyja kérem - sietett oda a tulajdonos egy rongydarabbal. Gondosan letörölte az asztalkát, majd tiszta terítőt húzott rá.

- Köszönöm, köszönöm - helyezkedett el a frissen megterített asztal mellett a rendőrfőnök (különben is, mintha az előző abroszon pecsétet fedezett volna fel).

- Kérem - ment vissza a tulajdonos a pulthoz.

Az abroszcsere után ismét csend telepedett a kávéházra. A szabó kiitta kávéját, és sietett vissza vászonvégei közé. A tulajdonos meg ismét a süteményeket kezdte bámulni, ismét azon ábrándozott, hogy milyen jó lenne valami más vállalkozásba kezdeni. Akkor dőlne a pénz.

Pedig az 1940-es években aligha volt példa olyan vállalkozásra, melyből dőlhetett volna a pénz. Hacsak nem hadiiparba fektetett az ember.

Leginkább a szabó érezte ezt a bőrén. Amióta kitört a háború, azóta alaposan megcsappant rendelői köre. S bár a városka férfilakosságát csak most kezdték mozgósítani, a rossz időkre való készülődés következtében meglehetősen sokan lemondták rendeléseiket. Ha így megy tovább, két hónap múltán kenyér nélkül maradok, mérgelődött és rémüldözött a szabó, de aztán tovább öltögetett. Legalább annak a kevés megrendelésnek tegyen eleget.

Talán a sors fintora, hogy éppen utolsó megrendelését varrta, amikor megkapta a behívót. A behívóparancson az állt, hogy március 12-én jelentkezzen a laktanyánál. Két nap múlva. Dermedten nézegette a rossz minőségű papírra nyomtatott szöveget. Eleinte fel sem fogta. Valahol abban a csalóka reményben ringatta magát, hogy őt, őt aztán nem fogják behívni. Róla el fognak feledkezni. A dermedtséget rémület váltotta fel. De azért nem volt akkora a rémület, hogy ne tudott volna tovább dolgozni.

Most is azon dolgozott. A sötét kis lyukban (csalóka az a bejárat! a hatalmas kapualjból rendezett udvarra lépett az ember, de hiába keresett volna cégtáblát vagy valami irányjelzőt a tipikus, udvarra néző teraszos épületen: a szabó műhelye a pincében volt) hihetetlenül nagy volt a rendetlenség. A föld csaknem sikoltozott egy alapos sikálás után, a sarkokban egymás hegyén-hátán heverték a vászonvégek, a közepén lévő asztal recsegett minden mozdulatra, lapja tele volt rakva mindenféle haszontalansággal. Akárcsak a szék: ütött-kopott jószág volt az is, a lak már régen lepattogott róla. Azt még elődjétől örökölte. Mindössze egy gázlámpa világította meg a helységet, kevés fény ez a munkához. De a szabó nem zavartatta magát. Akkor sem zavartatta magát, amikor varrógépe elromlott: azóta kézzel dolgozik. Különbösen is, sohasem tudta megszokni azt a buta jószágot. Eleinte még javíttatgatta, olajoztatta, de egy esztendővel ezelőtt nagyot kattant valami a masina belsejében, s a tű nem mozdult többé - akkor már hagyta a fenébe. Berakta az egyik sarokba, letakarta egy vászondarabbal. Azóta ott porosodik

Kire marad a műhely, ha én elmegyek, döbrent meg hirtelen a szabó, s azon nyomban le is tette a tűt. Még a könnye is kicseppent. Most fogta fel, hogy mennie kell. De még most sem egészen. Talán Zizmalkira hagyom, vigyorozott el. Vette a tűt, tovább folytatta a munkát. Pár pillanat múltán ismét abbahagyta. Nem is olyan rossz gondolat ez: Zizmalki a legbecsületesebb bolond, akit valaha is ismertem, gondolta. De nem lehet, na, rázta meg a fejét, az apja miatt nem lehet. Az egy hitvány részeges, mindent elinna. Ismét felvette a tűt, hogy munkához lásson. Talán szólok a városházán valakinek. Nem nekik sem lehet. Nem lehet, mert ki tudja mi történik egy háborúban. Ha a dolgok úgy alakulnak, akkor még valaki beül ide, mielőtt ő hazajön. Ha hazajövök... sírt el magát. Fejét elfordította, nehogy a drága selyemre csöppenjenek a könnyek. Néhány percig úgy szipogott, mint egy gyerek.

Mégis Zizmalkira hagyom. És szólok egy rendőrnek, hogy az apját ne engedje a műhely közelébe. Az lesz a legjobb, törölte le a könnyeket. Zizmalkiban meg lehet bízni, biztatta magát. Cérnát fűzött a tübe. Nehezen ment a munka. Végül abbahagyta, és bezárta a műhelyt. Megkeresem azt a bolondot, gondolta, beszélek vele. Ott lesz a parkban. Mindig ott van. Veri eleget az apja ezért. Olykor az egész város neveti őket: ott szaladgálnak az utcákon, az apa kezében nadrágszíj. Azzal rohan harmincnégy esztendő fia után. Már a rendőrök sem foglalkoznak velük. Inkább nevetnek ők is. Az öreg Zizmalkiról régen lemondtak: ha részegen hever az utcákon, be sem viszik a fogdába. Minek is vinnék: holnap minden kezdődne előről. Csak akkor szólnak rá, ha idegenekkel kezd ki. De ez igazán ritkán történik meg. Ugyanakkor azon is jókat tudnak szórakozni, hogy leitatják a fiatal Zizmalkit. Botot nyomnak a kezébe, fejébe pedig egy újságpapírból készített csákót. - Micsoda karmester vagy ám! - kiáltanak rá, s Zizmalki boldogan vigyorg. Örök életében karmester szeretett volna lenni. Ezért is üldögélt a

parkban: ott minden harmadik napon előadást tartott a városka rezesbandája. Nem tudta sohasem megjegyezni, hogy melyik nap volt az előadás, ezért végigülte azokat a napokat is, amikor nem játszottak.

Persze, csak távolról volt szabad hallgatnia a zenét. A módosabb emberek nem engedték meg, hogy helyet foglaljon közelükben. Ő pedig elrejtőzött egy fa mögé, s boldog vigyorral nézte a zenekart, hallgatta a zenét. El nem tudta képzelni, miért integet a karmester. Igaz, érezte, hogy ez az integetés összefügg a zene ritmusával, a váltásokkal.

Most is ott üldögélt a parkban. Úristen, milyen piszkos, döbrent meg a szabó, amikor meglátta. Fején foszladozó szalmakalap, inge nem volt, hanem egy foltos, itt-ott sártól szürke zakó, melyet dróttal kötözött, vont össze a hasán, nadrágja fekete volt, térdénél alaposan kopott, szára meg a sok használat következtében teljesen kirojtosodott. Aránylag jó állapotban lévő cipő volt a lábán, igaz, az egyikben barna fűző, a másikban meg fekete. De ezen ruházatból olyan arc, fej búj ki, mely megért egy misét. A valóság az, hogy ha Zizmalki nem lett volna bolond, akkor talán minden nőt - fiatal és idősebbet egyaránt - meghódított volna. Gyönyörű kék szemei voltak, szembogarában tizenkétágú csillag, haja csillogó fekete, rendkívül sűrű, egy kis rendezéssel máris csábítóvá válhat. Szája nem túlságosan érzéki, ajka némileg vékony, s olyan egészséges, erős, pompázatos fogsort takart - mely fogsor gyakran megvillant, hiszen Zizmalki meglehetősen sokszor nevetett -, amely akár a vasat is ketté tudná harapni. Arcának színe barna. Kevés sápadtság is keveredett ezen barnaságba, és ez annak volt a következménye, hogy Zizmalki rendszertelenül táplálkozott. De a rendszertelen táplálkozás ellenére teste izmos volt.

Ott ült a barnára festett padon, szemben a pódiummal, ahol a zenekar szokott játszani. Karját a pad felső részén nyugtatta, lábát felkecskélte.

- Jó napot... jó napot - mondta a szabónak, amikor látta, hogy az feléje igyekszik.

- Adjon Isten... - állt meg a szabó a pad előtt. Úristen, mit csinálok, gondolta, egy bolondra akarom bízni a műhelyt. De ebben a bolond világban alighanem a bolondok a legmegbízhatóbbak, győzködté magát.

- Na, menj odébb. Üljek le én is. Beszédem van veled.

Zizmalki összébb húzódott, helyet engedett a szabónak.

- Tessék, csak tessék - mondta. - Van itt hely elég. Maga is a zenére vár?

- Nem... - intette a szabó. Megvillant benne, hogy többé sohasem fogja hallani ezt a zenekart. Talán soha többé, sóhajtott, s pár pillanatra elbambult. De aztán összekapta magát.

- Figyelj te Zizmalki, beszédem, komoly beszédem van veled.

- Tessék, csak tessék - tüsténkedett a bolond. - Velem lehet komolyan beszélni.

Igen, veled aztán lehet komolyan beszélni, idegeskedett a szabó.

- Nos, az a helyzet, hogy megkaptam a behívót...

- Maga is? - szólt közbe Zizmalki.

- Igen, én is.

- Az nem jó.

- Úgy van, az nem jó. De ne szólj közbe, hanem hallgass már meg.

- Tessék, csak tessék mondani. Hallgatom.

A szabó azonban nem beszélt, hanem hallgatott. A bolond ez alatt izgatottan fészkelődött.

- Na, mondjam. Szóval megkaptam a behívót, két nap múlva kell jelentkezzek. Nincs kire hagyjam a műhelyt. Azt gondoltam, te vigyáznál rá, amíg én távol leszek.

- Azt, mondja, hogy én vigyázzak a maga műhelyére?

- Igen, azt. Ezért kapsz heti két pengőt. Jó pénz az mostanában.

- Nem.

- Mi nem?

- Nem vigyázok a műhelyre.

- És miért nem? - lepődött meg a szabó. Arra bizony nem is gondolt, hogy Zizmalki talán nem fogadja el az ajánlatát.

- Túl nagy a felelőség.

Uramisten! Ez a bolond nekem felelőségről papol, gondolta a szabó. Tanácstalanná vált. Márpedig valahogy rá kell vegye az ajánlat elfogadására, mert nincs akire hagyni a műhelyt. Senki jó ismerőse, rokona nincs.

- Nem olyan nagy felelőség az. Végül is mit kell csinálj? Benézel úgy hetente kétszer-háromszor, megnézed, loptak-e el valamit, minden rendben van-e. Ennyi az egész.

- Ennyi?

- Igen, ennyi az egész.

- Nem kell varrni?

- Ki beszél itt varrásról, Zizmalki.

- Maga.

- Én?

- Igen, maga. Maga szabó, és rám akarja hagyni a műhelyt. Ott meg varrni kell.

- Nem kell varrni.

- Akkor jó. Akkor csak vigyázni kell, nem kell varrni. Mert én nem tudok varrni

- Akkor elfogadod?

- El.

- Csak arra vigyázz, hogy az apád ne tudja meg.

- Mit ne tudjon meg?

- Hát azt, hogy rád bízta a műhelyt.

- Miért ne tudná meg?

- Tudod...

- Nem, nem tudom.

- Hát iszik, és nehogy eladjon valamit. Ezért ne tudja meg. Meg azért, hogy ne vegye el azt a két pengőt.

- Azt hiszem, igaza van - bólongatott Zizmalki, miközben felkecskélte a lábát.

- És a két pengőt kitől kapom meg, ha maga távol lesz?
- Ne aggódj... Majd rábízom valakire a pénzt, az meg kiadja, hetente.
- Az jó.
- Aztán vigyázz, hogy mire költöd a pénzt. El ne herdáld!...
- Nem szoktam én...
- Azt elhiszem - nézett rá a szabó a bolondra. Nem is tudná elherdálni, hiszen nincs amit. Talán életében nem járt nagyobb összeg a kezében - csak fillérek.
- Holnap gyere majd be, akkor megmondom, hogy kire bízom a pénzt. Akkor majd megkapod a kulcsokat is. Meg valami rendes ruhát is adok, legyen amiben járjál.
- Miért, ez nem jó?
- De... jó ez is.
- Akkor holnap bemegyek.
- Isten veled - állt fel a szabó.
- Isten magával is - bólongatott Zizmalki.

Egyedül maradt a padon. Néhány pillanatig még elnézte, miként cammog el a szabó, ki a parkból. Töprengeni kezdett a feladat felett. Eleinte kényelmetlenül érezte magát, de aztán lassan-lassan megbékélt a gondolattal. Végül is életében először fordult elő, hogy valami nagyon komoly dolgot bíztak rá. Fogalma sem volt, miként fogja teljesíteni, de a szabó szavai után úgy ítélte meg, hogy könnyű dolga lesz. És még pénzt is kap érte. Pénzt még soha senki nem adott neki. Úgyis bolond, nem ismeri az értékét, mondták rá, s inkább ennivalót vagy valami ruhadarabot kapott az alkalmi munkák után.

Csak aztán rendesen kapjam meg a pénzt, mondogatta magában. Az a heti két pengő csillagászati magasságokat nyitott meg előtte. Pedig nem volt valami sok: négy kenyér ára. Hat pengőből pedig lehetett vásárolni egy rossz minőségű cipőt. Nyolc pengőből meg egy használt zakót. De neki egyikre sem volt szüksége. Van cipője és van zakója is. Neki egészen másra lenne szüksége, egy olyan dologra, amelyet nem lehetett ebben a városban megvásárolni. Egy karmesteri páca. Az kellene neki. Hogy ő is tudjon integetni. Homályos képzeleti voltak a karmesteri pálca felől. Az életét is odaadta volna egyért. Mert ha rendelkezne egy karmesteri pálcával, akkor tudna parancsolni a zenészeknek. Meg tudná követelni tőlük a zenét.

Mert hogy bolond vagyok én, az biztos, gondolta. Olykor mintha azt is tudta volna, hogy miért bolond.

A sok gondolkodástól már fájni kezdett a feje. Végül már nem is gondolkodott, csak ült a padon, és udvariasan köszönetet az arra sétáló embereknek. Nem voltak valami sokan. Talán tízpercenként bukkant fel valaki. Volt aki visszaköszönt, volt aki nem.

Mikor a Bazár toronyórája elütötte a hét órát, akkor eszmélt fel az ürességből. Felállt. Ha hét óra van, akkor ma nem lesz előadás. Nyújtózkodott: tagjai kissé meggémberedtek. Némi ideig csak álldogált - azt sem tudta, merre menjen. Haza, nem, haza semmiféleképpen nem megyek. Talán a paphoz. Igen. A paphoz megyek el, simogatta meg a hasát. Éhes volt.

A pappal mindig jó barátságban volt. Szabó tiszteletes úr immár huszonnyolc éve szolgált a városban, ismerte az itt élő embereknek minden gondját-baját. Zizmalkit első látásra a szívébe zárta. Az a csinos kis gyermek, a maga elhanyagolt külsejével hittanórán azonnal felhívta

magára a figyelmét. Úgyhogy óra után odament hozzá, s kérdezősködni kezdett tőle. Persze Zizmalki nem szívesen nyitotta szóra a száját. Félt, hogy szülei megverik (akkor még élt az anyja is, rá négy esztendőre halt meg: megfagyott az utcán, részegen). De a papnak sikerült beszédre bírnia. Kiderült, hogy a gyermek a város végén meghúzódó nyomortelepen lakik, nem tud írni-olvasni, alig kapja meg a napi szelet kenyeret. Szabó tiszteletes először arra gondolt, hogy magához veszi a gyermeket, aztán elküldi a lelencházba. De elhessegette a gondolatot. A lelencházban még rosszabb lenne neki. Végül úgy döntött, hogy megpróbál sok időt szánni a kis Zizmalkira.

Két évet vett igénybe az, hogy a gyermek megtanuljon írni-olvasni. Ki tudta silabizálni a betűket - mi több, elolvasta a Bibliát is -, és lassan, rossz helyesírással ugyan, de tudott írni is. Szabó tiszteletes gondoskodott arról is, hogy legyen ruhája cipője. Olykor bizony meggyűlt a szülőkkel a baja: azok nem szerették, hogy gyermekükről pap gondoskodik. Valójában azt nem tudták elviselni, hogy gyermeküket valaki tartsa valamire: szereti.

A dolgok némileg akkor változtak meg, amikor sor került az anya temetésére. A kis Zizmalki nem apja mellett álldogált, hanem a pap köntösébe fogózkodott. Nem sírt, nem zokogott. Holott Szabó tiszteletes tudta, hogy fájlalja anyja elvesztését. Az apa azt gondolta, gyermeke annyira gyengeelméjű, hogy nem is fogja fel a történetet.

A temetés után a tizenegy éves Zizmalki nem ment haza. A papnál aludt. Sokat sírt, a tiszteletes meg csak simogatta a homlokát. Elnézte a gyengeelméjű gyermeket, s bizony maga is könnyezett olykor. Csak az apjától tudnám megszabadítani, nézte a lassan álomba ringatózó gyermeket. De nem tudta. Maga Zizmalki sem akart apjától elválni. Hiába ajánlotta fel a pap, hogy magához veszi, lakhat, Zizmalki nem akart. Ki tudja, talán érezte, hogy nem ott az ő helye, az nem az ő világa. De a szoros kapcsolat megmaradt. Meglehetősen gyakran evett a papnál. Hetente kétszer-háromszor is. S bár Szabó tiszteletes szívesen látta volna többször is, Zizmalki nem jött. Úgy érezte, így is túl sokat foglalkoznak vele, s ő ezt nem érdemli meg. Szabó tiszteletes mindent megtett azért is, hogy ne bántalmazza a gyengeelméjűt. Amikor rendőrök a rendőrök leittatták és csúfot ütöttek belőle, akkor még a rendőrfőnöknél is tiltakozott. De:

- Nincs amit tenni! - reccsent rá a tiszteletesre az. - Csak nem mondom meg embereimnek, hogy mit csináljanak szabadidejükben.

S amikor a tiszteletes kimenni készült a dohányfüsttől bűzös irodából, utána kiáltott:

- Különben is, maga túl sokat foglalkozik azzal a bolonddal, Szabó tiszteletes. Nem gondolja, hogy inkább a bolondok házában lenne a helye?!

Így Szabó tiszteletes más módszerhez folyamodott. Kiprédikálta a templomban a történeteket. De csak azt érte el, hogy hatalmas botrány lett belőle. Végül Szabó tiszteletesnek már a felettesei előtt is tisztázni kellett magát. Szerencsére ott megértésben volt része.

Persze Zizmalki minderről mit sem tudott. A pap eltitkolta előle: minek zavarja meg ezt a szerencsétlen embert olyan dolgokkal, melyek voltaképpen nem is rá tartoznak.

- Heti két pengő? - kérdezte Szabó tiszteletes, miután Zizmalki elmondta neki megbízatását.

- Igen, annyi.

- És te elfogadtad?

- Igen. Miért baj ez? - kérdezte némileg izgatottan. Ott ültek a paplak előtt, a hatalmas diófa árnyékában. Zizmalki nagyon szeretett a fa alatt elhelyezett fonott székekben üldögni: valahogy urasnak érezte magát.

- Nem, nem baj - mondta lassan a pap.

- Akkor jó - nyugodott meg Zizmalki.

Néhány percig némán üldögéltek. A bolond a felhőket nézte a kék égbolton, azon gondolkodott, hogy mi hajtja olyan gyorsan a felhőket. A tiszteletes meg összekulcsolt kézzel nézett az ölébe. Már éppen azon volt, hogy elmegy a szabóhoz, mikor valaki kopogott a kapun.

- Nyisd ki - szólt Zizmalkihoz.

- Igenis - tüsténkedett az. Pár pillanat múltán a szabóval tért vissza.

- Békesség Istentől - mondta.

- Békesség... békesség... - bólogatott a pap. Majd hellyel kínálta a szabót. Az le is ült mindjárt, és belekezdett a monológjába. Zizmalki is leült, hallgatott.

- Úgy gondolom, már tudja, hogy miért jöttem.

Szabó tiszteletes hallgatott. A szabó folytatta:

- Arra gondoltam, hogy Zizmalkira hagyom a műhelyt, amíg én távol leszek. Nincs más, akit erre megkérjek... Rokonaim nincsenek, nincs családom sem, más emberekben meg nem bízok meg.

- De bennem megbízik - szólt közbe a pap.

A szabó összeráncolta a homlokát.

- Nem igazán érten ezt...

- Pedig egyszerű.

- Akkor mondja...

- Maga jól tudja, hogy Zizmalki mögött ott állok én. A bolond által voltaképpen az én támogatásomat kapja meg. Nem így van? - magyarázta a pap, kissé dühösen.

A szabó megijedt.

- Nem, nincs így...

- Márpedig így van, uram. Bizony így van

A szabó látta, hogy nincs amit tagadnia.

- Igen, így van... - ismerte be.

- De ne tartson semmitől sem, uram - mondta a pap. - Zizmalki fog vigyázni arra a műhelyre, hiszen szüksége van a pénzre. De nem heti két pengőért, hanem háromért. Értette? Elfogadja?

- Azért egy kicsit sok az a három pengő...

- És a pénzt rám fogja bízni

Gyorsan meghányta-vette magában a dolgot. Végül is három pengő nem sok...

- Rendben van, elfogadom...

- És a pénzt rám fogja bízni.

Efelől már nem volt baj. Úgyis a papnak akarta odaadni a pénzt.

- Magára bízom.

- Akkor megegyeztünk, uram - állt fel a tiszteletes.

- Holnap megkapja az összeget. Egy esztendőre valót hozok magammal, ki tudja - állt fel a szabó is. Zizmalki ülve maradt.

Szabó tiszteletes kikísérte vendégét, majd visszajött.

- Csak az apád ne tudja meg - nézett Zizmalkira.

- Nem fogja megtudni, ne tessen aggódni.

- Mert akkor elvenné a pénzt.

- Igen, elvenné. Ezért nem fogja megtudni.

- És gondoltál arra, hogy mire fogod költeni?

- Igen. Gondoltam. Veszek egy karmesteri pálcát.

- Az jó - bólogatott a tiszteletes.

Csend költözött az udvarba. A diófa levelei halkán susogtak, a nap fénye lassan kezdett elhalni. Néhány galamb telepedett a papi lak tetejére, csőrükkel egymást simogatták. Szűnőfélben volt a hőség is.

- Menni kéne - szólalt meg Zizmalki.

- Várj. Még egyél valamit.

- Nem... nem vagyok éhes. Épp eleget ettem.

- Akkor menjél. De holnap is gyere el. Hadd lássuk, elhozza-e a szabó a pénzt.

- Jó, eljövök holnap is. Délután.

- Akkor gyere - mondta a pap. - Na, Isten veled.

- Isten magával is.

Hazafele indult. A köves utcákon tompán buffogott lépte. Elnézte az embereket: hazafele igyekeztek ők is, hogy vacsorázzanak és lefeküdjenek. A szokásos esti zajok körbekerítették a városkát, s így homályos, füstös szigetnek emelték ki.

Útja a város keleti része fele vezetett. Ott lakott az apjával, a nyomortelepen. Hivatalosan ez a városrész nem is létezett. Nagyjából cigányok költöztek ide, jó kétszáz esztendővel ezelőtt, aztán követték példájukat az alacsony sorban lévő városlakók kisebb része is. A polgármesteri hivatal meg elnézte ezt a gyorsan fejlődő negyedet: így legalább nem kellett az felett törnie a fejét, hogy mit csinál azokkal az emberekkel akik rontják a város képét.

Leírhatatlan összevisszaságban helyezkedtek el a telepen a kunyhók, mintha egy hatalmas vihar szórta volna szét azokat. Nagyobb részük vályogból, sárból készült. Csupán a telep szélén húzódott meg egy-két téglaház. Ezek lakói a telep viszonyaihoz képest gazdag emberek voltak. Beljebb körülbelül ezer ember lakott itt olyan körülmények között, melyek kevesebbek, mint kilátástalanok. Napi betevő falatra sem jutott - ezért meglehetősen gyakori volt a lopás, a csalás. A rendőrség gyakran razziázott itt, ilyenkor nem volt ritka az sem, hogy a szó szoros értelmében agyon vertek valakit.

A telep két részre osztódott: a Jézuson inneni és a Jézuson túli részre. Arról a Jézus-szoborról nevezték el így a két részt, mely ott állt a negyed közepén. A Jézuson túli részen helyezkedett el az úgynevezett Gödör, mely a telep határát is jelentette. A Gödörben laktak a legnyomorultabbak. Nem volt ritka a földbe ásott kunyhó sem - miként nem volt ritka a nyolc-kilenc gyermekes család sem. Télen a gyermekek mezítláb csúszkáltak a jégen, alig egy ingben és egy foszladozó darócnadrágban. De voltak olyanok is, akiken még nadrág sem volt.

Zizmalkiék a Gödörben laktak. Vályogkunyhóban. Zizmalki már itt született: szülei viszont nem. Ők fokozatosan csúsztak le a ranglétrán: valamikor tisztességes emberek voltak, ha szegény sorsban is tengették életüket. Aztán mindketten elveszítették állásukat: következtek a viták, a viták az italhoz vezettek, az ital pedig a Gödörbe és a vályogkunyhóba.

- Hazajöttél, te tekergő féleszü - szólt az apja, amikor kinyitotta a nyikorgó, festetlen deszkaajtót.

- Hazajöttem, édesapám - mondta Zizmalki.

Egyetlen szál gyertya világította meg a kunyhó belsejét. Az öreg ott feküdt a sarokba halmozott szalmán. Mellette üveg, bicska, egy darab kenyér és szalonna. Éppen vacsorázott. Nagyokat köhögött közben - keze fejéről olykor vért is törölt le arcáról. Nagyon nehezen nyel - minden falatért kénytelen volt megküzdeni.

Fia óvatosan belépett, majd leült arra az egyetlen székre, ami a lakás egyetlen bútordarabja volt (apja két hete adta el az asztalt egy üveg pálinkáért). Az öreg egyre evett, néha húzott egyet az üvegből - de szó nem sok, annyit sem szólt a fiához. Miután befejezte a vacsorát, csak ennyit mondott:

- Aztán ne zavarj, hallod-e?! - és elfújta a gyertyát. Köhögött egy sort, aztán elaludt. Zizmalki moccanni sem mert. Nem egyszer fordult elő, hogy felköltötte az apját, az pedig alaposan elverte ezért.

Úgy fél óráig üldögélt, végül ő is elaludt. Ott ültében, a széken.

Néhány óra múltán arra ébredt, hogy az öreg erősen köhög.

- Jól van? - kérdezte félénken.

- Jól a... francot... hozz egy pohár... vizet... - hörögte az öreg. Kezével egyre torkát és mellét masszírozta. Nem titok: ő maga is tudta, hogy tuberkulózisa van, erősen előrehaladott állapotban.

Zizmalki egy pohár vizet nyújtott oda neki, de az öreg nem tudta meginni. Mikor kiköpte, vért köpött ki vele együtt. Aztán vastag sugárban kezdett ömleni a vér szájából. Fia meg nézte: fogalma sem volt, mit csináljon. Attól félt, hogy ha valamit rosszul tesz, akkor apja megveri. Ezért inkább csak elnézte, miként kínlódik az öreg. Annak pedig hol megszűnt vérzése, hol ismét előntötte. Szólni nem tudott, csak hánykolódott, vergődött, mint a szárazra dobott hal. Olyanokat hördült, hogy Zizmalki majdnem kiszaladt a kunyhóból. De aztán lassan elcsitult minden. Egy óra alatt kiszenvedett.

A bolond gyertyát gyújtott, és a gyertyával a kezében odaült a holttest mellé. Ugyan eljutott tudatába a halál képzete, de valójában nem fogta fel, mi történik.

- Apám... édesapám... - mondotta, kérdezte halkan, tétovázva. A gyertyát a földhöz ragasztotta, és kezébe vette a holttest kezét. Érezte, hogy az lassan kihül. Megsimogatta az öreg homlokát, majd riadtan elkapta kezét: a homlok érintése hideg volt és nyálkás. Végül csak ült a holttest mellett, némán, dermedten.

A gyertya pislákolni kezdett: a viasz lassan elfogyott, szertefolyt a padlón. Egy utolsó lobbanás - és sötétség zuhant a vityilló belsejére. Úgy egy óra hosszát - mert a nap sugarai lassan felbontották ezt a tespedő, dermedt feketeséget. Ebredni kezdett a telep. Kiáltozás, kutyaugatás, disznósivalkodás jelezte a városnak ezen a részén a reggelt. Hamarosan megkondult a telep bejáratánál épült templomocska harangja is: hat óra. Zizmalki meg ott ül: már nem fogja a kezét, nem érzi, hogy tagjai teljesen elzsibbadtak.

Nyílik a kunyhó ajtaja, s az ajtónyílásban jól megtermett, harminc év körüli ember jelenik meg.

- Adjon Isten - köszönt be, zengő, mindent megmozgató hangon.

Marosi volt, Zizmalki egyetlen barátja. Ott lakott ő is a telepen; a bolondot már gyerekkora óta pártfogásába vette. Mindenki tudta, hogy ha Marosi a közelben van, akkor Zizmalkit nem ajánlatos csúffá tenni.

Most meg ott áll az ajtóban, és nem látja mi történik. Zizmalki nem is köszön vissza: távol jár ő, sokkal távolabb ahhoz, hogy észrevegye valakinek is a köszönését. Barátja belép. Meglátja a halott öregembert. Odamegy a bolondhoz és kezét a vállára teszi.

- No... - mondja, s több szó nem is jön ki a száján.

Pár pillanatnyi néma csend. Aztán megszólal Zizmalki.

- Szervusz... - csak ennyit mond, ezt is lassan, végtelenül lassan. Marosi némán álldogál. Mondana valamit, de semmi sem jut az eszébe.

- A szabó... - mondja barátja. - A szabó állást adott nekem... heti két pengőt fogok keresni. Nem... heti három pengőt... annyit ad majd a pap. Jó nekem... veszek egy olyan pálcát... egy olyan pálcát, ami azoknak a karmestereknek van... Úgy hívják őket, nem?... - néz rá Marosira.

Marosi megdöbben: Zizmalkinak olyan zavaros tekintete van, mint egy felkavart, zavaros pocsolya.

- Jól van, na... - mondja. - Jól van... jól...

- Jól van bizony... többet nem fog verni... És az a díszes ruha... olyan nekem sohasem lesz... de nekem nem is kell... csak a pálcá, a pálcacska, az kell nekem... akkor rám fognak hallgatni... mind rám fognak hallgatni... Mind! - ordít fel.

Barátja döbbenten veszi el kezét Zizmalki válláról.

- Nincs semmi baj - mondja, reszelős hangon.

- Ki beszél itt bajról? Senki... mert baj, az nincs is! De nincs olyan pálcacska sem... - sírja el magát a bolond. - Nincs pálcacska sem... És ki tudja, talán nem is lesz soha. Pedig nekem úgy kéne... csak az a pálcá kéne. És akkor... akkor minden olyan jó lenne. Az apám nem fog verni többé, és van állásom is. Heti két... nem, heti három pengő... Az jó pénz. És fogok venni egy olyan pálcát. És akkor tényleg jó lesz minden.

Ide a pap kell, gondolja nyugtalanul Marosi. Zizmalki szipog, lassan megnyugszik. Feláll.

- Menj el a papért, Marosi - mondja.

- És te?

- Csak menj el a papért... most ő kell ide - mondja, és megtörli az arcát.

Marosi elmegy a papért.

Az öreg Zizmalkit a város pénzén temették el. Egyszerű fenyőfadeszkából készített koporsóba helyezték, a temető sarkában jelölték ki helyét az örök nyugalomra. Szabó tiszteletes nem is tudta, mit mondjon a halotról, miként méltassa cselekedeteit. Valamit hebegett az örök nyugalom nagyszerűségéről, Isten kegyelméről, aztán intett a sírásóknak, hogy eresszék le a koporsót és földeljék el.

Valahogy sikerült rávennie Zizmalkit, hogy költözzön hozzá. Ő azzal a feltétellel fogadta el ezt, ha a pap engedélyezi, hogy az istálló melletti kis fakunyhóba költözzön. Ott laktak régen a szolgák. A tiszteletes belegyezett.

A szabó betartotta a szavát. Néhány napos késéssel ugyan, de elküldte az összeget. Három pengő egy hétre. Nem sok, de kevésnek sem nevezhető. Zizmalki reszketett a boldogságtól.

Alig egy hétre a temetés után Marosi is megkapta a behívót.

- Aztán vigyázz magadra, hallod-e - szorongatta meg nagy markával a bolond kezét, mikor mennie kellett. - Ha meg valaki bántani mer, akkor csak jegyezd meg jól. Ha hazajövök, ellátom a baját... El én... úgy, hogy megemlegeti... Hamar haza fogok jönni én, ne félj.

A tiszteletes csodálkozására, Zizmalki is megkapta a parancslevelet. Be is sorozták volna, ha nem megy el a bizottsághoz, s el nem mondja, hogy kit is akarnak elvinni. Egy óra hosszat beszélt, amíg sikerült meggyőznie a sorozást végző személyeket: bolondot hívtak be, nem mást. Az pedig aligha fog használni valamit a fronton, a harctérben.

- Sok a szimuláns, óvatosaknak kell legyünk - mondta fontoskodva a bizottság elnöke. - Úgyhogy hozza csak be azt az úgynevezett bolondot, nézzük meg mi is.

Zizmalki jelentkezett. A szomszédos város katonakórházába utalták be, ott feküdt egy hétig. Végül is látták az orvosok, hogy nem szimulánsról van szó, így hazaküldték, a felmentőlevéllel. Ez volt Zizmalki egyetlen eltávozása a városból. Mikor visszatért a paphoz, meg lehetőszen szomorú volt.

- Annyi nyomorúságot láttam, tiszteletes uram, hogy az még nekem, egy bolondnak is sok - magyarázta. - Láttam olyan embereket, akiknek nem volt egy szál lábuk sem, és mégis ott tartották őket egy hétig. Pedig nem kell orvosnak lenni ahhoz, hogy lássa az ember: ez már nem jó semminek sem. Meg voltak olyan emberek is, akik nem láttak semmit sem. Vakok, így mondták nekik. És voltak olyanok is, akiknek mind a tíz ujjuk le volt vágva. Fogni sem tudtak, úgy kellett etetni őket...

És magyarázott, mesélt még sokáig. Szabó tiszteletes meg egyre szomorúbban hallgatta. Elnézte a bolondot, ahogy gesztikulálva mesél, olykor izgatottan kiabálva.

A műhely körül minden rendben volt. Nem próbált betörni oda senki, miután kitudódott, hogy a pap vigyáz rá. - Heti három pengőért - csóválták meg fejüket az emberek. - Hát nem szégyelli magát, hogy így kizsigereli azt a szegény szabót?...

A háború most kezdte igazán éreztetni vaskörmeit. Csakis jegyre lehetett vásárolni, még az utolsó törülközőt, zsebkendőt is. Hosszú sorok álltak az üzletek előtt: az sem volt ritka, hogy hajnali háromkor álltak ki az emberek a sorba, csak hogy hozzájussanak a kevés zsírhoz, cukorhoz. Megritkult a városka lakossága, alaposan. Gyakorlatilag minden ép, egészséges férfit behívtak és a frontra küldtek. Az öregek, a betegek, a fehérsépek és a tizenhat éven aluliak maradtak otthon. Szerencsére nem bombázták a városcát: de szörnyű híreket hallottak arról, hogy a nagyobb városokkal mit tettek az ellenséges repülők. Ott ezrével szedték össze a halottakat, temették jeltelen sírba; egyetlen ép ház nem maradt sehol sem.

1943-ra tropára ment az ország gazdasága. A pengő teljesen elértéktelenedett. Hiába tett meg a kormány néhány határozott lépést, a pengő úgy zuhant lefele, mint a nagy erővel szakadékba dobott kő. Csupán azok a személyek éltek továbbra is vígan, sőt, egyre jobban, akik a háborúba fektettek be. Köztük a kávéház tulajdonosa is. Mert végül bezárta a kávéházat, és félretett pénzecskéjét befektette egy fegyvergyárba. Néhány hónap alatt milliárdok ütötték a markát: a befektetett összeg nemhogy megduplázódott, hanem megszázsorosodott.

1944 szeptemberében betörték az oroszok a városba, karöltve a román hadsereggel. Amit nem pusztított el a háború, azt ők pusztították el. S mivel a város központjában sár volt, nem restellték kihányni a levéltéri iratokat az utcára, hogy ne sározzák be magukat. Évszázados iratok pusztultak el (ugyancsak az oroszok voltak, akik ezt megtették 1849-ben is). A román hadsereg egy része ott maradt a városban, az oroszok meg továbbmentek.

Rettegés költözött a városba. Az emberek utcára is alig mertek menni, mert azt kockáztatták volna, hogy agyonverik őket. Bár a román katonáknak fogalmuk sem volt arról, hogy mit is jelent a magyar szó, ki a magyar, elegendő volt a tiszteknek parancsba kiadni, hogy bántalmazzák a magyarokat. Házakba törtek be, javakat koboztak el, gátlástalanul garázdálkodtak, asszonyokat erőszakoltak meg, embereket lőttek vagy vertek agyon. Magát a polgármestert is kivégezték. Szabályosan, hadbíróság ítélte golyó általi halálra. A vád az volt, hogy a magyar kormányval tart fenn kapcsolatokat - koholt vád, tulajdonképpen megszabadulni akartak tőle.

Szabó tiszteletest és Zizmalkit sem kerülte el ez a nehéz idő. Napi betevőjük egyre kevesebb lett, kénytelenek voltak minden háziállatot levágni - még a lovakat is -, hogy valamivel táplálkozni tudjanak. Különben sem volt már amit enni adhattak volna nekik. Zizmalki könnyel a szemében vágta le a disznót, bunkózta le a borjút. Csupán a kutyát hagyták életben - de még az is elcsatangolt, elkerült a háztól, hiszen nem volt amivel etetni.

De legalább nem volt senki sem, aki a bolondból csúfot űzött volna. Az embereknek most más dolguk volt - a túlélés. Még azt is elnézték neki, hogy leül a parkban, amikor előadást tart a zenekar. Mert az előadások, azok megmaradtak. Habár csak kéthetente folytak, de megmaradtak. A karmesternek sikerült kijárnia a város vezetésével megbízott román tisztnél ezt a kegyet.

Csupán a zenekar előadásai jelentett valamiféle könnyedséget a város életében. Kéthetente összegyűlhetnek az emberek, megoszthatták híreiket, elbeszélgethettek a gondokról, bajokról.

Egyre több katonaszökevény húzódott meg a várost körülvéő erdőkben; olykor valóságos hajtóvadászatot rendeztek ellenük a hivatalbéliek. El is kaptak jó néhányat közülük - kíméletlenül kivégezték őket.

Hogy a háborúnak lassan véget kellett érnie, az nem vitás. A Német Birodalom már nem bírta a megpróbáltatásokat, Hitler a teljes tönkremenésig hajszolta a németeket.

Végre, 1945 január 26-án az orosz hadsereg felszabadította az auschwitzi haláltáborot. Az angol-amerikai hadseregek pedig már az előző év szeptemberében átlépték Németország határát. A nagy kérdés az elkövetkezendők iránt fogalmazódott meg. Hírek terjengtek arról, hogy az oroszok hadifoglyaikat Szibériába küldik, s ott a német haláltáborokhoz hasonló körülmények között tartják fogva őket. Napi tizenkét-tizennégy óra kényszermunka, étel alig, az is csaknem ehetetlen, az éjszakákat földbe ásott gödrökben töltik a foglyok. Napi-, órarenden a verés, a kikötéses korbácsolás.

Alighanem jobban féltek Sztálintól az emberek, mint Hitlertől. Az utóbbiról legalább tudni lehetett, hogy tűzbe fogja borítani a világot, de az előző kezében ott volt a jövő.

1945 februárjában a román hadsereg őrzőegységei többször is jelentést tettek arról, hogy a város közelében egy német katonából álló csoport fosztogat éjszaka, nappal pedig az erdőkben és barlangokban húzódnak meg. Olyan ember kellett vezetnie őket, aki igazán jól ismerte a környéket, máskülönbé képtelenek lettek volna elrejtőzni az őket kereső román csoportok elől. Meglehetősen sok ilyen csoport jött létre akkoriban, olyan katonák alkották, akik valamilyen módon - szökés vagy vezérkari hiba következtében - leszakadtak a visszavonuló német hadseregről.

Hetekig próbálták becserkészni a csoportot, de minden próbálkozásuk hiábavaló volt. Végül feladták a próbálkozást - mindössze annyira szorítkozott a román hadsereg, hogy megkésztette az őrzőegységek számát, és kijárási tilalmat rendelt el este kilenc órától egészen reggel hat óráig.

1945 április 30-án Hitler öngyilkosságot követ el. Mindenki a háború végét ünnepli. Csak a kisváros nem. A német katonacsoport többször is betört a városba, ölt, fosztogatott. A román hatóságok megtehetetlenül álltak a történések előtt. Minden próbálkozásuk kudarcba fulladt: a garázdálkodó katonacsoport pontosan tudta előre minden lépésüket.

Marosi hadifogságba került. Az oroszok Szibériába vitték, onnan küldött a papnak a Vörös-kereszt segítségével egy értesítőt. Néhány soros levelében az állt, hogy valahogy elbírja azt a pokoli bánásmódot, reméli, hogy rövidesen hazaengedik. Szabó tiszteletes azt is kiolvasta a sorok közül, hogy Marosinak szándékában áll megszökni. A Jóisten segítse meg nehéz útjában, fohászkodott, majd kilépett az udvarra, hogy Zizmalkinak is megmutassa a levelet. Az örömmel olvasta el a néhány sort, majd sokáig nézte a durva papírra rótt betűket.

- Hazajön? - nézett fel aztán a papra. - Tényleg haza fog jönni?

- Azt hiszem, hogy igen, édes fiam - mondta Szabó tiszteletes. Az elmúlt néhány esztendő alatt nagyon sokat öregedett. Haja teljesen fehérre változott, meg is ritkult alaposan, a járáshoz meg botot kellett használnia. Arca beesett, keze remegett; alighanem tiszta, kék szeme volt az egyetlen hordozója csodálatos lelkének.

- Az jó, nagyon jó - mondta Zizmalki. Ő viszont alig változott valamit. Csak ruházata volt például tiszta és gondozott, meg a rendszeres étkezések is megtették a magukét. Bár a háború alatt alig lehetett valami élelmiszert vásárolni, az a kevés ennivaló is több volt, mint amennyit Zizmalki valamikor elfogyasztott. Még mindig vigyázott a műhelyre, bár fizetségének semmi, de semmi értéke nem volt már évek óta. Ezért nem is tudta megvásárolni azt, amire olyan nagyon vágyott: a karmesteri pálcát.

Szabó tiszteletes nehézkesen leült a fonott székek egyikébe. Felnézett a diófára: az éppen most kezdte koronáját a lehető legszebben kibontani. Sokáig elnézte a diófát, mialatt Zizmalki ott ült a másik székben, csendesen, csaknem megilletődötten.

- Fáradt vagyok fiam... - mondta aztán a pap. - Nagyon fáradt. Segíts, hogy álljak fel. Le akarok feküdni egy kicsit.

Zizmalki felsegítette a tiszteletest, és a házba kísérte. Lefektette az ágyra.

- Azt hiszem, jobb lesz, ha elmegy a doktorért - mondta Szabó tiszteletes. - Nem érzem valami jól magam.

A fényes, napos délután azonnal fáradt, szürke délutánná változott, ahogy Zizmalki elindult a doktorért.

Hamarosan megérkeztek. Szabó tiszteletes szemmel láthatóan nagyon rosszul érezte magát. Az orvos elővette műszereit, megvizsgálta a beteget. Aggódva szedte össze aztán a műszereket.

- Mondja, doktor úr... - mondta és kérdezte egyszerre a pap.

- Sajnálom... én igazán sajnálom.

- Mi a bajom?

- Nem tudom, uram... - mondta a doktor. -, valami fertőzésnek látszik. Nem tudok semmit sem tenni. Hamarosan nagyon nagy fájdalmai lesznek - nyúlt ismét a táska felé.

- Ez majd segít... - készítette elő az injekciót.

- Mennyi időm van hátra?

Az orvos szótlanul beszúrta a tűt a pap csontos testébe, majd elrakta a fecskendő.

- Három-négy órája. Nem is több, és nem is kevesebb. Még nem megyek el. Ott leszek az udvaron. Csak szóljon, ha fájdalmat érez.

Szabó tiszteletes magára maradt. Döbbenettel vette tudomásul, hogy alig van hátra néhány órája. Hiszen a reggel még jól érezte magát!... És most - kész. Vége. Nem, nem félt a haláltól. Inkább annak a közelsége lepte meg.

- Küldje be Zizmalkit - szólt az orvos után.

Zizmalki bejött.

- Meg fog halni, ugye? - kérdezte. Leült a pap ágyára, kezébe vette a kezét, sírni kezdett.

- Ne sírj, édes fiam - nézte a tiszteletes. Elnézte ezt a bolondot, akit gyakorlatilag egész életében ő istápolgatott, tanítgatott, vigyázott rá.

- Maga csak ne haljon meg, hallja-e - mondta Zizmalki.

A pap elmosolyodott.

- Nincs amit tenni. Ha menni kell, akkor menni kell. Azt nem kérdezi meg senki sem tőled. Azt nem kérdezik meg senkitől sem. Csak úgy, rámondják az emberre, s akkor már menni is kell.

- Igen... - mondta Zizmalki -, de te ne menj el. Te ne hagyj itt engem.

- Ha menni kell, akkor menni kell. Csak azt akarom, hogy tudd, nem vagy te bolond. Csak egy kicsit más vagy, mint a többi. Egy kicsit butább vagy.

- Ezt most nem akarom hallani...

- De kell hallanod, kedves fiam. Az emberek azért neveztek téged bolondnak, mert mindig kell valaki bolond legyen, azért, hogy másokat okosnak lehessen nevezni. Bizony, akkor érezték jól magukat, ha bolondnak neveztek téged. Mert akkor elfeledkeztek a saját nyomorúságukról. Te nagyon hasznos voltál az embereknek - próbált nevetni -, általad erősebbek és boldogabbak lettek.

Halkan, csaknem suttogva beszélt, hosszú szünetekkel.

- De te ne foglalkozz az emberekkel, fiam. Te ne foglalkozz az emberekkel. Biztos vagyok benne, hogy Isten fog rád vigyázni halálom után is... Én is hálás vagyok neked. Értelmet adott az életemnek - engedted, hogy törődjek veled. Marosi haza fog jönni, ő vigyáz majd rád.

- Igen... Marosi haza fog jönni - mondta Zizmalki. Nem folytak már könnyei, de olyan sápadt volt, mint a hó.

- Marosira mindig számíthatsz... - mondta Szabó tiszteletes. Gyomrához kapott, arca görcsbe rándult, ahogy a fájdalommal viaskodott. - A doktort... a doktort...

Az orvos bejött. Előkészítette fecskendőjét, és újabb adag fájdalomcsillapítót adott be a papnak. Megvizsgálta a beteg pulzusát is, majd fejét csóválva helyezte vissza a kezét az ágyra.

- Még egy óra - mondta, és kiment a konyhába.

Beesteledett. Tiszta, nyugodt éjszakának ígérkezett. A hold is megjelent az égen: eleinte félénken, aztán egyre bátrabban kúszott felfele. Akárcsak a halál Szabó tiszteletes testében.

Zizmalki továbbra is ott ült a pap ágyán. Elnézte a haldokló embert; soha nem érzett érzelmek suttoztak lelkében. Szabó tiszteletes már szólni sem tudott. Olykor összerezsent, arcán a fájdalom vonásai megerősödtek, néha megszorította a bolond kezét.

Fél óra elteltével az orvos meggyújtotta a gyertyát, és újabb fájdalomcsillapítót adott be a betegnek; annak pulzusa egyre jobban elgyengült. Percek voltak hátra a pap életéből.

Este fél tizenegykor kiszenvedett.

A doktor kiállította a halotti bizonyítványt, összecsomagolt, elmenni készült. Néhány biztató szót mondott Zizmalkinak, aki továbbra is a halott kezét tartotta. Majd kilépett az ajtón. Gondolkodott, milyen úton is menjen haza, hogy ne kapják el az őrjáratok. Majd befordult az egyik mellékutcába. Éjfélkor szolgálatba lép a kórházban - addig otthon kellett volna maradnia.

Zizmalki magára maradt. Könnyei eleredtek. Sokáig, nagyon sokáig sírt: már a gyertya is elolvadt. Aztán felállt.

- Maga is elment... maga is - mondta. Letörülte könnyeit, de azok egyre folytak. - Pedig nem kellett volna, hogy elmenjen. Nem. Ezért elmegyek én is. El én, vissza sem jövök soha...

Vette a kabátját, és kilépett az ajtón. A park fele indult. Hamarosan ott állt a zenepódium előtt. Felmegyek oda, gondolta. Következő lépésénél faág recscent lába alatt. Lenyúlt, felvette. Majd felment a pódiumra. Szemét lehunyta, úgy integetett. Oly sokáig elnézte a karmestert, hogy minden mozdulatát megtanulta: olyabbá tűnt, mintha egy nagyon komoly előadást vezényelne.

Hosszú percekig vezényelt, különös extázisnak adva át magát. Láthatatlan zenekara tökéletesen engedelmeskedve, hűségesen követte minden mozdulatát. Lelkéből hangok törtek fel, gyászindulók, örömdák, vonósnegyesek. Mintha valami régen szerzett zenei tudás tört volna fel benne, melyről mindeddig fogalma sem volt, csupán homályos érzése.

Verejtékcseppek szántották végig homlokát, testét, arcáról könnyek patakzottak. Szemét továbbra is csukva tartotta. Harsonák, vadászkürtök, hegedűk, hárfák, csellók, bőgők, üstdobok kiáltoztak, cincogtak, mosolyogtak, jajgattak, kiáltoztak, játszottak a fülében.

Boldog volt, mennyire boldog!

Meghajolt. Hátralépett. Meg akart fordulni - és lezuhant az emelvényről. Ott maradt fekvé a földön. Nem jajgatott, nem kiáltozott.

- Hol találták meg? - kérdezte az orvos, mikor az őrző behozta Zizmalki mozdulatlan testét a kórházba.

- A parkban. Ott feküdt az emelvény előtt.

- Fektessék le oda - mutatott az egyik ágyra. - Aztán mehetnek is.

Megvizsgálta a bolondot.

- Gerinctörés - mondta asszisztensének. - Soha többé lábra nem állhat. Súlyosan sérülhettek az idegei is. Beszélni sem fog soha.

Zizmalki bamba vigyorral az arcán feküdt az ágyban.

- Gyógyíthatatlan - mondta az orvos, és elfordult, hogy megmossa kezét. - De azért elhúzza még néhány esztendeig.

- Semmit sem lehet tenni vele? - kérdezte az asszisztens. Sajnálta a bolondot.

- Nem... sajnos semmit sem lehet tenni. A gerinc nem fog összeforrni... s ha össze is forrna, olyan károsodás érte, melynek következtében nem tud mozogni.

- Mit csináljunk vele?

- Nem tudom.

- Talán elvihetnénk a paphoz. Vagy szólhatnánk neki, hogy jöjjön utána.

- Szabó tiszteletes ma este meghalt. Nem mondtam magának?

- A pap meghalt?...

- Igen. Valami fertőzés, nem tudom

- Az baj, bizony nagy baj... akkor itt hagyjuk a bolondot?

- Egyelőre igen, aztán meglátjuk, mit tehetünk vele.

Mindketten kimentek a szobából. Zizmalki továbbra is mozdulatlanul feküdt, a bamba vigyor nem tűnt el arcáról.

Néhány óras békés szolgálat következett. Az orvos a szobájában olvasott. Olykor Zizmalkira gondolt; eltöprengett a sors fura fíntora felett: a pap akkor halt meg, amikor a bolondnak a legnagyobb szüksége lenne rá.

Váratlanul puskalövések zavarták meg a város csendjét. Az orvos felkapta a fejét; lent néhány pillanat múltán hatalmas csapásokat mértek a kórház ajtajára.

Körülbelül tíz sebesült katonát hoztak be. Káplárjuk elmondta, hogy a német katonák ismét betörték a városba, de ezúttal elkapták őket. Elcsípték vezetőjüket is. Valami Gyöngyfi vagy Györgyfi, mondta a káplár az orvosnak. A szabó, gondolta a doktor döbbenten.

Újabb katonákat hoztak. Végül már vagy ötvenre rúgott a számuk, nem is volt ahová fektetni őket. Néhány beteget kivettek ágyukból és a folyósóra fektették őket. Köztük Zizmalkit is.

Hajnalig tartott, amíg az orvosnak sikerült ellátnia a katonákat. Többen meg is haltak; voltak olyanok, akiknek végtagjukat kellett amputálni. Tetőtől talpig véresen ment az orvosi szobába, hogy lemosakodjon. Útja Zizmalki mellett vezetett el. Feltűnt neki, hogy mennyire sápadt a bolond. Lehajolt, megszólította. Semmi válasz. Megfogta a kezét, a pulzust kereste. De nem találta. Zizmalki meghalt.

- Segéd! Segéd! - kiáltotta az orvos. Az asszisztens azonnal jött.
- Ezt az embert miért vették ki az ágyából?! - kiáltott rá az orvos.
- Maga mondta, hogy vegyük ki a betegeket, mert nincs ahová fektetni a katonákat - válaszolt zavartan az asszisztens.
- De mi az Úristenért vették ki őt is? Nem tudta, hogy gerinctörése van, maga idióta?! - kiabált az orvos. - Nézze meg, mit csináltak! Jól nézze meg, maga marha! Mert megölték azzal a mozdulattal! Legalább szalmazsákra fektették volna! Most meg halott... Barom! Maga barom...
- Sajnálom... - hebegte az asszisztens.
- Sajnálja csak, legalább annyit tud tenni érte - mondta az orvos. Reszketett dühében. Végigmérte a segédet, aztán sarkon fordult, szobájába ment.

Hogy ez mekkora ügyet csinál egy bolondból, gondolta csodálkozva az asszisztens. Lenézett Zizmalki holttestére, ráköpött, továbbment.

Toprongyos katona tűnt fel a nyáj mellett. A pásztor nagy figyelemmel követte, s már azon gondolkodott, hogy ráuszítsa az egyik kutyát, mikor felismerte:

- Marosi! Ide, ide!
 - Hozott Isten, no, hozott Isten! Hát elengedtek?
- Marosi fáradtan rogyott a földre. Arca elkínzott, szemei csaknem lecsukódnak.
- Nem. Nem engedtek el. Megszöktem.
 - Megszöktél?
 - Meg én...
 - S aztán hogy jöttél haza? Mivel?
 - Gyalog. Itt-ott szekérre is felvettek. Van ennivalója? Meg egy csepp vize...
 - Hozom - tüsténkedett a pásztor.
 - Hallja-e - szólt utána Marosi.

A pásztor megfordult.

- Tud-e valamit Zizmalki barátomról és a papról?
- Tudok én, fiam.
- Hát akkor mondja.
- Meghaltak fiam. Meghaltak, mind a ketten, Isten nyugosztolja őket.

Marosi lelkében még a hazaérkezés öröme is elfeketedett.

- Miket mond? Meghaltak?...
- Meg, fiam. Meg - mondta a pásztor, és elindult kenyéréért meg sajtért.

Marosi könnyel a szemében nézett szét. Őszire készültek a fák: itt-ott már hullatták leveleiket. Esőre hajlott az idő, hűvös fuvallatok settenkedtek a levegőben. Olykor bégetés hallatszott a nyájból; a kutyák ott futkostak a juhok körül.

Meghaltak.

A módszer

Azon a reggelen semmi, de semmi mozgás nem volt a havas városkában. Mintha valamiféle fantasztikus irodalomból merített jelenet nyert volna valóságot, gondolta; valami horror-regény egy részlete, persze. Rövid, csaknem pattogó mondatok. Rövid, nagyon rövid jellemzés. Roskadozó hó, hideg, lucskos hó, szürke hó, csend, csend, süket, bamba csend. A hó elnyeli a lépések zaját. Megroppan, ijesztően, semmi visszhang. A levegő elnyeli a zajt, elmarja a fül elől. Semmi szél. Inkább: bolond légáramlás. Pár percig dermedt a levegő, aztán öt, hat másodpercig kétszáz kilométeres sebességgel veri magát az épületek oldalához. Áthatol a kabáton, pulóveren, pólón, melegítőn. Befurakodik a sál alá. Felborzolja a haját. Utál minden meleget, undorodik a mások mozgásától. Szürkület. Reggel hét óra. Talán befurakodna a nap a légbe, de sötét, lomha felhők gátolják útját. Kupolát alkotnak a városka és környéke felett. Bugyuta, lelket elsötétítő, fárasztó kupolát.

Én itt haladok, és álmos vagyok. Fáradt is. Ezért egészen biztos, hogy nem tudok majd aludni. Egy-két órát ücsörgök a tévé előtt, elnézem a fehér-fekete és szürke képeket. Elnézem. Belealszom. Aztán felkelek, hat óra körül. Akkor sem lesz nagyobb mozgás a városban. Nem lesz, mert mindenki fáradt. Itt mindig mindenki fáradt. Kiváltképpen télen. Nyáron még elmennek az emberek fürödni, megisznak egy-két sört, hazamennek, útközben nevetgélnek, meg- és elnézik a nőket, esetleg beülnek egy kocsmába, egy bisztróba, aztán hazamennek. Bekapcsolják a tévét. Nézik. Nagyokat káromkodnak, hogy meleg van. És káromkodnak azért is, mert járnak a szúnyogok. Aztán belealszanak. Alvás közben vakaróznak. Télen ugyanez. Csak akkor nem káromkodnak annyit. Akkor azért káromkodnak, hogy hideg van. Azért nem káromkodnak, hogy nincsenek szúnyogok. Álmukban is ritkábban vakaróznak. Én nem szoktam káromkodni. Én hallgatni szoktam. Hagyom, hogy mások beszéljenek helyettem. Úgyis mindenki annyit mond, hogy nem is jutna nekem idő beszélni. Meg aztán úgyis elmondják azt, amit én akarok mondani. Tehát jobb ha hallgatok. Ez nem is tűnik fel senkinek. Esetleg akkor, amikor kettesben vagyunk. Akkor igen. Bár megfigyeltem, ha sűrűbben bólogatok, az annyi mintha beszélnek. S ha még egy-két igent, nemet is beszúrok a bólogatások közé, akkor egész komoly dialógust folytatunk. Ezt gondolja a másik. Tehát senkinek sem tűnik fel, hogy hallgatag vagyok. Pedig nem vagyok hallgatag. Csak nem beszélek. A kettő nem ugyanaz. Nem tudom mi az, de nem ugyanaz. Súlyos pénzeket fizetnek egyes embereknek, hogy beszéljenek. Pedig senki sem hallgat rájuk. De kell legyenek olyan emberek, akik egyfolytában beszélnek. A tévében vagy a rádióban. Beszélnek az újságba, minden sorból kikotyognak; belelőgnak az olvasó szemébe, a hallgató fülébe, a néző szemébe, fülébe. Elég sokan mondják róluk, hogy nevetségesek. Pedig egyesek részben belőlük - sőt, egyesek kizárólag az ők beszédeikből élnek meg. Például az újságírók.

Nem, nem nevetségesek. Azért fizetik őket, hogy beszéljenek. Ők meg beszélnek, megszolgálják a pénzüket. Néha több pénzt is megszolgáltatnak, de azt már ők maguk fizettetik ki maguknak. Ha nem beszélnének, az lenne nevetséges. Ha nem beszélnének, sok ember szájából kivennék a kenyeret. Ha mindenki csak dolgozna, és senki sem beszélne, akkor nagyobb káosz lenne a világban, mint van most. Akkor nem lenne akire figyelni, ezért mindenki csak dolgozna: ezért mindenki monoton, tunya emberré változna. Mindenki egyforma lenne. Mondjuk, ez nem is baj. Tulajdonképpen így is mindenki egyforma, de így nem tűnik fel annyira. Azért, mert beszélnek. És beszélni mindenki másként beszél, még akkor is, ha ugyanazt mondja mindenki. Mindenki.

A hó megroppan lába alatt. Három lépés után ismét. Aztán ismét, ugyancsak három lépés után. Három lépés, egy roppanás, három lépés, ismét roppan. Nem veszi észre. Elhalad egy narancssárgára festett épület mellett (ebben a szürkületben vörösnek tűnik). A posta épülete valamikor, most bank. Távolabb ott az áruház. Az áruházzal szemben egy másik bank. Csak most fejezték be. Kék homlokzata most hidegen, szúrósan villog. Alsó fele szürke padlócsempéből van kirakva. Lépcső, márványlépcső vezet a bejáratához. Szemben meg ott az áruház. Idétlen. Négy emeletes. Most üres. Úgy csüngnek rajta az ünnepi díszek, mint fonnyadt fenyőágak. Mert a műanyag is el tud fonnyadni.

Köztük ott az út. Középen vékony sávban megolvadt a hó. Megsózták, gondolta, még szilveszter éjszakáján is. Ezért az út szürke-mocskos. Kétfelé ágazik. Középen egy tér van kiképezve. Alig néhány négyzetméter. Nekünk többre nem futja, gondolja gonoszkodva.

Azt hitte, egyedül van, mikor megpillantott egy asszonyt az út túlsó felén, a bank felől. Alig ötven méterre tőle. Szürke szőrmesapkába, vörös posztószoknyájában, fehér szőrmekabátjában úgy hatott a hajnalban, mint egy elkésett, elfáradt felkiáltójel. Az 1970-es évekből húzták elő, messziről érzem rajta a naftalint. Azért azt is látni, hogy a molyok alaposan beleraktak. És nem csak a ruhájába. Mi van, mama, megtetted a dolgod, most pedig mégy hazafele? De nem, nem, hessegette el a gondolatot. Ő csak megy hazafele, Miként megyek magam is, és ennyi. Különben is...

Elhaladt az asszony mellett. A sál a nyakán piros. Arcán a smink elkenve - a fáradtság szórtá szét. Álmos. Én nem vagyok az. De nincs ahova menni. Meg ha lenne is.

Az asszony rá sem nézett. Ez bosszantotta. Maga sem tudta, miért. Csak bosszantotta. Azért fáradt vagyok. Ha álmos nem is, azért fáradt, az vagyok. Majd nézem a tévét. És elalszom.

Szikra. Igen, ez az. Szikra. Ezt érzem most magamban. Nem, nevetett, nem olyan fürge, hanem olyan az érzés. Ez az egész hajnal olyan, mint mikor egymáshoz verjük a kovaköveket. És egy hatalmas, fehér, szürke, kék szikra keletkezik. Igen, ilyen ez a hajnal. Hiába pirul el a nap ott, messze-messze, akkor is szikra-hajnal ez. Akkor is. A szikra pedig testembe hatol, pattog, sürget. Szikrafáradtság, módszeresség nélkül. Mikor csak úgy pattog minden ott bent a fejben, de semmi értelme nincs. Illetve van értelme, csak hogy ez amolyan önön-értelem, önmagában érthető, ám ugyanakkor önmagában is létező értelem. Külső szemlélőnek talán hitványnak és érthetetlennek tűnik. Nekem is. Csak hogy most én ez vagyok. Nem több és nem kevesebb. Mindegy. Aztán bekapcsolom a televíziót, és csaknem minden megszűnik. A készülék pattan egyet-egyet, amíg bemelegedik. Végül kigyúl a képernyője, én meg bámulom a reklámokat, a képsorokat, és azon töprengek, hogy miként is tudnék elaludni. Azt hiszem, ha valaki nem tud aludni, a legjobb módszer az elalvásra az, hogy miként is tudna elaludni. Garantáltan elalszik néhány percen belül. A képernyő ott fog villogni, szikrázni, én meg alszom.

- Bár úgy lenne - sóhajtott fel hangosan, és kezét tördelni kezdte. Mielőtt átment volna az úton, megállt. Visszatekintett. Az asszonyt még látta: most térül be az utcasarkon. Eltűnt. Felpillantott az áruházzra. Valahogy viszolygott tőle. Ott vásárolták neki élete első farmernadrágját. Több mint öt éven keresztül viselte. Eleinte nem is akart farmernadrágot. Később meg csakis azt akart. Azok a fonnyadt díszek. Kíváncsi vagyok, hogy ha fáradtak vagyunk, akkor mi tűnik fonnyadtnak. Mi tűnik fonnyadtnak az olyan dolgok közül, melyeket kipihent állapotban elviselhetőnek, sőt, szépnek találunk. Igaz, nem találtam szépnek a díszeket a tegnap, a tegnapelőtt és azelőtt sem. Meg sem álltam előttük, hogy megbámuljam, egyetlen pillantással beértem. Viszont a legtöbb ember is csupán azért állt meg, hogy megnézzék másságát. Azért, hogy lássa: van. Olyan van, ami eddig - legalábbis ott - nem volt. Most meg itt állok, és

bámulom a díszeket. Bámulom, körülölelik az épületet, nem szorosan, dehogyis! Csak úgy, fel vannak biggyesztve a falakra. Körbe, egészen körbe. Ünnepeyesnek meg azért hat, mert eddig nem volt ilyen. Ha a következő ünnepkor is felpásztítják a falakra, akkor egyáltalán nem lesz ünnepeyes. Persze az emberek akkor is megállnak és megnézik. Mert az utolsó évszám ki lesz cserélve. Akkor majd nem a 2000 szám, hanem a 2001-es szám lesz kifüggesztve. És azért az apró kis változásért egyesek képesek lesznek tíz, sőt, húsz percig is elbáméskodni. A szerelmesek ott adnak találkozt egymásnak, mert az olyan romantikus. Zöld és piros díszek alatt találkozni, az utcai lámpák sárga fényében, a kirakatok előtt. Ott, a ropogó havon. S mikor megérkezik a szeretett lény, a fiú vagy a lány boldogan mosolyog. Csók, ölelés. Ott, a fonnyadt díszek alatt. Kézenfogva távoznak. De többször is arra vezet majd útjuk, csupán azért, hogy ott legyenek. Mert ott minden más. A más évszám következtében.

Megcsóválta fejét, izületei ropogtak. Tétovázva lelépett a szürke, piszkos úttestre. Majd visszalépett. Ott ácsorgott két-három perce az útszegélyző köveken. Néhány métert tett meg. Fel, alá. Óvatosan lépkedett, szigorúan csak a szegélyköveken. Mintha valami óriási szakadék felett egyensúlyozna. Végül még egy pillantást vetett az áruházzra, és lelépett az úttestre. Ebben a pillanatban egy rendőrt vett észre. Szemből, az áruház és a tömbház között elnyújtózó útról jött ki. Hosszú kék kabát, melyet fázósan magára csavart, kék és fekete kalapja mélyen a fejébe nyomva. Jön keresztül az úton. Középen találkoznak. Egy pillantást vet az arcába. A rendőr gögös arckifejezést vág, szúrós pillantás ütközik arcába. De csak egyetlen pillanatig. Petyhüdt arcvonások, kékek a friss borotválkozástól, a homlok látható része olajosan barna. Elhaladnak egymás mellett. Barom, gondolja, miután a pillanatnyi ijedtség kiszállt testéből. A szikrák elcsitulnak. Barom. De nem tudja megokolni, hogy miért. Csak úgy, általában. Ha lefeküdnél az úttestre, a kék köpönyeg teljesen feloszlátná a szem határait, s így egy autó észre sem venné, hogy ott fekszel: végigmenne rajtad. A gépkocsivezető ijedten állna meg: mi volt ez a nagy zökkenés. És akkor észrevenné. Úristen, rendőrt öltem. Most mi lesz? Most mi lesz?! Ó Istenem, mond, hogy nem igaz. De igaz, igaz, igaz. Rendőrt öltél, és most megbűnhődsz. Meg kell bűnhődnöd. Senkit sem szabad megölni. Senkit, senkit. Mindenkire szükség van. Azért is vagyunk mindannyian életben: mert mindenkire szükség van. A többit meg hagyjuk, mert belebolondulunk. Senki sem tudja megmondani, hogy miért van szükség mindenkire. Csak... - de ez a válasz engem megbolondít. Meg-ő-rü-lök. Tud-nom kell. Mit?

Egészen jó játék, nem? Gondolta magában, miközben átért az úttesten. Egészen jó játék. Maga az épület, az asszony, a bank, a rendőr, a tél, a fonnyadt díszek, az áruház, az úttest, a másik bank, a szegélyező kövek, az a néhány négyzetméternyi tér. És általam keletkezett játék ez. Tehát fontos vagyok. De ez csupán bennem keletkezett. Tehát csak magamnak vagyok fontos, senki másnak. Mert a televíziót sem érdekli az, hogy nézem, mivel a televízió nem is tudja, hogy azért van: nézni. Azért van ránk szükség a világon, mert másoknak is szükségük van ránk. Különben senki sem tudná, hogy mitévő legyen. Senkinek sincs értelme a világon önmagában. Egy ember csak van, kettő már kapcsolatot, vagyis értelmet jelent - egymás között. De az ezt jelentené, hogy az egyedi tárgyaknak nincs semmi értelmük. Valahol ez azonban igaz is. Egy egyedi képért azért fizetnek oly sokat egyesek, mert nincs semmi értékük, önmagukban. Viszont értéket kölcsönözök neki azzal, hogy oly sok pénzért megvásároltam. További összegeket fizetek azért, hogy védelméről intézkedjek, és ez általában megduplázza az adott tárgy értékét. Hihetetlen. De nem áll, sehogysem áll meg a talpán.

Átért. Ott tapogott az újságáros bódé mellett, az úttest mellett; az áruház bejárata ott az úttest túlsó felén. Most homályos betonüreg, üveges betonüreg. Máskor meg emberekkel telt homályos betonüreg.

Tele van magazinokkal, színes újságokkal, fekete-fehér lapokkal. Pléhből készült bódé, körben, derékmagasságban üvegekkel, hogy látszódjon a portéka. Itt mindig drágább a cigaretta, holott a trafikosnál kellene legyen a legolcsóbb. Szürke, rövidre vágott hajú fiatal lány könyököl nap mint nap az ablakban. Árul. Kora reggel, hat órakor kezdődik a programja. Ezt akkor állapította meg, amikor reggel ment adásba, hat órára. Akkor még az aznapi lapok egy kötegbe kötözve heverték a bódé ajtajában. Ha szép volt az idő, akkor egy kötegbe kötözve, lecsapva a földre, ha esett az eső, akkor kartondobozban. A dobozon cédula: ennyi és ennyi példányszám. Általában hatvan példány. Elég. Olykor talán kevés.

A lány haja barna, arca feketésbarna. Unott. Mintha sokat dohányozna, holott nem is dohányzik. És a nikotin mérge, mindamellet, hogy elbarnítja arcát, unottá is teszi. Semmi láng, csak bárgyúság. Rossz figyelemmel a vásárlókkal szemben. Télen zöld gyapjúkabátot visel, fehér, cikcakkos mintákkal, nyáron pedig egyszerű ingben dolgozik. Télen fázósan melengeti a kezét a gázegő felett, nyáron meg kikönyököl a bódé nyílásába, a sok újság, kiadvány közé. Én könyökölök, vagy a kezem melengetem, ti pedig vásároltok tőlem. Ilyen egyszerű. Hagyjuk. Egészen jó játék.

A túloldalon, az áruház bejáratával szemben szintén újságárus bódé. Hajszára pontosan olyan, mint az itteni. Két különbség van, nem is mérvadó: az ottani lánynak hosszú a haja, sötét kabátot visel, barna mintákkal. Nyáron sötét pólóban dolgozik. A másik különbség meg az, hogy a lapok, kiadványok kissé másként vannak elhelyezve az ő bódéjában. Csak kissé másként. Néhány centinyi különbséggel.

Mindkét lánynak pontban négy órakor végződik a programja. Csaknem egyszerre hajtják fel a barakkok nyílásait. És azon túl csak bámulni lehet a kiadványokat, a cigarettásdobozokat. Akkor lehet a legjobban bámulni.

- Tessék - s mikor a lány kimondja ezt a szócskát, a bámulat felhője kitűnik a szemekből, szétzilálódik, szégyenné alakul át. Nincs pénzem.

- Csak nézelődöm.

- Vége? - kérdezi az egyik lány a másikat.

- Végre vége - okoskodik az.

Mindennap így lehet. Nem tudom pontosan, de valahogy így történhet.

Igen, csak nézelődtem. Miként nézelődök most is. Az áruház bejárata mellett lévő kirakaton: BÚÉK. Alatta: KELLEMES KARÁCSONYI ÜNNEPEKET KÍVÁNUNK. Barna betűk, havas kirakat. A ruhák habszivacs morzsáival vannak beszórva. Mellette ott a bejárat. Narancssárga betűkkel írja az üvegajtón: NYITVA: 8-20. A kijövő ezt látja KÖSZÖNJÜK, HOGY NÁLUNK VÁSÁROLT. A bemenő meg ezt látja: TLORÁSÁV KNULÁN YGOH, KÜJNÖZSÖK. Sárga betűk, zöld cifrázással.

Innen, a falak tövében óriásinak tűnik az épület. Mellette nyárikert. Most elhagyott, szürke vászonnal vannak letakarva a bútordarabok: a pult, az asztalok, a székek. Nyáron kürtőskalácsot készítenek, csapolt sört szolgálnak. A rádió bög. A ritmusok egymást csapkodják. Senki sem foglalkozik a ritmusokkal, de ha nincsenek, akkor senki nem ülne le ide. Így is kevesen foglalnak helyet a fehér asztalok mellett.

Magas az épület. Szürke. Az út a tömbházak közé vezet. A fele utat megtettem. Tapogott, hogy lerázza a képzeletbeli havat cipőjéről. Aztán kilépett az útra. Az úttest közepén ment tovább. Oldalt, az áruház kerítése mellett autók sora. Fehér-piros-fekete-sárga-fehér-zöld autók. Parkolnak a piszkos hóban. Alattuk fehér a hó, szürke pontokkal takarítva. Keményre

fagyott hó. Gyermekek nem gyúr belőle hógolyót. Felnőtt sem. Mert szétporlik. Azért lehajolt és benyúlt az egyik jármű alá. Belemarkolt a hóba. Az ropogott kezében. Úgy morzsolta mintha sár lenne. Barátságatlan, szürkepöttyös, porló sár. Keze fázni kezdett, letisztította, zsebre dugta. Nagyot nyögve felállt.

Túl szürke nekem ez a hajnal, gondolta. Szilveszter hajnala: egy órája itt mászkálok az utcákon és nem tudom eldönteni, hogy mit akarok. Csüngök a gondolat- és emlékmáradványok csorbás szélén, mint megfagyott alma az ágon. Túl szürke nekem ez a hajnal. De ha azt mondanám, hogy nem tetszik valahol, mégis, akkor hazudnék. Mert tetszik. Tetszik, hogy egyedül vagyok itt az utcán. Rácapott egy piros autóra. Te... akadt meg lélegzete, ha riasztó lenne benne.

Akkor szaladnék, szaladnék, szaladnék. Boldogan, mint egy gyerek, aki jó csínnyel riasztotta meg az embereket. Szaladás közben tisztulna a tudom a nikotinszuroktól. Aprópó - nyúlt be kabátja zsebébe, s húzott elő egy csomag gyűrött cigarettát. Három szál volt benne. Pislognak, mint az álmos csirkék, gondolta. Ez nem illik ide. Legyintett. Rágyújtott. Mélyen beszívta a füstöt. Elnézte, ahogy a hideg levegő szétkapkodja az arca előtt keletkezett homályt. Szájában a cigarettával ismét elindult. Fázósan leszorította karját felsőtestéhez. A sarkon befordult. A fele utat megtettem. Az a pár pillanat, hogy gyerekek érezte magát, eltűnt. Fázós huszonhét évesnek érezte magát. A szél belekapott. Megállt, vicsorgott, fogai közt a cigarettával. Káromkodott egyet, elindult. Pár lépés után ismét megállt, eldobta a csikket. Nem is dobta el, kiköpte. Hirtelen rosszullét vett erőt rajta. Na, ez váratlan jött. Gyomrára szorította a kezét. Na, mindjárt elmúlik, biztatta magát.

Egy perc múltán jobban érezte magát. Éhes lett. Csakhogy semmi kedvet nem érzett az evéshez.

Mi az értelme az egésznek, legyintett, dühösen. Menjünk haza. Hirtelen erős vágyat érzett, hogy ágyban legyen. Testén érezte a paplan lanya, meleg esését, ahogy bőrére fekszik. Meggyorsította lépteit.

Hazaérek. Belépek az ajtón. A kutya álmosan, de boldogan üdvözlök. Protokollszerűen. A macska is felemeli a fejét, feltéve, ha ott alszik a konyhában. Levetem a kabátot, felakasztom a fogasra, lehúrom a cipőt, a sarokba dobom. Másnap az anyám megszólít: fiam, még a saját lakásodban sem tudsz rendet tartani. És egymás mellé húzza a cipőket, az ajtó mellé helyezi. Kinyitja a nappali ajtaját. Ide a kutyának, Hibának tilos bemennie, azért van mindig zárva. Áthalad a szobán, belép az ő barlangjába. Az ágy persze megvetve. Sohasem veti be. Egy pillantás a szobára. Bebújik az ágyba. Pár percig reszket a hidegtől. Bekapcsolja a tévét, nézi. Feje mellett a könyves szekrényen ott az óra. Holnap nem kell korán felkelnem. Kilép az ágyból, kiviszi az órát a nappaliba, az asztalra rakja, némi undorral. Visszamegy a szobába, visszabújik az ágyba. Nézi a televíziót. Hiba besomfordál a szobába, felmászik az ágyra. Lezavarja. Hull a szőnyegre. Hiba a szőnyegre fekszik, az ágy mellé, máris alszik. Most a macska jön be. Idegenkedve kerülgeti a kutyát, ő mosolyogva nézi. Aztán felugrik az asztalra, onnan pedig az ágyra szökken. Nem látja az állattól a készülék képernyőjét. Magához vonja a macskát, megsimogatja.

Összerezcent. Jó tíz perce állt az úttesten. Magányosnak, végtelenül magányosnak érezte magát. Újabb sarok, letérül. A hőközpont mellett halad el. Hallja, ahogy dorombolnak a kazánok. A kéményre pillant, látja a rezegő füstöt. Gyors léptekkel megy tovább. Kiér a főútra. Énekhang ütközik fülébe. A szemben lévő vendéglőben még mindig tart a szilveszteri dáridó. Részeg hangok éneklik a nótákat, nyitott ablakokon dől ki a füst. Áthalad az úton, bepillant az egyik ablakon. Odabent mintegy tizenkét idősebb férfi, fehér ingben, megoldott nyakkendőben, mulat. Hosszú asztal előtt ülnek, az asztalon ételmaradványok, sörösuvegek,

kiömlött poharak. Többen alszanak, az asztalra borulva, egyesek könyökölve, kezükbe támasztják fejüket.

Lépne tovább, mikor belerúg valamibe. Lenéz, fiatal kölyköt, tizennyolc év körülit lát. Saját hányásában fekszik.

- Kelj fel - guggol le melléje. Semmi válasz. A kölyök mélyen lélegzik, olykor szaggatottan. Felemeli, megveri a vendéglő diófaajtáját. Fáradt, sápadt pincér nyitja meg.

- Igen... - kelletlenkedik.

- Gondolom, ez a maguké - dühös, odalöki a kölyköt a pincér karjaiba, továbbmegy.

A macskám többet ér nálad, gondolja. Ahogy továbbmegy, egyre jobban elhalkul az énekszó. Elhalad a havas teniszpálya mellett, szemben ott a piac. Újabb sarok, befordul. Látja a tömbházat. Mindjárt otthon vagyok. Végre. Az a szikrázó érzés is csillapodni kezdett.

Különös. Megérintünk dolgokat, és érzések keletkeznek bennünk. Minden dolognak más és más érzete van. Azt le sem lehet tagadni, hogy minden dolognak identitása, személyisége van. Minden tárgynak, dallamnak, érzésnek élete van, és nem én adok nekik életet, hanem önmagukban léteznek, növekednek, élnek, lélegeznek, növekednek. Itt van a piac. Most megérintem az egyik kékre festett asztalt. Leseperem róla a havat. Érzem a havat, érzem az asztalt. Lehet azt mondani, hogy életek által vagyok? Hogy érzések által vagyok. Hogy nélkülem is mindegy. Hogy velem is mindegy. De csakis így és így vagyok, így tudok csak lenni. Viszont ha köszönetet mondanék a tárgyaknak ezért, nevetséges lennék. A tárgyaknak senki sem mond köszönetet, az érzéseknek senki sem mond köszönetet. Könnyebb az Istennek mondani köszönetet, mert az egy személy. Egy tárgy sohasem személy. Plútó kutya is csupán azért személy, mert emberi tulajdonsággal ruházták fel alkotói. Alkotói. Ebben a megvilágításban ennek a szónak semmi de semmi értelme. Ha Istent, mint alkotót tekintem, akkor én csupán egy alkotás vagyok. Nem annak érzem magam, nem hiszem, hogy valaha is érezte volna magát annak. Sokkal büszkébben valljuk magunkat embernek, mint alkotásnak. Minden csak alkotás. Nem teremtés, alkotás. És nem művészet. Igazi művészet jóformán nincs is a világon. Azok az emberek a legnevetségesebbek, akik művésznek vallják magukat. Kíváncsi vagyok arra, hogy Isten minek vallotta magát, mikor megteremtette, megalkotta a világot. Bár borzasztóan magányosnak kellett lennie ahhoz, hogy világot teremtsen, megteremtse a világot.

- Most ne jegyzetelj - jutott eszébe az a lány, akivel a tavaly élt együtt néhány hónapig. Ott ültek az egyik vendéglőben, ő pedig a szalvétára írt fel néhány sort.

- Hogy? - nézett fel zavaros tekintettel.

- Most ne jegyzetelj.

- Mindjárt... - írt tovább a rossz minőségű szalvétára. Piros sorok, piros hangyabetűk, alig olvashatóak. A lány hallgatott. Érezte, hogy egyre gyűl benne a feszültség. De nem mutatja ki. Belekortyolt a meleg csokoládéba. Keze reszketett.

Letette a tollat, ránézett a lányra. Többet nem jegyzetelek, mondta neki, mire az kényszeredetten mosolyogni kezdett. Nem szeretem, ha nem figyelsz rám, mondta. Tudom, gondolta magában, nem szereted, ha észreveszed: más dolgok is vannak rajtad kívül.

Egy tárgy sokkal könnyebb bánni, mint az emberekkel. Az ember már olyan alkotás, melynek kívánságai, vágyai vannak. Egy embernek világnézete van, az pedig veszélyes dolog. Legalább annyira veszélyes, mint hiábavaló. Hűek lenni elképzeléseinkhez. Érdekes, hogy ez az idea legalább annyira fontos, mint amennyire hiábavaló.

Ekkor már a lépcsőház előtt volt. Fellépett a lépcsőkre. Megcsúszott, elesett. Az istenit, sziszegte.

Feltápáskodott, belépett a betonüregbe. Odabent hűvös volt, összerezzent, fázósan simított végig a karján. Megszokásból bepillantott a postaládába, persze semmi. Ágy, ágy, ágy - dübörgött benne. Határozottan álmosnak érezte magát.

Lekapcsolta a lépcsőházban a villanyt. Nem automatikus, egész éjjel ég, ha valaki úgy hagyja. Persze, minden éjszaka úgy hagyják. A sárga homályban úgy fürdik a lépcsőház, mintha aranykészítők gőzös barlangja lenne.

Pizkos, szürke lépcsők. Fellép az első foknak, megérinti a korlátot, a műanyag borítás alaposan megrázza. Elkapja a kezét, nevet. Ilyen fáradtan is tele vagyok elektromossággal. Persze, ez nem számít, ilyenkor sem számít. Semmi sem számít sohasem. Óvatosan visszateszi kezét a korlátra. Hideg, kissé sikos érintés. Felfele lépked. Harminchat lépcsőfok.

A lépcsőház alszik, szomorúan, bután, ostobán, unalmasan, szürkén, magatehetetlenül. És én benne vagyok. Számtalan olyan helyen voltam már, amely pontosan ilyen volt, mint ez a lépcsőház, és mégsem, mert ott nem voltam otthonos. Itt otthon vagyok. A szomszédokat is érzem a csukott ajtók mögött. Azt is tudom, hogy milyen testhelyzetben alszanak, milyen pizsamában, milyen mélyen lélegzenek. Azzal uralkodom felettük, hogy tudom: rövidesen fel fognak ébredni. Ők nem tudják, mert alszanak. Itt-ott vibrál a televízió képernyője. Nem látszik, persze hogy nem látszik, de én tudom. Hajnali adások: ezt és azt is adunk a termék mellé. Álmunkban vásárolunk, álmukban vásárolnak. A szappanoperák hajnali ismétlése, Raoul ismét szerelmes lett Joannába, Joanna meg már nem szerelmes Raoulba, hanem gyereket vár Mauricetól, ám Mauricebe sem szerelmes, ő inkább Rómeót akarná, akinek fogalma sincs arról, hogy Joanna szerelmes bele. És a szomszédok boldogan motyognak ilyenkor álmukban, mert tudatalattijuk érzékeli, hogy a tévénovellák álmukban is zavartalanul folynak tovább. Van ember aki vigyáz ránk, miközben alszunk. Nem Isten vagy az angyalok, hanem emberek vigyázzák álmunkat. Az én álmomat ki fogja vigyázni? Vigyázná a macskám, ha nem pusztult volna el az év elején.

Itt a barna ajtó mögött lakó kölyök teljesen el van veszve. Tönkreteszi az életét. Módszer nélkül, csak úgy. De lehet azt mondani, hogy módszeresen jobb tönkretenni az életet? Egyáltalán: tönkre lehet tenni egy életet? Az életünket. Eladta a bútorokat a házból, magam is vásároltan néhány könyvet tőle. Három állást is szerzett neki az anyja szeretője, mindhármát otthagyta. Holott vihette volna valamire. Állítólag apja is ilyen. Nem városbéliek, pár évvel ezelőtt költöztek ide. Azóta a kölyöknek gyermeke is született. Fiú. De még nem is látta, mert a lány szülei megtiltották, hogy betegye a lábát hozzájuk. De nem is érdekli a fia. De miként is érdekelhetné.

Azon kapta magát, hogy a barna ajtó előtt álldogál. Eh, legyintett, a fáradtság az agyamra kezdett menni. Még tizenhat lépcsőfok. Még tizenhat lépcsőfok és öt lépés. Tegyük meg az első lépést.

Itt négyen laknak a három szobás lakrészben. Erika, mostál ma, mert ki szeretném rakni a ruhákat. Nem szeretném, ha a te ruháidra csöpögnének. (Miért, Erika szeretné ezt?) Nem, ma nem mostam. Nevetés. A földszinten lakó család jehovista. A kertbe rakják ki a ruhákat, valami bizonytalan vidéki ízet kölcsönözve ez által a kertnek.

Itt négyen laknak a három szobás lakrészben. Három felnőtt és egy tönkretett kisgyerek. Szabolcs. Az anyja, az apja, harminc év körüliek. Az anyós, az apa anyja. Hárpia. Férje leesett az építőállványról, hat évvel ezelőtt. Lajos bácsi. Áldott ember volt. Élete utolsó szakaszában inni kezdett. Énekelni kezdett. A köpködőbe vitte szájharmonikáját, nyikorgatta a keserves dallamokat. Ne, mondta a felesége, mert a szomszéd haragszik. Már szólt is, hogy iszol és

ilyenkor összekiabálsz az egész lépcsőházat. Irénke, maga tényleg haragszik ha énekelek? Ártatlan kék szem, csaknem könnyes, kissé vizenyős. Mert az asszony azt mondta. Dehogyan, Lajos bácsi, énekeljen csak nyugodtan, énekeljen nyugodtan. Feleségének szeretője volt, odajárt vele a saját házukban a tisztaszobába. A férje szeme láttán. Attila, engedj be, kérlelt, könyörgött Lajos bácsi amikor részegen jött haza, s a fia nem akarta beengedni a házba. Engedj be, na. A fia meg verte, nem is egyszer. Most a fia felesége szakálja a gyermeküket. Szabolcska, gyere ide, szabolcska hol vagy, szabolcska nem szabad, szabolcska az anyád úristenit, ordítja csaknem minden percben Szabolcska anyukája. És Szabolcska nagymamája is.

Az ajtó zöldre festve, itt-ott kopottas.

Itt is négyen laknak, csak hogy ezt olykor nehéz megállapítani. Alkoholisták, csaknem kivétel nélkül. Egyszer a kölyöknek megdobtam a fejét egy éles üvegdarabbal, beszakadt. Kölykök voltunk, így védekeztem. Nem sírt, nem is kiabált, csak felém mutatott. Nem jött az apja vagy az anyja át hozzánk, miként az lenni szokott. Anyja ott halt meg a kocsijában. Súlyos alkoholista volt. Anyám ott meredt meg - büszkélkedett a kölyök, s a közeli köpködőre mutatott. Apja még mindig él. Egy évvel ezelőtt leesett fogáról a korona, most szurtos, sárga fogcsontokkal köszön nap mint nap. Ács volt, kőműves és asztalos. Mindegy, csak pénz legyen belőle. Hosszú évek kemény munkája van felírva bütykös kezére, naptól kicserzett arcára. Teste tartására.

Barna ajtó, valamikor világoszöld volt. Most barna. Kopottas barna.

Kulcs. Megfogom a kilincset. Kulcslyuk. Nyitok. Hazaértem. Az ablakon besüt a nap. A kutya az előszobában. Ásít, nyújtózkodik, hízeleg. Fekete szőrzete olykor megcsillan. Lehajol, mosolyogva megsimogatja. Álmos kutyuli. Feküdj vissza te. Még nincs reggel. Nem, inkább most viszlek le, nem akarok felkelni három óra múlva. Veszi a pórát. A kutya izgatottan csóválja csonka farkát.

Odalent a fű harmatos. Elengedi a kutyát, az boldogan szaladgál. Minden fücsomó alá betúr orrával. Pár perc múltán haza kell térni. A nap besüt az ablakon. Még vörös, de már sárgul. Ágy. Belebújik. Hiba melléje kuporodik. Bár szívesen feküdne a macskás takaróra. Pár pillanat múltán bekapcsolja a fehér-fekete tévékészüléket. A piros kapcsoló nagyot kattan. A készülék bemelegedik, fél perc múltán feltűnnek az első homályos alakok. Valami kevés érdeklődéssel nézi. Csak legyen. Hogy ne legyek egyedül. Elhelyezkedik az ágyban. Kényelmesen bevacakolja magát, lassan kimelegszik. Ekkor feláll, kinyitja az ablakot. Már úgysem járnak a szúnyogok. Íme, az emberek munkába mennek. Hány óra is van? Hat óra múlt harmincnyolc perccel. Igen. Munkába mennek. A közelben buszállomás. Idehallatszik, miként bemelegítik a járműveket a második váltáshoz. Elképzelte, miként ásítanak és káromkodnak a sofőrök. Akik hamarosan urak lesznek. Mert ők hordozzák az embereket, tőlük függ, hogy időben elérnek-e oda ahová sietnek.

Nevet, aztán mégis becsukja az ablakot. Az utca zaja hamarosan felébresztene. Visszabújik az ágyba. Hiba megmoccan, hátára fordul, mind a négy lába a levegőben. Ő már alszik, könnyen tud aludni. Nekem még van, amit kínlódnom. De hamarosan én is alszom. A tévét nézi, ásít. A bemondó jó reggelt köszönt. Ekkor lehalkítja a készüléket és az éjszakai adásra gondol. Valahogy nem ment az éjszakai adás. Kevés volt a betelefonáló is, a zenei vonalat sem sikerült istenigazából elcsípnem. Sehogy sem ment a rádió. Különbözik sem szeretem. De most nincs amit tenni. Egyelőre nincs más munkahely.

Különös, ráncolta össze a homlokát, különös. Olyan szilveszteri hangulatom támadt éjfél körül. Úgy mondtam be az éjféli órát, mintha új esztendő köszöntött volna ránk. A szavak jöttek: *Hölgyeim és Uraim, készítsék poharaikat, mert az új évezred első pillanata mindjárt ránk köszönt.* Majd néhány pillanat múltán: *Boldog új évezredet kívánok munkatársaim és a magam nevében.* Pontosan így történt szilveszterkor. Akkor is adásban volt.

Eszébe ötlött az út hazafele. Hó mindenfele, csend, csak ropogó hó. Majd a rendőr és az asszony is eszébe jutott. És a dízsokor az áruház épületén, a zöld dízsokor. És a kölyök, aki a saját hányásában feküdt az olajszagú vendéglő előtt. Az unott, fáradt pincér arca, kelletlenkedő kifejezése, pökhendisége.

Most meg nyár, pokoli nyár van. Ötven fokos nyár, szél nélküli nyár, csak a lépcsőházakban húzódik meg valami hűvösség. Éjféltől még pokoli a hőség, hajnali négy óra fele valamit csitul, de kilenc órakor ismét pokoli. Az emberek káromkodnak. Sok a szúnyog, ezért sokkal többet káromkodnak, mint télen. Elnézik a lányokat a kertekben, ahová sörözni vonulta be. És még hol van augusztus!

A tévére nézett, majd pár pillanat múltán visszahanyatlott a párnára. Kedve valamit javult. Könyökére támaszkodott, Hibára nézett. Az állat még mindig a hátán aludt. Befordult, a fal fele, befúrta magát a párnába. Aludj már, aludj már, biztatta magát. Valami motoszkálni is kezdett belsejében, mintha az álom óvakodott volna elő valahonnan. Tekintete elhomályosodott, hát lecsukta szemét.

És ez mindig így van, gondolta. A módszer nem változik, ha ugyan létezik. Miként is létezhet a módszer, ha a módszer ugyanaz? Miként létezhet módszerként az, aminek biztosabb útja van, mint Jézusnak a mennyekbe? Nem, nem tudom. Nem tudom azt sem, hogy mi a módszer.

A televízió pattant egyet, mire kissé megijedt. Na, na csillapította szíve dobogását. A kutya ekkor hátáról az oldalára dőlt, nagyot fűjt.

Hiányzik a macskám. Öcsike. Nagyon hiányzik. De nagyon öreg volt. Jobb is, igazította meg a takarót, legalább nem szenved. Csak jönne már álom a szememre. Na, próbáld meg kiüríteni az agyadat.

Számolni kezdett. Ezresével, aztán ötszázezernél abbahagyta. Nagyot ásított. Jól van, jól van, na, motyogta.

-&-